

402226
Subtit

1971

ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE
SERIA III TOMUL XXIII MEM. 9.

CONTINUITATEA ROMÂNILOR ÎN DACIA

DOVEZI NOUĂ

DE

G. POPA-LISSEANU
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, BUCUREȘTI 1941

MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE

SERIA III

	Lei
<u>TOMUL I, (1922—23)</u>	100.—
<u>TOMUL II, (1923—24)</u>	130.—
<u>TOMUL III, (1924—26)</u>	840.—
<u>TOMUL IV, (1924)</u>	160.—
<u>TOMUL V, (1925—26)</u>	160.—
<u>TOMUL VI, (1926—27)</u>	300.—
<u>TOMUL VII, (1927)</u>	300.—
<u>TOMUL VIII, (1927—28)</u>	320.—
<u>TOMUL IX, (1928—29)</u>	200.—
<u>TOMUL X, (1929)</u>	400.—
<u>TOMUL XI, (1930)</u>	340.—
<u>TOMUL XII, (1931—32)</u>	300.—
<u>TOMUL XIII, (1932)</u>	300.—
<u>TOMUL XIV, (1933)</u>	300.—
<u>TOMUL XV, (1934)</u>	300.—
<u>TOMUL XVI, (1934—35)</u>	240.—
<u>TOMUL XVII, (1935—36)</u>	240.—
<u>TOMUL XVIII, (1936)</u>	250.—
<u>TOMUL XIX, (1937)</u>	280.—
<u>TOMUL XX, (1938):</u>	160.—
N. IORGA. Zece inscripții de morminte ale Mavrocordaților	5.—
N. IORGA. Despre revoluția dela 1848 în Moldova	35.—
P. P. PANAITESCU. Mircea cel Bătrân și suzeranitatea ungurească . . .	15.—
N. IORGA. Începuturile istoriei universale la Români	20.—
N. BĂNESCU. O colecție de sigilii bizantine inedite	15.—
N. IORGA. Vasile Alecsandri, student la medicină	15.—
I. NISTOR. Ocupația austriacă în Principate, 1854—1857	45.—
N. IORGA. Un post al latinității în lumea germanică: Austria	10.—
ION RĂDUCANU. În amintirea lui Ernest Solvay 1838—1938	5.—
ION I. NISTOR. Principatele române sub ocupația rusească	35.—
I. PETROVICI. La un secol și jumătate dela nașterea lui Schopenhauer .	10.—
Dr. KURT WESSELY. A doua Diplomă Leopoldină	45.—
N. IORGA. Sensul «Gazetei Transilvaniei»	5.—
H. DJ. SIRUNI. Aron Vodă, Răzvan Vodă și Eremia Vodă	10.—
N. IORGA. Intinderea spre răsărit a Moldovei lui Ștefan-cel-Mare	10.—
G-ral R. ROSETTI. 1.—Cultura militară. 2.—Ce spune Mareșalul Mackensen despre operațiile sale contra României	10.—
N. IORGA. Paralelisme helveto-române	10.—
N. IORGA. Principiul naționalităților și greșelile lui Bismarck.	10.—
G-ral R. ROSETTI. Steaguri, prapure (polemici).	5.—
N. IORGA. Paralelisme și inițiative de istorie universală la Români . . .	12.—

4137

1875

204

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
 BUCUREȘTI
 Cota 402 226 Sublet
 Inventar 28013

CONTINUITATEA ROMÂNILOR ÎN DACIA
 DOVEZI NOUĂ

DE

G. POPA-LISSEANU

MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

Sedința secțiunii istorice dela 8 Noembrie 1940

280153

P R E F A Ț A

Cercetarea aceasta a noastră am mărginit-o numai la epoca istorică de după părăsirea Daciei și până la întemeierea Principatelor Române și numai la evenimentele petrecute la Nordul Dunării. Datele privitoare la Românii din dreapta marelui fluviu, oricât de importante ar fi ele, dacă nu tind să dovedească persistența elementului roman în Dacia cucerită de Traian, le-am lăsat la o parte nerelevate.

N'am menționat, de asemenea, nici datele ce le putem scoate din studiul portului — cum ni se arată acest port, bunăoară, pe Columna lui Traian dela Roma — sau din studiul datinelor, al credințelor religioase și de mitologie populară, precum și în genere datele ce ni le procura știința antropologică și etnologică.

Din dovezile ce vom produce sperăm să se vadă în mod lămurit că neamul nostru s'a format pe un teritoriu foarte extins, pe ambele maluri ale Dunării și ale afluenților acestui fluviu, că

I. A. R. — Memoriile Secțiunii Istorice. Seria III. Tom. XXIII. Mem. 9.

7.35/942.

BIBLIOTECA
 CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
 BUCUREȘTI
 FACULTATEA
 DE ȘTIINȚE
 BUCUREȘTI

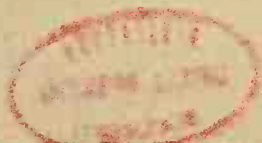
persistența sa n'a fost niciodată întreruptă în aceste regiuni și că unitatea poporului nostru, ca și a limbii noastre, se explică nu prin admigrațiuni, ci prin continue intermigrațiuni.

In fața dovezilor ce vom produce nădăjduim că va amuți cu totul glasul acelora cari mai continuă încă să susțină că neamul românesc s'ar fi infiltrat în Ardealul unguresc ¹⁾.

G. POPA-LISSEANU.

---

¹⁾ Cu prilejul intrării în Cluj, în primele zile ale lui Septemvrie 1940, regentul Ungariei N. Horthy a pronunțat următoarele cuvinte: « In decursul veacurilor, s'au infiltrat în această țară a Ardealului unguresc minorități primite de strămoșii noștri. In urmă, Ardealul ne-a fost răpit în numele protecției datorite acestor minorități... ». *Le Temps*, din 17 Sept. 1940.

I. INTRODUCERE

Problema de natură curat istorică, privind continuitatea elementului romanic în Dacia cucerită de Traian, a fost trecută, în secolele din urmă, din domeniul senin al istoriei pe tărâmul politic, întunecat de patimi. Căci, pornindu-se dela principiul de drept *prior tempore, potior iure* și invocându-se lipsa unor documente precise, adversarii acestei continuități, și am putea spune fără să greșim, dușmanii de veacuri ai neamului românesc, dușmani cari socotesc astăzi că desechilibrul survenit în Europa postbelică s'ar datora numai tratatelor de pace și în special celui dela Trianon, — deși acesta n'a făcut decât să înlătore o nedreptate seculară săvârșită împotriva neamului nostru — susțin cu o tenacitate vrednică de o cauză mai bună că Românii n'ar fi autohtoni în țara lor, ci că ar fi venit în Carpați și la Dunărea de jos, numai târziu, infiltrându-se aci de abia prin secolul al XII-lea și al XIII-lea.

II. GENEZA PROBLEMEI ROMÂNEȘTI

În adevăr, mutismul aparent al unor documente care să ateste persistența Românilor în regiunile fostei Dacii, a făcut pe unii scriitori din veacul al XVIII-lea, Germani de origine, să pună la îndoială, din considerațiuni de ordin politic, continuitatea Românilor la Nordul Dunării. Și, de unde până atunci, toți istoricii erau unanimi întru a considera pe Români ca urmași ai Romanilor — începând cu umaniștii secolului al XV-lea, cu Enea Silvio Piccolomini și cu Bonfini — deodată, ca prin minune, li s'a negat autohtonía în ținuturile, în care trăiesc și li s'a căutat proveniența fie la Sudul Dunării, fie chiar în stepele îndepărtate ale Asiei.

În adevăr, veacul al XVIII-lea se deschisese pentru Români sub niște auspicii promițătoare. Căci, după înfrângerea Turcilor, cari ajunseseră prin cuceririle lor până sub zidurile Vienei și după întronarea dominațiunii Habsburgilor în Transilvania și în Cisilvania, precum și, mai ales, după unirea unei părți a bisericii ortodoxe din Transilvania cu biserica din Roma, Românii de peste Carpați începură să privească viitorul cu mai multă încredere.

Dar, în special, trei evenimente de o covârșitoare importanță istorică făcea ca, mai ales în jumătatea a doua a veacului al XVIII-lea, să se trezească conștiința națională la Românii de peste Carpați.

În primul rând erau reformele pe care împăratul, cu largi vederi politice, Iosif al II-lea, le-a anunțat *urbi et orbi* tuturor popoarelor sale ¹⁾ și în urma cărora Românii de peste Munți prinseră nădejde să scape din starea lor de șerbie la care îi adusesese, după un răstimp de relativă bună stare politică și socială, *Unio trium nationum* din 1437 și mai ales Tripartitul lui Verböczy din 1516. Reformele liberale ale lui Iosif al II-lea le aduceau Românilor nădejdea de a se bucura și ei de drepturi constituționale.

În al doilea rând, erau mișcările revoluționare din anii 1784 și 1785 ale lui Horia și ale tovarășilor săi Cloșca și Crișan, mișcări la care luaseră parte toți conducătorii neamului românesc: preoți, învățători, cărturari și care mișcări erau puse la cale, poate, cu asentimentul Vienei.

În al treilea rând, era acțiunea politică întreprinsă de întregul neam românesc de peste Carpați, în frunte cu tot clerul, prin faimosul memorandum numit de un contemporan, cam în ironie, *Supplex libellus Valachorum*.

«Tustrele aceste evenimente, dar mai cu seamă cel din urmă — spune un istoric român ²⁾ — avură darul de a provoca o mare îngrijorare, turburare chiar, printre Unguri și Sași, aflați, tocmai atunci, după revocarea ordonanțelor libe-

¹⁾ Prin edictul de toleranță din 1781 s'a proclamat egalitatea de drept, civilă și religioasă, a Românilor cu celelalte națiuni. Dar, în anul 1790, murind Împăratul, edictul de toleranță a fost revocat.

²⁾ Al. Lapedatu, *Istoriografia română ardeleană*, în *An. Ac. Rom. Disc. de recept.*, 1923.

ratoare ¹⁾, într'o acută dispoziție de reacționarism, în vederea reîntronării și asigurării pentru totdeauna în viitor a poziției lor — privilegiate și dominante — poziție clătinată și amenințată pe cât de neașteptat, pe atât de serios, prin efemerele reforme iosefine. Căci, în cazul când postulatele politice naționale române, de egală îndreptățire la viața publică a țării, reclamate prin « *Supplex libellus* » ar fi fost cucerite, numărul cel covârșitor al Românilor și, negreșit, vigoarea și calitățile ce ei afirmaseră în ultimul timp pe terenurile, unde propășirea nu le putuse fi cu totul împiedecată, trebuiau să fie pentru cei ce până atunci profitaseră exclusiv de munca și jertfa acestui popor, serioase motive de îngrijorare, de turburare, cum s'a vădit aceasta în desvoltarea de mai târziu a vieții publice din Transilvania. De aci necesitatea pentru dâșii a unei serioase lupte împotriva cererilor române, nu numai pe teren politic, ci și științific. Și de aci prilejul binevenit ca noua teorie istorică a lui Sulzer, privitoare la originea balcanică a poporului român, să fie pusă în serviciul luptelor politice, prin acei scriitori ai timpului cari se făcuseră exponenți ai concetățenilor sași și unguri în aceste lupte ».

Cel dintâi scriitor care s'a identificat cu nouăle idei care circulau pe atunci, atât în Ungaria cât și în țările vecine, a fost, nu un ungar și nici un sas, ci un german din Elveția, Franz Joseph Sulzer care a trăit în Transilvania și apoi în Țara Românească, unde a și murit ca jurisconsult al lui Alexandru Vodă Ipsilanti. Fiind ginerele patricianului sas din Brașov Johann von Drauth, acest Sulzer se identificase cu ideile politice ale Sașilor privitor la originea, trecutul și drepturile politice ale Românilor.

În cartea sa ²⁾, Sulzer a formulat, el cel dintâi, teoria expusă cu un caracter quasi-științific despre originea balcanică a Românilor, voind să dovedească neautohtonía Românilor din situația de robie politică și socială a acestora la Nordul Dunării. Argumentarea lui Sulzer s'a dovedit în urmă a nu fi fost serioasă ³⁾.

¹⁾ Edictul de toleranță al lui Iosif al II-lea.

²⁾ Fr. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, I—III. Viena, 1781-82.

³⁾ Cf. Aur. A. Mureșanu, *O nouă contribuție la istoria Românilor în evul mediu*. Extr. din *Țara Bârsei*, 1940, p. 40.

Această teorie a lui Sulzer a fost îmbrățișată apoi cu multă căldură de urmașii săi, și nu mult după el sasul Eder a publicat *Supplex libellus Valachorum* ¹⁾, scriere oficială, redactată anume pentru reprezentanții țării în dietă, scriere în care combate punct cu punct toate cererile Românilor și în care se oglindește toată ura conaționalilor săi.

Chestiunea aceasta însă a fost făcută cunoscută în cercuri mai largi din străinătate de Șvabul din Ungaria, Johann Christian Engel, mare istoric german, care se deosebește de Sulzer prin aceea că admite admigațiunea Românilor în veacul al IX-lea, deci înainte de cucerirea ungurească și de colonizarea Sașilor. Cărțile lui Engel ²⁾ au stârnit în urmă o întregă literatură care a dat la iveală argumente și pro și contra și la care au luat parte dintre Români mai ales Samuel Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, literatură ce a culminat în veacul al XIX-lea prin studiile lui Rösler, Hunfalvy, Rethy și alții și prin răspunsurile lui Xenopol, Onciul, Burlă și alții, ca să nu mai vorbim de istoricii de astăzi încă în viață.

III. CUM MOTIVEAZĂ STRĂINII NEAUTOCHTONIA ROMÂNILOR

Adversarii continuității Românilor, susținători ai admigrării dela Sudul Dunării în regiunea Carpaților, au două feluri de argumente: unele negative — ex silentio — iar altele pozitive. Cele negative se reduc la următoarele trei:

1. Timp de o mie de ani, dela 271 sau 275, și până în secolul al XIII-lea — susțin adversarii continuității — izvoarele istorice nu ne-ar da nicio informație asupra Românilor din actualul lor teritoriu, deși, în ce privește pe Români din Peninsula Balcanică, aceștia sunt amintiți cu trei sute de ani înaintea celor din stânga Dunării. Mutismul acesta al documentelor nu s'ar explica decât prin nepersistența Românilor în țara lor.

¹⁾ Eder, *Supplex libellus Valachorum cum notis historico-criticis*. Claudiopoli, 1791.

²⁾ Engel, *Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium et origine Valachorum*, 1794 și *Geschichte der Moldau und Walachei*, 1804. Cf. Al. Lapedatu, *oc. cit.*, p. 13.

Același mutism însă îl întâlnim pentru toți locuitorii Ardealului până la începutul secolului al XIII-lea, fie din cauză că în aceste teritorii nu exista o vieață ordonată, fie că invazia Tătarilor din 1241 a contribuit la distrugerea totală a documentelor ce vor fi existat ¹⁾).

2. În al doilea rând — susțin adversarii continuității — în tot teritoriul românesc dela Nordul Dunării, nu s'ar găsi o singură numire de localitate ce s'ar fi păstrat din epoca romană și care să poarte caracterul fonologic al limbii române. Diferitele numiri de munți și râuri ca Tisa, Criș, Olt, Mureș etc. ar fi intrat în limba română din limba slavă sau din limba maghiară și prin mijlocirea lor, iar nu invers din limba română în limba slavă sau în limba ungurească.

3. În al treilea rând, după retragerea cârmuirii romane din Dacia, țara ar fi trecut sub stăpânirea Goților, «federati» ai Romanilor, cari au condus-o timp de o sută de ani, dela 271 sau 275 până la 375, când s'a produs invazia Hunilor, iar dela 453 până la 566 au stăpânit în Transilvania Gepizii. Urmele acestor două popoare germane se constată neîndoios până în secolul al IX-lea. Cu toate acestea, semințiile germane n'ar fi lăsat nicio urmă în limba română. Și, dacă Românii ar fi trăit tot timpul în țara lor de astăzi, ar fi cu neputință să nu fi păstrat și ei, în tezaurul lor de cuvinte, vorbe și expresiuni din limba germană, cum s'a întâmplat aceasta în Italia, unde Goții și Longobarzii au lăsat urme neîndoielnice în limba italiană, sau în Sudul Franței și în Peninsula Iberică, unde se întâlnesc urmele Francilor și ale Vizigoților. În limba română nu s'ar găsi nimic asemănător.

4. Pe lângă aceste trei argumente, negative, în aparență destul de puternice, s'ar mai adăuga și un al patrulea argument, acesta însă pozitiv. Structura limbii românești prezintă o foarte apropiată înrudire cu limba albaneză, ceea ce nu s'ar putea explica decât printr'o nemijlocită vecinătate. Și cum istoricește nu s'ar constata, — susțin adversarii autohtoniei românești, — ca să fi locuit cândva la Nordul Dunării Ilirii, strămoșii Albanезilor de astăzi, urmează ca Românii să fi

¹⁾ Cf. Aurel Decei, *La situation des Roumains*, în *Revue de Transylvanie*, VI, 2.

locuit la dreapta acestui fluviu, de unde apoi, cu timpul, ar fi imigrat în regiunea Carpaților.

Înlăturându-se astfel autohtonii Românilor și negându-li-se pe această cale, și științificește, pretențiile lor asupra regiunilor transcarpatine, s'ar introna drepturile și privilegiile Ungurilor și chiar ale Sașilor asupra acestor regiuni și trecutul în întregime și-ar dobândi justificarea sa. Transilvania și ținuturile din câmpia de răsărit a Tisei, aparținând deci Ungurilor de drept istoric, Românii ca venetici nu și-ar mai putea justifica niciun drept al lor asupra țării. Ei au fost și trebuie să rămână ca națiune numai tolerată față de Unguri, Secui și Sași. În Ungaria milenară drepturi istorice n'ar avea decât Ungurii.

IV. ORIGINEA UNGURILOR ȘI CUCERIREA TRANSILVANIEI

Asupra originii Ungurilor s'au produs în decursul vremurilor două teorii mai de seamă. Prima este teoria lui Vambery care susține că Maghiarii sunt de obârșie mongolă, din Asia, unde acest învățat ungar i-a și căutat. A doua teorie, adoptată azi de întreaga istoriografie maghiară, este cea a germanului Budenz, care pare a fi dovedit în mod definitiv că Ungurii sunt de origine europeană din ramura finno-ugrică.

După cronicarul rus Nestor, părintele istoriografiei rusești, care a scris prin secolul al XI-lea, Finnii, din al căror neam se trag Ungurii, locuiau în Nordul Europei, deasupra unei linii ce s'ar trage dela lacul Ladoga până la Samaria din regiunea Volgei. Subt această linie, trăiau o amestecătură de popoare finice și tătare care, întinzându-se până la Marea Neagră, erau într'o neconținută mișcare. Intre aceste popoare erau și Ugrii, adecă Ungurii.

La începutul evului mediu, după ce a început să slăbească puternicul zăgaz ce li-l pusese poporul roman, toate aceste neamuri împinse unele de altele, se mișcă și-și caută loc și hrană spre apus, unde se găseau Slavii, Germanii, Celto-Galii și Greco-Românii.

Dintre popoarele finno-tătare care s'au pus atunci în mișcare, nu s'au menținut astăzi decât Bulgarii cari, ca o compensare a rămânerii lor pe locurile pe care le-au ocupat, au fost nevoiți să-și jertfească limba și cultura lor primitivă și să-și însușească limba și cultura slavă, (indo-europeană) și apoi Ungurii cari, deși înconjurați de toate părțile de popoare de rasă arică, au izbutit totuși să se adapteze nouălor împrejurări și să intre, grație elementelor ce le-au absorbit în sânul său, în concertul popoarelor indo-europene. Turcii au apărut în Europa numai după ce invazia popoarelor s'a potolit.

Ungurii de viță finno-ugrică n'au de a face cu Lappii și cu Finni din Nordul Europei. Ei sunt originari din regiunea Wogul, de lângă munții Urali și atât ca limbă, cât și ca neam, fac parte din Finno-ugro-vogulici.

Existența Ungurilor istoricește se constată mai întâi la anul 884 de împăratul scriitor Constantin Porfirogenitul ¹⁾, fiul lui Leon Filosoful și care a domnit în Bizanț dela 913—959.

După informațiile lui Porphyrogenitus, Pecenegii — numiți și Pacinați, iar mai târziu Bisseni — trăind între Volga și Urali, nelinișteau neîncetat, când pe Uzi când pe Chazari, popoare ce locuiau la Sudul Pacinaților. Unindu-se atunci Uzii și Chazarii se aruncară asupra Pecenegilor pe cari îi goniră din lăcașurile lor; aceștia, la rândul-le năvăliră asupra Ungurilor pe cari îi scot din așezările lor.

Fiind deci bătuti de Pecenegi, Ungurii se împart în două. Unii se îndreaptă spre Sud-Est și se stabilesc în Persia, iar alții sunt nevoiți să plece spre apus, sub conducerea voevodului Lebedias și ajung în regiunea numită Atelkuz ²⁾.

Când au venit Ungurii în Atelkuz erau șapte seminții sau triburi, constituind, după cum ne spune cronicarul Simon de Kéza, 108 familii. La aceste șapte triburi, s'a adăugat, în

¹⁾ Constantin Porfirogenitul în scrierea sa *De administrando imperio* consacră Ungurilor — pe cari îi numește Turci — patru capitole în întregime.

²⁾ După Gombocz-Melich, *Lexicon*, sub voce, ar fi vorba de unul dintre fluviile Don, Nistru sau Volga: Mulți cred că ar putea fi vorba de Basarabia și Moldova, regiuni care, pe când scria Porphyrogenitus, erau în stăpânirea Pecenegilor. Atelkuzu ar însemna « lângă apa Atel », cum ar fi Bodrokköz, Rábaköz, Sárköz, lângă Bodrog, lângă Rába, lângă Sár.

urmă, și al optulea, tribul Chazarilor, numiți Cabari. Căci, ivindu-se o ceartă între semințiile Chazarilor, s'au desbinat Cabarii și s'au unit cu Ungurii, ca al optulea trib, cu drepturi egale.

Din acești Cabari, trib al Chazarilor, socotesc unii scriitori unguri că se trag Secuii. Argumentul, cel puțin în aparență, pare plausibil, cu atât mai vârtos cu cât Cabarii mergeau în lupte înaintea celorlalte triburi, întocmai după cum, mai târziu, Secuii formau avangarda trupelor ungurești ¹⁾.

Pe când Ungurii se găseau în Atelkuz, era împărat la Bizanț Leon Filosoful care se afla în războiu cu marele țar Simion al Bulgariei. Fiind de mai multe ori biruit, împăratul Leon atrage în alianță, la anul 890, pe Arpad, șeful Ungurilor, cu care împreună învinge în mai multe lupte pe țarul Simion și-l silește să încheie pace.

Doi ani în urmă însă, țarul Simion ca să se răzbune pe Unguri, dela cari avusese atâta de suferit, se unește cu Pecenegii, dușmanii de totdeauna ai Maghiarilor și năvălesc împreună în Atelkuz, nimicesc pe apărătorii țării, duc în sclavie o mare parte din populație, pustiesc țara în lung și lat, și o lasă în urmă în stăpânirea Pecenegilor.

Hordele ungurești erau cu totul neputincioase, căci ele erau duse în apus, fiind chemate de Arnulf din Carintia, în războiul ce acesta purta cu Suatopluc, regele Moraviei, războiu care nu s'a sfârșit decât odată cu moartea lui Suatopluc. Pe vremea aceea Moravia cuprindea și partea de Vest a Ungariei, împreună cu Pannonia.

Dintre Maghiarii ce vor fi scăpat de furia pecenego-bulgară, o parte vor fi trecut munții, fugind în regiunea de sus a Oltului și se vor fi păstrat sub numirea de mai târziu de Secui ²⁾. Cealaltă parte, marea lor masă, a fugit spre Nord, a trecut Prutul și a căutat să se întâlnească cu trupele lui Arpad ce se întorceau din expediția împotriva Moravilor.

¹⁾ Const. Porphyrogenitus, *De adm. imp.*, 39: προσεἰσέρχων τοῦ πολέμου, în traducerea lui Marczali: a háborűban előljárjanak. Cf. *A magy. honfoglalás története*, p. 124.

²⁾ Meitzen, *Siedlung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen*, Berlin, 1895, II, p. 161 crede că Secuii ar fi urmașii acestor Unguri fugiți din Atelkuz.

Cu gândul, probabil, să se întoarcă înapoi, în vechia lor patrie din Urali, Ungurii au luat drumul spre Nord și ajung la Kiew, unde domnea varegul Oleg. Vorbind în general despre Unguri, fără să ne precizeze datele nici ca timp nici ca loc, cronicarul rus Nestor ne spune că « Ungurii au trecut șirul de munți, cari până astăzi se numesc munții Ugrici și s'au așezat cu corturile lor înaintea Kiewului. Fiind nomazi, ca și Polovcii, ca unii cari veneau din Orient, începură să se lupte cu Volochii și cu Slăvii cari trăiau acolo amestecați, după ce se sfâșiaseră între ei și se foloseau de același teritoriu. Sosind mai târziu Ungurii, bătură și pe unii și pe alții și locuieră în urmă, în aceeași regiune, ceea ce făcu să i se dea unei părți din țară numele de țara Ugrilor ». Aci se vede că înseamnă cronicarul Nestor evenimentele petrecute ceva mai târziu.

Pentru ca să părăsească asediul Kiewului, Ungurii au primit dela regele Oleg un preț de răscumpărare și întărindu-se cu elemente nouă, probabil cu Chazarii cu cari trăiau în strânsă prietenie, se întorc înapoi și se hotărăsc să intre din nou în Ungaria, în care altădată luptaseră ca ajutoare ale lui Arnulf, și, fiind sprijiniți de popoarele prin mijlocul cărora treceau, cu merinde și călăuze, spre a le scuti țara de prădăciuni, ajung pentru a doua oară în Ungaria.

În Ungaria, Maghiarii intră pe la Nord, pe la râul Latorța și ajung curând la Muncaci. De aci se întind spre Nord către Ungvar, la Sud către Borsova și Ugocea din valea Tisei de Sus, iar la Vest până la Sajo și Tokai.

Pe cine va fi găsit Arpad în Ungaria dela sfârșitul veacului al IX-lea? Meitzen, conducându-se după informațiunile cronicarilor, crede că în regiunea dela Muncaci se găsea un vasal al regelui Simion care va fi fugit la apropierea trupelor ungurești, în vreme ce populația slavă și valahă se va fi supus¹⁾.

Înaintarea Ungurilor se va fi făcut destul de repede. Rezistență mai puternică le-au opus numai Moravii din Occident,

---

¹⁾ Meitzen, *op. cit.*, II, p. 162: Bis hirher soll sich ein unter Simeon von Bulgarien stehendes Vasallenreich erstreckt haben, dessen Statthalter entfloh, während sich die bis heut slawische und walachische Bevölkerung unterwarf und mit ihren Gebiete den aus Kiew mitgekommenen Ruthenen überwiesen wurde.

cari însă fiind și ei bătuți, le-au cedat toate localitățile întărite, toate burgurile lor, până la Morava și Leitha. La anul 896, partea Nord-Vestică a țării era în întregime în mâinile Ungurilor.

Regiunea dintre Dunăre și Tisa, precum și partea de Nord-Vest a țării, era în stăpânirea țarului bulgar Simion care își avea aci, după obiceiurile medievale, vasalii săi. Era însă o vasalitate economică pentru procurarea sării și ale altor mineruri. Dar în lupta decisivă dela Alpar, trupele bulgare sunt zdrobite de Arpad care pune mâna pe toată regiunea până la Belgrad.

Expedițiunile războinice ale Ungurilor continuă spre apus și miiazăzi, prădând Bulgaria și devastând tot teritoriul până la Constantinopol, pustiind Italia de Nord și ucizând, într-o singură zi, după cum spun Analele dela Fulda, 20.000 de oameni ¹⁾. Au cucerit apoi Croația ²⁾ și Carintia care pe vremea aceea se întindea până la Drava și a fixat granița țării la Raab.

Urmară apoi războaiele de pradă conduse de Arpad, și după moartea acestuia, la 907, de fiul său Zoltan și furia pustiitoare ungurescă n'a încetat decât prin înfrângerile din 933 dela Merseburg, din 955 de pe câmpia Lech și cea dela Adrianopol din 970.

Toate aceste expediții războinice, de pustiire și de jaf, au contribuit să se năruiască toată opera de civilizație și de cultură pe care a încercat să o creeze în această parte a Europei Carol cel Mare și urmașii săi.

Organizarea Ungariei, începută de Arpad și continuată de succesorii săi, Zoltan și Taksony, a fost completată de Geiza I (972—997) și mai ales de marele rege Ștefan cel Sfânt. Zoltan și fiul său Taksony, spre a-și întări puterile, aduc coloniști germani cari au contribuit enorm, pe de o parte la

¹⁾ Iată ce spun Analele dela Fulda sub anul 894: Avari qui dicuntur Ungari in his temporibus ultra Danubium peragrantes multa miserabilia perpetraverunt. Nam homines et vetulas matronas penitus occidendo, iuenculas tantum, ut iumenta, pro libidine exercenda secum trahentes, totam Pannoniam usque ad interneconem deleverunt.

²⁾ Incorporarea definitivă a Croației s'a făcut numai în anul 1076, sub regele maghiar Ladislau, a căruia soră fusese soția regelui croat Zvonimir. Cf. H u b e r - D o p s c h, *Österreichische Reichsgeschichte*, p. 122.

încreștinarea Ungurilor și la alipirea lor de sfântul Scaun apostolic al Romei, făcându-se astfel Ungurii aparătorii catolicismului în această parte a Europei, iar pe de altă parte, la civilizarea și introducerea acestui popor în concertul celorlalte popoare europene.

Ardealul, înconjurat din toate părțile de munți înalți și având prea puține porți de intrare în el, a fost relativ mai ferit de invaziile barbarilor și în orice caz, mai ferit decât câmpia Moldovei și a Munteniei. Totuși, a trebuit și el să sufere invazia Goților și a Gepizilor precum și invaziile Hunilor, Slavilor și Bulgarilor, iar mai târziu ale Pecenegilor și ale Cumanilor.

Ungurii, în afară de năvălirile lor de pradă și jaf, au intrat în Ardeal destul de târziu și în orice caz cucerirea acestei țări nu s'a făcut decât spre sfârșitul secolului al XI-lea, sub domnia regelui Ladislau cel Sfânt

V. ORIGINEA POPORULUI ROMÂN ȘI A LIMBII ROMÂNE

După ce am văzut în cele precedente, — poate cu prea multe, dar de sigur necesare amănunte — care este originea Maghiarilor și cum au cucerit ei țara, numită Ungaria, să cercetăm în cele următoare originea Românilor, precum și a limbii române, și să vedem când și cum s'au stabilit ei în teritoriul pe care îl ocupă astăzi.

Asupra acestor chestiuni, discuțiile au fost și sunt încă fără de sfârșit, adversarii continuității noastre în aceste locuri, cu toate dovezile ce li s'au adus, menținându-se pe pozițiile lor.

Nu vom aduce aci din nou toate argumentele, ci vom spicui numai rezultatele la cari au ajuns în studiile lor diferiții istorici ce s'au ocupat cu aceste probleme.

Scriitorii noștri din veacul al XVIII-lea și, pe ici pe colea, chiar și cei din veacul al XIX-lea, au susținut la început că Românii sunt urmașii direcți ai Romanilor din Italia, că limba noastră este chiar limba latină. Teza pusă astfel s'a văzut

că este neîntemeiată și atât istoricii cât și lingviștii au renunțat la ea. La ceea ce nu s'a renunțat însă a fost latinitatea limbii. Și, cu toate că se știe că trei cincimi din lexicul românesc sunt cuvinte slave ¹⁾, constatându-se în circulația limbii noastre 90% cuvinte latine și numai 10% cuvinte străine, s'a recunoscut în urmă de toți latinitatea fără discuție a limbii române ²⁾.

Teritoriul de formațiune însă al limbii, și prin urmare și al poporului român, și dacă această formațiune a avut loc la Sudul Dunării, sau la Nordul Dunării, ori și de o parte și de cealaltă parte a marelui fluviu, această chestiune a rămas în discuție și ea constituie ceea ce se numește problema românească.

Astfel s'a născut teoria așa numită a admigrațiunii precum și teoria numită a intermigrațiunii, adică prima arătând plămădirea limbii și a poporului român la Sudul Dunării, de unde ar fi emigrat spre Nord numai după venirea Ungurilor și a doua, indicând formarea limbii și a poporului românesc pe ambele maluri ale marelui fluviu și poporul găsin-du-se într'o continuă și periodică migrațiune, după împrejurările determinate de evenimentele istorice.

VI. DACIA ÎNAINTE DE ROMANI ȘI SUB ROMANI

De origine indo-europeană și făcând parte din marea familie a Tracilor, Dacii, înrudiți de aproape cu Ilirii, înainte de a-și fi consolidat statul lor, pentru prima oară sub Burebista, în secolul întâi înainte de Christos, și apoi, după mai bine de un veac, sub Decebal, au avut să sufere mai multe influențe care le-au modificat firea și caracterul. Unele din aceste influențe au avut un rol deciziv asupra formării lor, cum a fost influența Celților și apoi cea a Grecilor. A urmat apoi influența Germanilor și a Sarmaților iranieni, Iazygii și Roxolanii. În urmă, după Burebista vin Quazii și Marcomanii

¹⁾ Multe din aceste cuvinte care trec astăzi ca vorbe de origine slavă sunt în realitate vorbe de origine tracă sau traco-dacă.

²⁾ Cf. *Cultura Romană în lectură ilustrată*, vol. I, p. 96.

cari, amestecându-se cu Carpaii, neliniştesc triburile dace, influenţându-le.

Populaţiunile geto-dace din Carpaţi şi dela Dunărea de jos au avut însă un contact neîntrerupt cu rubedeniile lor din Peninsula Balcanică, cu Tracii propriu zişi şi cu Ilirii. Căci Dunărea n'a fost decât în timp de războiu o barieră între popoarele riverane. Dovada despre aceasta avem în mulţimea de bărci de lemn pe care le utilizau locuitorii şi pe care le-a folosit şi Alexandru cel Mare în expediţia sa ¹⁾ în stânga Dunării, după cum ni-o spune Arrian ²⁾.

Şi spre deosebire de alţi barbari, pe Geto-Daci îi întâlnim chiar dela apariţia lor în istorie, lipiţi cu totul de solul în care vieţuiau. Ei nu erau, ca ceilalţi barbari, oameni cari să trăiască din jaf şi prădăciuni. Fiind un popor sedentar, fixaţi de pământul pe care-l cultivau, chiar dacă pentru moment erau, uneori, siliţi să-l părăsească, ei reveneau, căci o legătură intimă şi indisolubilă era între ei şi ţarina lor.

Popor de agricultori şi de gospodari, popor auster, cum îi caracterizează Scarlat Lambrino, Geto-Dacii nu trăiau izolaţi de restul lumii civilizate. Ei primeau pe negustorii ce le mijloceau schimbul mărfurilor pe care ei le produceau sau de care aveau nevoie să le importe. Ei aveau o industrie de casă, exploatau minereuri: sare, argint, aur; ei aveau o artă geto-dacă.

În special, contactul Dacilor era frecvent cu lumea greco-romană, iar popoarele scitice şi celtice cu care veniseră în contact şi care se stabiliseră între ei, erau deplin dacizate la venirea Romanilor. Şi, după cum prea bine observă C. Daicoviciu, era în Dacia o «unitate de civilizaţie şi o unitate politică care îmbrăţişase regiunile muntoase ale Transilvaniei ca şi regiunile de şes ale Moldovei, Munteniei şi Olteniei; este proba unităţii desăvârşite între cele două versante ale Carpaţilor, unitate care nu s'a desminţit până în ziua de astăzi » ³⁾.

¹⁾ Cf. C. Daicoviciu, *Le problème de la continuité en Dacie*, în *Revue de Transylvanie*, VI, p. 14.

²⁾ Arrianus, *Historia*, I, 3, 6.

³⁾ C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 18.

Cu cât Romanii se apropiau mai mult de Dunăre, cu atât și influența lor asupra Dacilor era mai mare. Astfel, arheologia și în special monetele ne fac dovada că începând încă din secolul al II-lea în. d. Chr. înrâurirea civilizației romane asupra țărilor dela Nordul Dunării era din ce în ce mai simțită.

Contactul direct, din timp de pace și din timp de războiu, dăinuise două secole înainte de cucerirea Daciei și a încorporării ei la imperiul roman. « Căci — zice C. Daicoviciu — în afară de lupte, incursiunile, rapturile de prizonieri făcute de Daci, expedițiile de pedeapsă și transplantățiunile de populații geto-dace în imperiu făcute de Romani, au fost relațiuni pacifice care au pregătit viitoarea romanizare a țării¹⁾. . . ». Dacia a fost încă din epoca lui August, o țară deschisă Romanilor²⁾. Se poate spune chiar că și aci, ca și în alte părți, sistemul statelor clientelare s'a aplicat și față de Dacia. De aceea, nu e de mirare că anumite triburi dace dela Sudul Carpaților cunoșteau limba latină și au trimis în această limbă scrisori Impăratului Traian la începutul primului războiu dacic, cum ne spune istoricul Dio Cassius³⁾.

Provincia Dacia nu avea să constituie, cum se crede de obicei, un cap de pod, ci o bază puternic organizată care să asigure romanitatea orientală și să permită expansiunea sa la Nord, la Dunărea mijlocie și la Dunărea de jos.

De aceea, cucerirea Daciei s'a făcut deodată în întregime, iar romanizarea ei s'a adus la îndeplinire cu o rapiditate extraordinară, căci în noua sa provincie, împăratul Traian a dat ordin să se așeze nenumărate trupe, să fie aduși negustori, meșteșugari, oameni de afaceri și tot felul de funcționari și mai ales coloniști din provinciile romanizate mai de mult, favorizându-se astfel formarea orașelor în noua provincie.

Tablele cerate descoperite în Transilvania, la Roșia Abru-
dului, și datând de pe la anul 160 d. Chr. ne arată o sumedenie de mineri specialiști, aduși din Dalmația, iar numărul cel

¹⁾ C. Daicoviciu, *Ibidem*, p. 19.

²⁾ Patsch, *Aus 500 Jahren vorrömischer und römischer Geschichte Sudeuropas*, I, p. 113 și 165, la Sext. Pușcariu, *Limba Română*, I, p. 337: sub Augustus au fost așezați la Sudul Dunării 50.000 de Geți și Daci, iar Silvanus aduce pe malul drept al râului 100.000 de transdanubieni strămtorați de invazia Sarmăților.

³⁾ Dio Cassius, *Istoria Romană*, LXVIII, 8.

neobișnuit de mare de inscripții găsite în Dacia ne fac dovada unei romanizări extraordinar de intense¹⁾. Pentru această romanizare terenul fusese pregătit de mai înainte, încă cu câteva generații. De aceea C. Daicoviciu are dreptate când ne spune că epoca lui Traian este momentul cel mai frumos al dinamismului roman. Se înțelege dela sine că această romanizare nu se va fi făcut peste tot locul cu aceeași intensitate; mai ales în regiunile dela Nord-Est, unde vieța rurală era mai dezvoltată decât vieța urbană, romanizarea se va fi făcut, fără îndoială, mai încet.

Un pasaju din *Breviariul* lui Eutropius care ne spune că Dacia a fost goliță de bărbați — *viris fuerat exhausta* — a făcut pe adversarii continuității să susțină că, odată cu cucerirea acestei țări, Dacia a fost pustiită de locuitori, ea rămânând deșartă și goală de autohtoni.

Ar fi un caz unic și fără precedent în istorie, să se creadă că prin războiu au pierit și au dispărut toți Dacii. Trupele recrutate dintre Daci, cari se vor fi dat drept Romani, și faptul că aceștia se întâlnesc așa de numeroși în armata romană, că ei aveau un steag al lor național, un steag cu balaur (*draco*)²⁾, că aveau arme naționale și un strigăt al lor propriu de războiu, sunt atâtea dovezi cari ne fac să vedem că Romanii, conform politicii lor de mai înainte, n'au căutat să stârpească populațiunile cucerite ale Dacilor, ci că atât populațiunea dacă cât și limba Dacilor vor fi supraviețuit cuceririi încă multă vreme.

Sumedenia de nume latine ce se întâlnesc în inscripțiile din Dacia ne dau dovadă că, pe de o parte, au fost aduși aci coloniști «*ex toto orbe romano*», iar, pe de altă parte, că Dacii s'au romanizat și și-au făcut o modă din a adopta nume romane. În special nenumărați Daci au primit numele de

¹⁾ L. Galdi, în *La Romanité dace et les Roumains*, din *Nouvelle revue de Hongrie* a. 1940, p. 324, admițând părerea lui Alföldi că Dacii ar fi fost stârpiți cu totul, susține că din 2300 de nume ce se întâlnesc în inscripții ar fi 1600 latine, 300 gotice sau orientale, 200 ilire sau celtice și cel mult 20 traco-dace. Dar tocmai această latinizare așa de largă dovedește romanizarea intensă a Dacilor.

²⁾ Cf. V. Părvan, *Getica*, p. 522. Vezi și D. Berciu, *Asupra Balaurului dacic*, în *Bul. Com. Mon. Ist.* a. 1937, p. 87.

Aelius, numele liberatorului lor Aelius Hadrianus. Uneori inscripțiile ne spun precis « natione Dacus ».

Cercetările arheologice întreprinse în diferite regiuni ale țării au scos la iveală coexistența daco-romană. Și, alături de morminte romane, s'au descoperit necropole daco-gete care ne dovedesc, în special, în mediul rural, o conviețuire comună. Iar colegiul aurarial ca și colegiul funerar despre care ne vorbesc tablele cerate descoperite la Abrud ne sunt dovezi sigure despre cohabitațiunea romană alături de cea dacă ¹⁾.

« Stabilimentul daco-roman dela Poiana-Piroboridava din Sudul Moldovei, în lungul drumului ce lega Dacia, prin Brețcu, de Basarabia și Dobrogea, descoperit și studiat de R. Vulpe, este un centru cunoscut de coabitare daco-romană, iar coexistența celor două elemente, în decurs de două trei secole, a avut o mare importanță pentru continuitatea română, după părăsirea Daciei » ²⁾.

Câmpia Munteniei, la răsărit de Olt, între Dunăre și Carpați era un loc favorabil, zice C. Daicoviciu, pentru supraviețuirea autohtonilor. Aci era poarta viitoarelor invazii; ea nu era organizată în provincie, ci era probabil pusă sub controlul guvernatorului roman din Moesia Inferioară. O porțiune de pământ de 40—60 km la Est de Olt a intrat de fapt în stăpânirea romană în timpul lui Septimiu Sever prin crearea unui Limes — numit astăzi — Valachicus, paralel cu Limes Alutanus, dela Dunăre până în Carpați ³⁾.

Între regiunile dela Sudul Dunării și între cele dela Nordul acestui fluviu era un contact neîntrerupt.

VII. DACIA DUPĂ PĂRĂSIREA EI OFICIALĂ

În studiul ce însoțește traducerea noastră a textului lui Flavius Vopiscus « Vita Aureliani » am discutat amănunțele părăsirii Daciei și am ajuns la concluziunea că o evacuare

¹⁾ Vezi G. Popa-Lisseanu, *Tablele cerate*, p. 118. Asupra cohabitării daco-romane, a se vedea C. S. Nicolaescu-Plopșor, *Vechimea creștinismului în Oltenia*, p. 19.

²⁾ Daicoviciu, *loc. cit.* p. 34.

³⁾ C. Daicoviciu, *ibidem*. Cf. și *Anuar. Iustit. de studii clasice II*, Cluj p. 248 : Limesul acesta ducea dela Flămânda prin Pitești, Câmpulung la Râjnov.

completă a populațiunii era o imposibilitate¹⁾. Și, chiar dacă ne-ar fi spus aceasta istoricii, n'ar fi trebuit să o credem. De altfel, Aurelius Victor, deși ne spune că sub Diocletian, întregul popor al Carpilor a fost trecut în imperiul roman — *Carporum natio translata (est) omnis in nostrum solum*²⁾ — noi totuși știm precis că au mai rămas Carpi la Nordul Dunării și după această epocă.

« Nu se părăsește o provincie atât de frumoasă ca Dacia, observă cu drept cuvânt Friedwagner, care invocă — referindu-se la Jung — analogia provinciilor Noricum și Vindelicia, unde stăpânirea romană durase de trei ori mai mult decât în Dacia. Deși la 488 a fost dată poruncă pentru părăsirea acestor provincii și e vorba în știrile istoricilor de toți locuitorii (*universi*), cari ar fi ascultat de ordinul dat, știm că mulți dintre ei rămaseră locului. Nici oficialitatea n'avea interes să insiste prea mult asupra evacuării, îndată ce era acoperită și nu mai avea răspundere. Astfel, încă în secolul al IX-lea se mai găseau în mare număr, țărani cari vorbeau o limbă romanică pe moșiile Mănăstirii St. Emmerau în Regensburg și St. Peter în Salzburg, trăind în satele lor (« vici Romanisci ») și lăsând în toponimie atâtea urme netăgăduite despre existența lor: Lentia > Linz, Batava (Castra) > Passau, etc. »³⁾.

Cei dintâi barbari cari s'au așezat printre populațiunile din Dacia au fost Goții. Ei însă n'au venit în regiunile noastre — și e bine să se știe aceasta — după părăsirea Daciei, ci îi întâlnim și mai înainte printre Daci. Descoperirile arheologice făcute în diferitele regiuni ale țării și mai ales în Valea Mureșului, la Sântana, Lechința, Tg. Mureș și în alte părți ale Ardealului, fac dovada că ei, încă din secolul al II-lea și al III-lea, se găseau în mijlocul populațiunilor dace. Ei continuau să trăiască în Dacia, ca federați ai Romanilor, și după

¹⁾ G. Popa-Lisseanu, *Fontes historiae Dacoromanorum*, IX. O plecare în masă zice Zeiller (*Origines chrétiennes*), p. 39: ar fi fost inexecutabilă fără de războiu. Goții, înaintea cărora se rătrăgeau Romanii n'ar fi admis o evacuare a întregii populațiuni civile. Dacă această populațiune se acomoda noului regim, Aurelian n'avea niciun motiv să se arate mai intransigent decât ea.

²⁾ Aurelius Victor, *De Caesaribus*, XXXIX.

³⁾ Friedwagner, *Über die Sprache und Heimat der Rumänen*, în *Zeitsch. für rom. Phil.*, LIV, p. 605. Cf. și Sext. Pușcariu, *Limba Română*, I, p. 330.

părăsirea țării de Romani, și urmele lor se întâlnesc peste tot locul. Tezaurile descoperite la Pietroasa, Chiojdul, Apahida, Șimlăul Silvaniei și în alte părți ne arată nu numai existența acestor neamuri, dar și gradul lor de civilizație, după cum se vede aceasta, din arta lor.

Autohtonii, neavând un rol politic, nu apar în izvoarele istorice, dar ei se întâlnesc peste tot locul, alături de barbari, în monumentele arheologice, exercitându-și influența lor asupra lumii barbarilor și în special asupra artei lor. Dar, în același timp, ei sunt supuși, la rândul lor, influenței artei barbare. « Autohtonii — zice C. Daicoviciu — formează masa populațiunii acestor regiuni stăpânite de poporul înarmat al năvălitorilor. Ei vor absorbi resturile năvălitorilor germani, după cum Scitii și Celtii s'au topit în masa geto-dacă »¹⁾.

Dar, în anul 375, atât Goții cât și ceilalți barbari pripășiți prin Dacia, Gepizii, Sarmatii și Vandalii, sunt mișcați din locurile lor de cei mai cumpliți barbari, de Huni, a căror apariție umple de groază nu numai pe barbarii din țările noastre, făcându-i să-și părăsească locașurile și plecând unii spre Italia, alții spre Occident, iar alții trecând Dunărea sau supunându-se năvălitorilor, dar și cele două imperii romane.

Discutând în « Introducerea » noastră la Ambasadele lui Priscus, situațiunea generală ce s'a creat în Europa cu prilejul venirii Hunilor, am atras atenția asupra faptului că barbarii cari au trecut pe la noi erau departe de a fi așa de feroși, cum ni-i prezintă izvoarele istorice de mai târziu. Această nedreaptă judecată asupra oamenilor și asupra evenimentelor se datorește mai ales humaniștilor, mari admiratori ai antichității clasice. Aceste exagerări, de o evidență netăgăduită, sunt desmințite la tot pasul de constatările realităților. În adevăr, nici Attila n'a fost atât de barbar, cum ni-l înfățișează scriitorii de mai târziu, nici viața locuitorilor n'a fost atât de nesuferit cum ne este ea descrisă. Dimpotrivă, grecul dela Curtea lui Attila caută să convingă pe Priscus, că viața sub barbari e de preferat chiar vieții de sub Romani, la cari domnește nedreptatea, bunul plac și prigoana fiscului.

¹⁾ C. Daicoviciu, *loc. cit.*, p. 61.

Dacă, totuși, autohtonii din Dacia, acomodându-se cu împrejurările cele nouă de sub barbari, nu sunt amintiți de cronicarii din Apus și de cei din Bizanț, aceasta se explică prin faptul că ei nu aveau niciun rol politic. Ei însă nu trăiau izolați de viața romană spre care gravitau și care era singurul loc de atracție pentru ei.

Roma este prezentă la Nordul Dunării — spune C. Daicoviciu — sub două forme, direct și indirect. Direct prin intervenții de ordin politic și militar, pe care le face în chip permanent la Nordul Dunării până în secolul al VI-lea și prin populația romanizată autohtonă ce a lăsat aci; iar indirect prin influența civilizatoare pe care ea o răspândește pe cale de schimb în teritoriile dela Nord cari depășesc mult vechile frontiere ale provinciei ¹⁾).

Diferitele fortărețe descoperite în toate părțile țării precum și diferitele vallum-uri ce întretaie Oltenia și Muntenia, ne dovedesc relațiile dintre cele două maluri ale Dunării ²⁾ și ne duc la constatarea că până la venirea Bulgarilor puterea imperială a fost totdeauna simțită la Nordul Dunării, iar rolul principal de mijlocitori între Romani și între barbari l-a jucat latinitatea din Dacia.

Acest contact între Nord și Sud va fi fost de sigur și mai simțit după încreștinarea Goților, al căror episcop Ulfila, — despre care se știe că a predicat și în latinește, — fără îndoială va fi predicat evanghelia lui Christ printre Romanicii din Dacia.

Lipsa de monete bătute în Dacia nu este o dovadă a dispariției populațiunilor dace. Această dispariție de monete bătute în Dacia a început înainte de Aurelian și este generală în tot imperiul roman, nu numai în Dacia.

Și apoi, după cum am arătat-o și altădată, atacurile barbarilor se îndreptau în special spre cele două capitale ale imperiilor romane, mai mult decât împotriva provinciilor părăsite, și chiar înainte de Aurelian teatrul războaielor era în Sudul Dunării. Nu numai atât, dar d. Sext. Pușcariu ajunge

¹⁾ C. Daicoviciu, *loc. cit.*, p. 61.

²⁾ Cf. D. Tudor, *Un miliarium dela Constantin cel Mare*, în *Arhiv. Olteniei*, XVII, p. 19.

chiar la paradoxala constatare că romanitatea din stânga Dunării a fost salvată de pieire tocmai din cauza retragerii legiunilor din Dacia.

Căci aci s'a putut desvolta o comunitate de vieață între autohtoni și între năvălitorii barbari. Și, precum s'a putut stabili o comunitate de vieață carpo-gotică în regiunea Nord-Estică a Daciei, tot așa s'a putut stabili în restul Daciei o comunitate geto-daco-romană.

Numai Hunii sunt singurii barbari cari au împiedecat pe Romani să intervină în afacerile dela Nordul Dunării și numai ei au fost aceia cari au putut să împiedece desvoltarea vieții orășenești și să facă ca această vieață a autohtonilor să se refugieze numai la țară, la agricultură și la păstorit.

Descoperirile arheologice făcute în timpul din urmă și ceramica, mai ales a necropolelor, ne fac dovada coabitării Daco-Romanilor cu navălitorii barbari.

VIII. ARĂTĂRILE ARHEOLOGIEI

Dar, dacă izvoarele literare care să ne arate persistența Românilor în Dacia nu sunt prea bogate, știința arheologiei a venit în vremea din urmă să constate, de astădată prin dovezi oarecum palpabile, că vieața autohtonilor n'a încetat un singur moment să se manifeste în tot timpul, chiar și în decursul vijeliei năvălirilor și al stăpânirilor barbare.

Căci, atât arta în general cât și în special ceramica, purtând timbrul artei populare, s'a desvoltat în contactul și sub înrâurirea barbarilor, stăpânitori vremelnici ai țării.

Și, precum în regiunile din Occident, vechiul spirit celtic și iberic a reînviat la începutul evului mediu, dând la o parte sau înlăturând cu totul spiritul clasic, roman, tot astfel în Dacia, elementele populare dacice, stânjenite sau reduse de proaspeții coloniști romani, și-au reclamat locul și, sub înrâurirea barbarilor și a civilizației bizantine, s'a ivit o nouă civilizație și o nouă artă, de astădată romano-barbară. Dacismul și-a reclamat locul său de cinste de altădată.

Astfel, apar numiri de localități preromane, înlăturând pe cele ale administrației romane imperiale. Așa se explică cum

de se întâlnesc, bunăoară, în locul lui Mariscus ¹⁾, din timpul dominațiunii romane, vechia numire de Ordessus-Argeșul, supraviețuind nu numai epocii de cucerire romană, dar chiar și epocelor de invaziune gotică, după cum în Tracia în locul grecescului Philippopolis, se întâlnește vechiul Pulpudeva tracic, din care, în urmă, a provenit bulgarul Plovdiv. Tot astfel va fi dispărut și Potaissa din Transilvania spre a-i lua locul vechiul Tur(i)dava, dac, prefăcut în urmă în Turda, iar Prutul moldovenesc, Pyretos, numire de origine getă sau scită, reia locul numirilor din timpul stăpânirii romane ²⁾.

Căci, din cauza marilor crize ale vieții orășenești din secolul al III-lea, se ridică triumfător particularismul provinciilor. Și atât în Asia Mică și în Africa cât și în Galia și în Spania, reînviază, spre sfârșitul imperiului, spiritul local, înlăturând spiritul de până aci al stăpânitorilor. Și, în chip firesc, Dacia nu putea să rămână neînraurită de acest spirit nou.

Nu numai atât. Dar chiar și graiul autohtonilor se desvoltă ca un graiu local, ca o limbă deosebită atât de cea latină clasică cât și de cea latină vulgară, deși ca o limbă latină într-o nouă fază de evoluție ³⁾.

Vieața orășenească, din cauza jefuirilor barbare, dispare aproape cu totul și în locul ei se ridică vieața dela țară cu particularismul ei adesea străvechiu. Această redeșteptare a forțelor locale ne este arătată de descoperirile arheologiei. Locuitorii de dincolo de *limes*-ul, schimbat și el, din pricina bulversărilor istorice, sunt determinați de împrejurările cele nouă să revină la felul lor de vieață, o vieață mai organică, de odinioară, dar să primească influențele ce le exercitau asupra lor stăpânitorii cei proaspeți.

Un pasaj al lui Lactantius ⁴⁾ pare că ne face dovada despre redeșteptarea spiritului provincial al Dacilor. Căci împăratul Galerius, dac de origine, — ne spune Lactantius într'un pasaj, de altfel, socotit de mulți critici ca neautentic — fiind

¹⁾ Mariscus, după care s'a numit Transmarisca — Turtucaia și de sigur și Marisca, pe malul din stânga Dunării, pare a fi de origine germană *marisk*, *marais*.

²⁾ Cf. G. Brătianu, *Les origines du peuple roumain*, p. 30.

³⁾ Cf. G. Popa-Lisseanu, *Limba română în izvoarele istorice medievale*, p.

6 sq.

⁴⁾ Lactantius, *De mortibus persecutorum*, 23.

împins de mama sa ¹⁾, care era păgână, să persecute pe creștini, s'a ridicat împotriva Romanilor. Acest dacism al împăratului trebuie socotit ca o manifestare a noului spirit provincial ce s'a produs în socolul al III-lea în imperiul roman ²⁾.

Spiritul provincial cel nou a fost favorizat în Dacia, pe de o parte de doctrina creștinismului, iar, pe de altă parte, de elementele de cultură, rudimentară ce e drept, ale noilor stăpânitori. Nu știm dacă creștinismul va fi fost introdus în mase mai largi, înainte de Ulfila, sau va fi fost primit și îmbrățișat numai de indivizi singuratici. Ceea ce este sigur este faptul că acest episcop al Goților, urmaș de o cultură aleasă greco-romană, al unui prizonier capadocian, nu putea să propovăduiască învățătura evangheliei, în limba latină, decât unei populațiuni de limba latină.

Arheologia ne dă dovezi că în veacul al IV-lea creștinismul se găsea la Drubeta-T. Severin și că era răspândit în mai multe locuri în Ardeal. În același timp, în foarte multe localități ale Daciei, se întâlnesc urmele civilizației gotice și, mai apoi, ale civilizației gepidice. Descoperirile arheologice făcute la Alba Iulia, Oradea, Timișoara, Șimlăul Silvaniei, Apahida, Turda, Lechința, etc., precum și în Moldova și Muntenia, sunt dovezi ale civilizației Goților din epoca năvălirilor și mai ales din ajunul invaziei Hunilor. Și precum în necropolele din Occident întâlnim morminte galo-romane, tot astfel la noi întâlnim morminte daco-romane.

«Continuitatea romano-sarmată, constatată de învățatul Patsch în Banat se dovedește a fi și în Ardeal ³⁾. Cimitirele dela Sântana și Lechința cu ceramica lor gotică, *romană și provincială*, dar și *autohtonă*, fac dovada acestei continuități... Ceramica autohtonă dela Lechința se găsește mai târziu, în secolul al V-lea și al VI-lea, în cimitirul gepid dela Bandul de

¹⁾ Lactantius, *loc. cit.* 9: mater eius Transdanuviana, infestantibus Carpis in Daciam novam transiecto amne confugerat.

²⁾ Nepotul lui Galerius, împăratul Maximin, de asemenea de origine dacă, — Daia — fiind păstor, înainte de a fi ajuns împărat, pledează pentru autenticitatea pasagiului de mai sus al lui Lactantius.

³⁾ Patsch, *Die Völkerbewegung an der unteren Donau*. Cf. G. Brătianu, *Les origines*, p. 38.

Câmpie, iar la Teiuș, în cimitirul din aceeași epocă, se găsesc vase romane provinciale târzii »¹⁾).

Cimitirul dela Sântana de Mureș ne arată că a existat acolo o populație autohtonă care își înmormânta morții ei fără arme ofensive; iar fibulele găsite aci, în aceleași morminte, ne arată influența Goților. Aceștia puteau prea bine să trăiască, în această epocă, în bună înțelegere cu indigenii, epocă în care împăratul Constantin încheiase pace, în 332, cu Goții.

Dovadă despre coabitarea daco-gotă ne dă și inscripția funerară a gotului Aurgais descoperită de Gr. Florescu la Capidava-Calachioi²⁾).

De asemenea, cercetările făcute la Dămăroaia, de lângă București, au scos la iveală o ceramică de influență romană provincială și o monetă din timpul Împăratului Justinian, ceea ce ne indică timpul secolului al VI-lea³⁾).

Expansiunea artei romano-getice s'a întins până în Polonia de Sud-Est, și ea de sigur a fost favorizată de Dacii « liberi » cari trăiau în afară de limes-ul roman. Acești Daci au rămas credincioși formelor și tradițiilor preromane.

Dar dacă, zice G. Brătianu, se poate invoca persistența formelor preistorice ale ceramicii țărănești, ca un argument în favoarea continuității romane în Dacia, este imposibil să ne explicăm supraviețuirea lor, dacă nu se recunoaște dăinuirea lor oarecum latentă, în timpul ocupației romane și renașterea particularismului local care se manifestă în Dacia, ca în tot imperiul, în epoca invaziilor⁴⁾).

Acest particularism dac, Vladimir Dumitrescu îl consideră ca o nouă epocă preistorică⁵⁾).

Odată cu dispariția vieții orășenești din Dacia, dispariție pricinuită mai ales de invaziile barbare, s'a putut desvolta într'o relativă liniște, numai la sate, vieața și civilizația autohtonilor. Aci, la agricultură și la păstorit, ocupațiuni predilecte

¹⁾ C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'Antiquité*, p. 81-82. Cf. G. Brătianu *op. cit.*, p. 39.

²⁾ Gr. Florescu, *Istros*, I, 2.

³⁾ G. Brătianu, *Les origines*, p. 42.

⁴⁾ G. Brătianu, *ibidem*, p. 47.

⁵⁾ Vladimir Dumitrescu, *L'art préhistorique en Roumanie*, p. 32: « Romanii n'au făcut decât să întrerupă în Dacia lui Traian, în curs de două secole, preistoria care continuă în evul-mediu și care poate fi numită « o nouă epocă preistorică ».

ale strămoșilor noștri, s'a întors cu drag, după căderea civilizațiunii romane, populațiunea băstinașă a Daciei ¹⁾).

IX. ARĂTĂRILE LUI AMMIAN MARCELLIN

Descriind evenimentele întâmplate în timpul împăratului Valens, contemporanul său, istoricul Ammian Marcellin ne spune că la anul 367, împăratul Valens spre a purta războiul împotriva Goților a venit personal în fruntea armatelor sale până la Dunăre, în regiunea de astăzi a Turtucaiei, Transmarisca, din fața gurii Argeșului, numit pe atunci Mariscus. De aci trece, la Daphne, peste Dunăre, lângă Oltenița, unde împăratul Constantin refăcuse vechea cetate, ca un cap de pod la Nordul marelui fluviu.

Goții îngroziți, ne spune autorul, se retrag spre munții Serrilor, (Carpații de astăzi), înalți și prăpăstioși, unde împăratul neputându-i urmări și-a trimis cavaleria împreună cu cete de jefuitori ca să prădeze tot ce ar găsi în calea lor.

Expedițiile din anii următori, — căci împăratul a făcut împotriva lor, în trei ani, trei expediții de război, — n'au fost mai norocoase și, în cele din urmă, războiul s'a terminat, încheindu-se pace între Romani și între Goți.

Din această relatare a istoricului Ammian Marcellin, contemporan cu evenimentele ce descrie, reținem faptul precis că împăratul Constantin a refăcut vechea cetate Daphne dela Nordul Dunării și că, prin urmare, imperiul roman nu se desinteresa cu totul de teritoriile din Dacia, părăsită în timpul lui Aurelian ²⁾).

Mai importantă este a doua relatare ce ne dă Ammian Marcellin. La anul 375, anunțându-se cu groază apropierea Hunilor și Goții neputându-li-se împotrivi și nefiind nici primiți cu toții, în imperiul roman, s'au retras în regiunea Cauca-landului, — ad *Caucalandensem locum altitudine silvarum*

¹⁾ Cuvinte din terminologia păstorească ca *brânză*, *căciulă*, *zer*, neexplicate până acum din punct de vedere etimologic, par a fi rămas în limba noastră din graiul strămoșesc, de dinainte de romanizare. Cf. Sext. Pușcariu, *Limba Română*, I, p. 352.

²⁾ Ammian Marcellin, *Bellum Gothicum*. Cf. F. H. Dacorum., XIII, p. 6.

inaccessum et montium — gonind de aci pe Sarmați — Sarmatis inde extrusis¹⁾.

Atât munții Serrilor, adecă ai Sarmaților-Serri, cari veniseră din regiunile Caucasiene și se stabiliră în regiunile Carpatice — inscripția dela Köln a soldatului Mansuetus numește Carpații Caucasus²⁾ — cât și ținutul Caucaland de care apropiem numeroase localități ale noastre, numite Coca, din ținutul Buzăului, unde s'au găsit atâtea tezaure gotice, ca tezaurul dela Pietroasa și cel dela Chiojd, ne dau dovadă despre persistența Românilor ca autohtoni la Nordul Dunării. Persistența numirilor Coca, Cocani, Gotesul, Gotanul și altele ce ne păstrează amintirea Goților ce au stăpânit țara înainte de venirea Hunilor, presupune continuitatea elementului autohton³⁾.

Părerea unor istorici români că Goții n'ar fi fost niciodată stabiliți în Dacia este deci pe de-a'ntregul eronată. Coabitarea româno-gotă este dovedită atât de descoperirile arheologice cât și de arătările izvoarelor istorice.

X. ARĂTĂRILE LUI PRISCUS

Existența graiului popular latin la Nordul Dunării, η επιφώριος γλώσσα sau η πατρώα φωνή constatată de istoricul Priscus în veacul al V-lea d. Chr. presupune și existența unui popor care întrebuița acest graiu și acest popor nu putea fi decât poporul român. Căci ne spune acest scriitor, Priscus, însărcinat de împăratul din Bizanț să însoțească în a. 448 ambasada condusă de generalul Maximin la curtea lui Attila: « ni se aducea de prin sate ca hrană în loc de grâu, mălaiu (meiu), în loc de vin, mied, numit astfel în graiul locuitorilor indigeni »⁴⁾.

Este același graiu cu *limba Ausonilor*, despre cari Ausoni tot Priscus ne vorbește în trei pasaje ale sale, deși pe Romani

1) După Patsch, *Beiträge*, III, p. 65, Caucalardul ar fi în munții Banatului.

2) Ackner und Müller, *Die römischen Inschriften in Dacien, Anhang*, p. 239.

3) Vezi amănunte în *F. H. Dacorom.* XIII, p. 27 sq.

4) *F. H. Dacorom.*, VII, p. 47.

el nu-i numește decât sau ca Romani orientali sau ca Romani occidentali, iar niciodată Ausoni sau Latini. Dar, chiar dacă prin Ausoni am avea să înțelegem pe Romani sau pe Latini, nu e mai puțin adevărat că la Curtea lui Attila și în genere, la Nordul Dunării, constatăm această existență a lor.

Iată cele trei pasaje:

1. « Hunii — zice Priscus — fiind o amestecătură de diferite popoare, pe lângă limba lor barbară — *πρὸς τῆ σφετέρᾳ βαρβάρῳ γλώσσῃ* — se silesc să învețe și pe cea a Hunilor, a Goților și a Ausonilor și anume aceia cari au de a face cu Romanii. Grecește știu numai aceia cari sunt prizonieri de războiu de prin Tracia și de prin Iliricul maritim ».

Din acest pasaj al lui Priscus rezultă că el considera cele trei limbi: hunică, gotică și ausonică, ca limbi barbare și că cele trei populațiuni, a căror limbă o amintește — în imperiul Hunilor erau și alte mai multe neamuri — se văd silite să învețe aceste limbi și, prin urmare și pe cea a Ausonilor, când au de a face cu Romanii, nu însă și pe cea grecească. Limba latină a autohtonilor din « Barbaricum », regiunea dela Nordul Dunării sau din Scitia, cum, după tradiție, se mai numeau ținuturile norddanubiene, nu putea fi, în fața scriitorilor greci, cum era și Priscus, decât o limbă barbară, o limbă scitică ¹⁾.

2. La banchetul din palatul lui Attila veni și bufonul Zircon care — zice Priscus — « amestecând în graiul Ausonilor vorbe de ale Hunilor și Goților, a produs veselie și i-a făcut pe toți să izbucnească în hohote de râs ».

3. Mirându-se Priscus că Attila a desmierdat numai pe cel mai mic dintre fiii săi, unul dintre barbari care ședea lângă mine și care cunoștea graiul Ausonilor — zice Priscus —

¹⁾ Că limba latină era considerată într'o vreme (în secolul IX), în imperiul roman de răsărit, ca o limbă barbară și scitică rezultă și din scrisoarea adresată de papa Nicolae împăratului din Bizanț, Michael, scrisoare în care se spune: « La cele mai însemnate festivități, voi amestecați în vorbele voastre grecești cuvinte din limba latină pe care o socotiți ca *barbară* și *scitică* ca și cum n'ar fi spre cinstea voastră să vă folosiți în întregime de această limbă — in praecipuis festivitibus inter Graecam linguam veluti quiddam pretiosum, hanc (Latinam) quam barbaram et scythicam linguam appellatis, miscentes, quasi minus decori vestro facitis, si hac etiam bene ac ex toto intellectu in vestris obsequiis ac officiis non utamini. Cf. Du Cange, *Glossarium: Obsequium*. Cf. și Ar. Densusianu, *op. cit.*, p. 63.

dându-mi cuvântul că nu voi destăinui nimic din ceea ce îmi va comunica, îmi spuse că niște ghicitori ar fi prevestit că neamul lui Attila se va prăpădi și că nu va fi restabilit decât prin acest copil ».

Graiul Ausonilor nu putea fi, fără îndoială, decât graiul autohtonilor, constatat ca un graiu aparte de Priscus, la anul 448 d. Chr. iar acești autohtoni ce vorbeau limba latină nu puteau fi, în regiunea dela Nordul Dunării decât poporul Dacilor romanizați, adică poporul român.

XI. ARĂTĂRILE LUI JORDANES

Cât de mult s'a identificat poporul barbar al Goților cu elementele romanizate ale Daciei, rezultă și din înlocuirea numelui de Got sau Gotic cu cel de Get sau Getic. Astfel istoricul goto-alan din veacul al VI-lea, Jordanes, își întitulează cartea despre originea și faptele Goților « De origine actibusque Getarum », deși în expunerea sa el nu se gândește la Geți, un trib al Dacilor, stabiliți mai ales la gurile Dunării, ci la poporul de rasă germană, la poporul Goților.

În special două pasaje din Getica lui Jordanes ne fac dovadă despre continuitatea Românilor în regiunile vechei Dacii-Traiane.

1. În capitolul XVII.10, ni se vorbește despre războiul ce a purtat Fastida, regele Gepizilor cu Ostrogota, regele Ostrogoților, uniți cu Vizigoții, la anul 262. Fastida ce se găsea împreună cu Gepizii în părțile de apus al Daciei, într'un teritoriu, închis de munți prăpăstioși și strâmtorați de păduri dese, a cerut dela Ostrogota să-i cedeze o parte din țara sa. Acesta răspunzându-i că, deși are groază să se războiască cu un popor înrudit, teritoriu nu-i cedează, Fastida a pornit cu războiu asupra Goților, dar în lupta dela Galtis, de lângă fluviul Auha, este biruit și a trebuit să se întoarcă umilit în patria sa.

Vechea numire de Galtis, unde s'a dat lupta între Fastida și Ostrogota, o întrebuintează astăzi numai Sașii din Ardeal, în forma de « Galt ». Românii au adoptat numirea de « Ungra », pentru aceeași localitate, dela maghiarul Ugra, fie că se va

fi stabilit acolo o colonie de Unguri, adică de Secui, în drumul lor de colonizarea regiunii de răsărit a Transilvaniei, fie că Ungurii vor fi găsit acolo o cetate veche din epoca romană sau din timpul stăpânirii Goților în Ardeal, cetate pe care au ocupat-o ei. Numirea cea veche — să admitem că va fi fost Galtis — s'a pierdut din graiul Românilor, cum s'a pierdut bunăoară și numirea orașului Morisena, dela gura Mureșului, care s'a înlocuit cu numirea cea nouă de Csanad ¹⁾, și unde se constată o *Zemlja Vlașca*, — Țara Românească.

Și dacă numirea de Galt provine din vechiul Galtis al lui Jordanes, dela cine au putut împrumuta Sașii, la venirea lor în Ardeal pe la jumătatea secolului al XII-lea, această numire dacă nu dela autohtonii ce se vor fi găsit în văile Oltului; după cum pe de altă parte, Ungurii n'au putut împrumuta decât tot dela autohtoni numirea Morisenei dela gura Mureșului, înainte de a o fi înlocuit cu numirea cea nouă de Csanad?

Localitatea Galt ne este atestată și prin documente. Astfel documentul din 1211 ne vorbește despre *Castrum Noilgiant*, cel din 1222 *Castrum Noialt*, cel din 1222, emanat dela cancelaria papei Honorius al III-lea *Castrum Noigiant* ²⁾ ca să nu vorbim de cât de cele mai cunoscute documente.

Lupta dela anul 262 s'a dat la Galtis, lângă râul Auha, care nu poate fi decât Aluta-Oltul. Toți istoricii câți s'au ocupat de această numire — pe care o întâlnim, ca și numirea de Galtis, numai la Jordanes — au căzut de acord că Auha nu poate să fie decât numirea Oltului și au admis părerea că am avea aci o transcriere greșită a cuvântului Aluta sau Alutus, istoricește bine constatat ³⁾.

¹⁾ Walter Scheiner, *Die Ortsnamen*, in *Balkanarchiv*, II, p. 55, emite ipoteza că acest Galt ar fi o traducere a ungurescului « ugar », paragină, ogor necultivat. Mommsen, in *Mon. Germ. Hist.*, V; *Iordanis Rom. et Get.*, p. 150, crede că e vorba de Galt de lângă Olt.

²⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, I, p. 546, I, p. 71 și I, p. 77. Cf. Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch.*, I, p. 12, 19 și 23. I. Kniezsa, in *Arch. Europ. centro-orient.*, IV, p. 356 nu crede că acest Galtis s'ar regăsi în Galt din jud. Târnava-Mare. Galtis pare a fi transcrierea latină a goticului *galtheis, care înseamnă « neroditor, sterp ». Același sens îl are și numirea ungurescă a satului *Ugra* (de unde românescul Ungra) dela slavul ugor, rom. ogor « pământ nelucrat ». Vezi și Sext. Pușcariu, *Daco-romania*, VIII, p. 290.

³⁾ Diclescu, *Die Gepiden*, I, p. 90 crede că ar fi vorba aci de un nume german al Oltului, *Auha* sau *Ahua* însemnând apă, râu.

În capitolul XXII, 113 din *Getica*, Jordanes vorbind despre regele Goților, Geberich, care pornește cu războiu împotriva Vandalilor, ne spune că aceștia ocupă teritoriul unde locuiau pe atunci Gepizii — el scrie pe la an. 551 — și anume lângă râurile Marisia, Miliare, Gilpil și Grisia care întrec în mărime pe toate celelalte ¹⁾.

Acest pasaj, socotit ca neclar, a dat mult de lucru cercetătorilor. Căci, dacă cel dintâi dintre cele patru râuri enumerate este fără îndoială Mureșul, iar cel din urmă Crișul, celelalte două Miliare și Gilpil n'au putut fi identificate, deși unii au propus pentru Gilpil identificarea cu Jiul. Și apoi, în al doilea rând, cum se poate spune că râul Crișul este cel mai mare din toate? ²⁾.

În capitolul V, 33, din *Getica*, Jordanes, vorbindu-ne despre popoarele din vechea Scitie, ne spune că în partea de apus locuiesc Gepizii, a căror țară este străbătută de râuri mari și vestite. Căci, Tisia îi străbate Nordul și apusul, iar dinspre miazăzi se mărginește cu Dunărea cea mare și dinspre răsărit cu Flutausis care se varsă cu furie, repede și vijelios, în apele Istrului. Înăuntrul acestor râuri este Dacia apărută de munți înalți în formă de coroană ³⁾.

În capitolul XXIV al *Geticeii* sale, Jordanes, orientându-se după arătările scriitorului grec Priscus, care a descris cu amănunte călătoria ce a făcut ca delegat la curtea regelui Attila, ne citează, între altele, râurile Tigas, Tifisas și Drencon, peste cari a trecut ambasada, în care el se găsea. Despre aceste râuri vorbim în altă parte ⁴⁾.

În capitolul XII al *Geticeii*, Jordanes, vorbindu-ne despre Dacia, ne spune: Înțeleg Dacia cea veche — spre a nu o confunda cu Dacia Aureliană, — pe care o ocupă acum popoarele Gepizilor. Această țară, situată în fața Moesiei,

¹⁾ Jordanes, *Getica*, XXII, 113.

²⁾ Vezi discuția acestei chestiuni în *Font. Hist. Dacor.*, XIV, p. 16 și în *Rom. in izv. ist. mediev.*, p. 67.

³⁾ Jordanes, *Getica*, V, 33. A se vedea discuția acestui pasagiu la Daicoviciu, în *Rev. de Transylvanie*, VI, 1, p. 12 și în *Font. Hist. Dacorom.*, XIV, p. 68.

După C. Daicoviciu, Flutausis nu poate fi decât Siretul. Numele aceasta de *Flutausis* trebuie să fie o greșală sau o corectare a cuvântului Aluta, corectat Hierasus de vr'un copist.

⁴⁾ Vezi Priscus, *Ambasadele* în *Font. Hist. Dacor.* VIII, p. 35.

dincolo de Dunăre, este mărginită de o cunună de munți, având numai două intrări, una pe la « Butae » și alta pe la « Tapae »¹⁾.

În privința acestor localități, principalele intrări în inima Daciei, istoricii, până acuma, nu s'au pronunțat decât asupra Tapei, identificând-o cu defileul Porții de Fier, Poarta Transilvană, prin care se străbate dinspre Banat în regiunea Hațegului, unde se găsea capitala țării.

Cât privește localitatea Butae, ea a rămas neidentificată până acum. Propunerea lui I. Conea de a o identifica cu Boița, nume slav ce ar însemna Războieni, unde s'ar fi dat lupte între Romani și Daci, la ieșirea din defileul Oltului, pare plausibilă²⁾.

Toate aceste date ale lui Iordanes ne fac dovada existenței unei populațiuni autohtone care a păstrat aceste numiri.

XII. ARĂTĂRILE LUI ZOSIMUS

Istoricul grec din secolul al V-lea, Zosimus, autorul unei mari opere istorice a imperiului roman dela August și până la Theodosiu al II-lea, pângân de credință și deci protivnic împăraților creștini, ne dă unele informațiuni prețioase asupra unei ramuri a Dacilor, asupra Carpilor, populațiune daco-getă ne-supusă de Romani și care niciodată nu și-a părăsit definitiv țara sa dela Nordul Dunării.

Iată informațiile ce ni le procură Zosimus:

Vorbindu-ne despre Sarmați, pe cari îi întâlnim alături de Decebal, în luptele acestuia împotriva împăratului Traian, iar mai târziu, după retragerea legiunilor, locuind între Prut și Nistru și în câmpia Ungariei, ne spune că la anul 322 cete de Sarmați au venit la Dunăre și trecând peste acest fluviu au început să jefuiască teritoriul roman. Împăratul Constantin pornește personal împotriva lor, îi birue și silește pe regele lor Rausimod să se refugieze peste Dunăre cu o parte din

¹⁾ Iordanes, *Getica*, XII, 73 în *Font. Hist. Dacor.*, XIV, p. 34.

²⁾ I. Conea, *Corectări geografice în Istoria Românilor*, I, p. 25.

armată. Noua încercare a Sarmatilor de a ataca pe Romani a fost repede oprită de împărat care trece Dunărea și-i învinge pe « o colină plină de păduri », — συμφυγοῦσι πρὸς τινα λόφον ὕλας ἔχοντα πυκνὰς ἐπιτίθεται — omorînd între alți mulți și pe regele lor Rausimod¹⁾.

Vorbindu-ne, mai apoi, de cele ce s'au petrecut sub domnia împăratului Theodosie, istoricul Zosimus ne spune:

S'au mai întâmplat în timpul lui Theodosie și alte evenimente fericite, căci el a respins pe Sciri și pe Carpodaci, uniți cu Hunii și, înfrângându-i în războiu, i-a silit, să se întoarcă peste Dunăre, la locuințele lor. — Σκύρους γὰρ καὶ Καρποδάκας Οὐννοὶς ἀναμειγμένους ὑμύνατο, καὶ ἐλαττωθέντας τῇ μάχῃ περαιοθῆναι τὸν Ἴστρον καὶ τὰ οἰκεῖα καταλαβεῖν συνηνάγκασεν²⁾.

Atât Sarmatii — Sarmatii-Serri se constată a fi trăit în regiunea Carpaților³⁾ — cât și Carpii și Carpodacii — aceștia din urmă identificați de cei mai mulți istorici cu Dacii liberi⁴⁾ s'au romanizat cu timpul sub influența celorlalți Daci deja romanizați și se întâlnesc când la Nordul Dunării, când la Sudul acestui fluviu, după nevoile impuse de împrejurări și după necesitățile politice de basculă practică de imperiul roman⁵⁾.

Acești Carpodaci reprezintă tipul indogermanic: înalți, blonzi, cu ochii albaștri, svelți, tip ce se întâlnește din Moravia până în Moldova, ceea ce însemnează că acest neam de oameni n'a dispărut, ci că a rămas pe loc, suferind influențe străine în patria lor de baștină.

¹⁾ Zosimus, II, 21, p. 86 în *Corp. scrip. hist. Byz.*, ed. Bonn.; cf. și N. Bănescu, *Bizanțul și Romanitatea* în *An. Ac. Rom.*, LXXII, p. 16.

²⁾ Zosimus, IV, 34, p. 213 ed. Bonn. Despre vicus Carporum vezi amănunte în *F. H. Dacorom.*, XIII, p. 20.

³⁾ *F. H. Dacorom.* XIII p. 19.

⁴⁾ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 35.

⁵⁾ În vreme ce Zosimus ne vorbește în pasagiul de mai sus despre lăcașurile — τὰ οἰκεῖα — Carpilor din stânga Dunării, Ammian Marcellin ne vorbește despre sălașul — vicus Carporum — dela dreapta Dunării. De asemenea îi așează în dreapta Dunării Iordanes, *Romana*, 299: Carporum gens tunc devicta et in Romanorum solum translata, și Aurelius Victor, *Caesares* 39, 43: Carporum natio translata omnis in nostrum solum.

XIII. ARĂTĂRILE LUI PROCOPIUS

Din scrierile lui Procopius, mai ales din « De aedificiis » ale acestuia, constatăm că limba latină, — modificată sub influența graiurilor locale și în special prin evoluția limbii vulgare ce se dezvoltase după încetarea limbii latine culte, — avea o extindere foarte mare, în special în partea de apus a Peninsulei Balcanice. Numirile de localități cu caracter latin sunt nenumărate, atât la Sudul cât și la Nordul Dunării ¹⁾.

Dar, înafară de numeroasele numiri de localități, cu un caracter latin, indicate de Procopius în « De aedificiis », un pasaj din același autor grec, însă din opera sa « Războiul cu Goții », ne dă o informație care aruncă o vie lumină asupra graiului popular și a locuitorilor ce întrebuițau acest graiu și ne arată extinderea lor pe acele vremuri.

Cineva din neamul Antilor, Slavi cari trăiau pe atunci prin Moldova și prin Sudul Rusiei, s'a dat drept un strateg trac, căzut într'o expediție (pe la 545), împotriva Slavinilor. Faptul a părut plausibil, fiindcă omul știa latinește *καίπερ τήν τε Λατίνων ἀφιέντα φωνήν* ²⁾.

Slavii aceștia Σέρβλοι, cum îi numește mai târziu Porphyrogenitus ³⁾, purtau acest nume, fiindcă erau supuși împăratului Romanilor — *ταύτην δὲ τήν ἐπωνυμίαν ἔσχον οἱ Σέρβλοι διὰ τὸ δοῦλοι γενέσθαι τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων*, adică de aceea poartă această numire, fiindcă slujesc împăratului Romanilor ⁴⁾.

Constatăm deci că un străin din părțile norddunărene știa latinește. Și de sigur nu va fi fost singur. Era o ambianță latină și în stânga Dunării, un leagăn sau o vatră a unei populații romanice în mediul rural din Dacia.

Această limbă a Latinilor dela Nordul Dunării este, credem noi, una și aceeași cu limba Ausonilor, de care ne vorbea mai

¹⁾ Vezi *Limba Română în izvoarele istorice medievale*, p. 9 sq.

²⁾ Procopius, *De Bel. Goth.*, III, 14.

³⁾ Porphyrogenitus, *De adm. imp.* p. 152, ed. Bonn.

⁴⁾ In Serbli vedem articolul românesc postpus, constatat în aromâna *li*, în dacoromâna *i*. Cf. *Limb. rom. în izv. ist. med.*, p. 24. Vezi tot aci, pag. 25 vorba populară *κασούλα*.

sus Priscus și care nu este aceeași cu limba latină clasică a Romanilor. Căci istoricul Priscus, de câte ori ne vorbește despre Romanii din răsărit ca și de cei din apus, îi numește întotdeauna, după cum am arătat-o și mai înainte, numai Romani sau Romei și niciodată Ausoni sau Latini. Ἡ φωνὴ τῶν Λατίνων este, după părerea noastră, graiul popular al Daco-Romanilor sau graiul străromân, cum i se mai zice, al autohtonilor din Dacia.

Tot Procopius, în *De aedificiis*, V, 8, ne vorbește despre un castel pe care l-a clădit în anul 536 împăratul Justinian, împotriva barbarilor Saraceni, la pozele muntelui Sinai din Asia. După legenda ce s'a născut în urmă, împăratul ar fi adus aci o sută de *sclavi ai Romei*, împreună cu soțiile și cu fiii lor. Pentru aceștia a zidit lângă mănăstire case, în care să poată locui și să străjuiască mănăstirea și pe călugări. Formându-se în colonie aparte, fără amestec cu alte nații, acești fii ai creștinilor păstrau amintirea venirii lor din țara numită Llah¹⁾.

În afară de numeroasele cetăți și fortificații pe care le-a zidit împăratul Justinian la dreapta Dunării, a mai construit, și la stânga acestui fluviu, mai multe cetăți și turnuri de observație, sau burguri, spre a-și apăra cu ele fruntariile vastului său imperiu²⁾. Acestea sunt:

a) *Lederata*, prin etimologie populară Literata, se găsea în Banat, în fața orașului Novae, Brnița de astăzi din Jugoslavia. Această Lederata, pe care Procopius o numește turn, pyrgos, era de fapt o cetate însemnată. Căzută în ruină, Împăratul Justinian a prefăcut-o, după cum ni se spune în « *De aedificiis* », într'o fortăreață mare și mai ales foarte puternică.

Și după cum, și în alte părți, exista un oppidum și un transoppidum, tot astfel exista și aci o Lederata și o Translederata. În dreapta Dunării, în locul Translederatei, avem astăzi localitatea numită Rama, iar în stânga fluviului, în

¹⁾ Marcu Beza, *Urme românești în Răsăritul Ortodox*, p. 4.

²⁾ Procopius, *De aedificiis* IV, 5: nu numai în partea dreaptă a fluviului, ci pe alocurea și pe cealaltă parte a zidit orașe și castele — ἐν ἑκάστῃ ἐπὶ θάτερα πολισμοῦ τε καὶ φρούρια — și IV, 6: și pe malul de pe continentul din față altele multe castele pe cari le-a zidit din temelie — ἐν δὲ τῇ ἀντιπέρας ἡπείρῳ ἄλλα τε πολλὰ φρούρια ἐκ θεμελίων. —

Banat, în locul Lederatei, sau în apropierea ei, avem localitatea numită Palanca Nouă. Aci s'a descoperit și «balaurul» ce-l întâlnim de atâtea ori pe *Columna lui Traian*, ca steag național al Dacilor ¹⁾.

b) *Recidava* sau *Recidiva* ²⁾. După V. Pârvan, *Recidiva* ar fi o transcriere coruptă a *Arcidavei* ³⁾, oraș populat, în calea militară spre Sarmizegetusa, și ai cărei locuitori treceau acum sub ierarhia bisericească a Justinianeii Prime.

c) *Drobeta-Theodora*. Procopius neamintindu-ne nimica despre *Drobeta* sau *Drubeta*, oraș care neapărat trebuia să fie numit, V. Pârvan, și după el alții, a crezut că trebuie considerată numirea de *Theodora* ca un dublet al *Drobetei*. Alături era Podul lui Traian dela *Drobeta-T. Severin*, care era în ruină în timpul lui Justinian ⁴⁾.

Monetele găsite în castrul dela *Drobeta*, provenind dela împărații Constantin și Licinius și până la Valens și Gratian, apoi țiglele având inscripții, ce e drept fragmentare, dar prezentând caractere specifice secolului al IV-lea și, în sfârșit, un capitel de pilastru, având săpată în relief o cruce, în forma în care se întâmpină pe monumentele funerare creștine, găsite la Constanța, din secolul al V-lea și al VI-lea, toate acestea ne dovedesc că la *Drubeta* vieața romană n'a încetat să pulseze după părăsirea Daciei.

d) *Sucidava* (*Sucivida*)-*Celei*. După strămutarea în răsărit, la Constantinopol, a celui de al doilea imperiu roman, căile de comunicație nu mai duceau spre Dacia și Carpați pe la *Drobeta*, rămasă oarecum izolată, ci pe valea Oltului. Pe aci era drumul cel mai scurt dela Constantinopol spre inima Daciei. Dela Oescus-Gigen din Bulgaria, se trecea Dunărea pe la *Sucidava*, azi *Celei*, și pe valea Oltului se ajungea în Carpați. Cu gândul de a ocupa din nou Dacia, împăratul Constantin cel Mare, a construit aci un pod peste Dunăre, la gura Oltului. Podul acesta ne este atestat de scriitorii latini

¹⁾ D. Berciu, *Bul. Com. Mon. Ist.* a. 1937. p. 87.

²⁾ Vezi mai jos Novella XI a lui Justinian, p. 40.

³⁾ Asupra *Arcidavei-Vărădia*, a se vedea și Gr. Florescu, *Istros*, I, p. 60.

⁴⁾ Cf. A. Bărcăcilă, *Drubeta*, p. 38.

și greci: Aurelius Victor, Cedrenus și Chronicon Paschale¹⁾. Despre Sucidava Procopius ne spune: « Nu departe de aci, de cetatea Hunilor, se găsește o localitate în care, de ambele părți ale Istrului, erau două castele, cel din Iliria numit Palatiolum, iar cel din fața lui Sycivida. Acestea ruinate cu timpul, împăratul Justinian le-a renovat și le-a tăiat prin aceasta barbarilor drumul »²⁾. Aci, la Celei, s'a descoperit, între altele, și o cărămidă purtând stampila cu inscripția L(egio) V M(acedonica) Oes(ci), dovadă că un detașament din această legiune, mutată la Oescus-Gigen, în Bulgaria, a rămas și pe mai departe în castrul Sucidava-Celei³⁾.

e) *Turris Traiani*-T. Măgurele. Turris Traiani, de care ne vorbește Procopius într'una din cărțile sale asupra războaielor cu Goții, socotim că trebuie identificat cu actualul T. Măgurele. Căci iată ce ne spune acest istoric: « Impăratul Justinian a trimis o solie la barbari, (la Anti și Sclavoni), cerându-le să se ducă cu toții în vechea cetate Turris care, așezată dincolo de Dunăre, și clădită odinioară de Impăratul Traian, era pustie de mai mulți ani, fiind jefuită de barbari. Și le mai făgăduiește să le dea și câmpiile din împrejurime care erau ale Romanilor, în virtutea drepturilor lor celor vechi și pe deasupra mulți bani, cu o singură condiție ca, încheind un tratat cu Romanii, să se împotrivescă Hunilor ce și-au pus în gând să invadeze în imperiul roman ». Antii și Sclavonii primiră propunerea Romanilor⁴⁾.

Din acest interesant pasaj al lui Procopius rezultă că pe la mijlocul veacului al VI-lea, veac în care, precum știm s'a plămădit neamul românesc și s'a format limba română, imperiul roman stăpâna regiunile din stânga Dunării și le stăpâna în virtutea unor drepturi pe care le considerau ca drepturi vechi. Această stăpânire nu va fi fost, de sigur, întotdeauna efectivă; o stăpânire spirituală însă nu va fi încetat niciodată să existe.

¹⁾ *Font. hist. Dacor.*, XV, p. 26.

²⁾ Procopius, *De aedificiis*, IV, 6. In Sycivida, C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, p. 94 vede o germanizare a Sycidavei.

³⁾ C. I. L. III 8068a (=6241), Cf. D. Tudor, *Podul dela Celei*, p. 120.

⁴⁾ Procopius, *De Bello Gothico*, III, 14.

f) *Daphne* (Constantiana)-Spațov. În fața Transmariscei, Turtucaia de astăzi, cetate ce se găsea pe malul drept al Dunării, la gura râului Mariscus — Argeșul din zilele noastre — Ordessus de odinioară, se afla odată castelul *Daphne*. După cercetările făcute de Gr. Tocilescu acest castel s'ar găsi în vatra satului Spațov, de lângă Oltenița, după cele ale lui V. Pârvan, el s'ar fi aflând probabil chiar la Oltenița de astăzi sau poate la Ulmeni. Castelul se mai numea și Constantiana, după numele fundatorului său.

Iată ce ne spune Procopius, singurul izvor ce ne vorbește despre această *Daphne* ¹⁾: « Urmează fortăreața Transmarisca, căreia, pe continentul din față, îi răspunde *Daphne*, un castel întemeiat odinioară de împăratul Constantin; căci el a socotit că e necesar să fie aci o garnizoană pe ambele maluri ale fluviului. Cu vremea însă barbarii au distrus-o cu totul, dar împăratul Justinian a rezidit-o din temelie ». Textul lui Procopius nu ne lasă să cunoaștem, dacă Justinian a rezidit numai Transmarisca sau și *Daphne*.

Insemnătatea acestei cetăți de lângă actuala Oltenița în războaiele ce împăratul Constantin a purtat împotriva Goților și Sarmaților rezultă și din împrejurarea că el a pus să se bată monete de aur, de argint și de aramă pentru victoriile sale. O astfel de monedă ni s'a păstrat până astăzi și ea se găsește în colecția Netzhammer ²⁾.

Moneta aceasta ne face să credem că întemeierea cetății *Daphne* trebuie pusă în legătură cu expediția de războiu a împăratului Constantin împotriva Goților.

Cu toate că această *Daphne* va fi fost în secolul al VI-lea, când scrie Procopius, mai mult un cap de pod, totuși, deoarece la Transmarisca din față se găsea o garnizoană puternică, formată, la un moment dat, din legiunea XI Claudia ce staționa la Durostorul din apropiere, și fiindcă la Transmarisca funcționa și o episcopie, e de presupus că și *Daphne* se bucura, după părăsirea Daciei, de protecția legiunilor romane dela Sudul Dunării. Un cap de pod, pe malul stâng al Dunării,

¹⁾ Cetăți cu numirea de *Daphne* se mai aflau și în Licia, Palestina și Siria.

²⁾ Cf. Netzhammer, *Aus Rumänien*, II, p. 211; G. Popa-Lisseanu, *Cetăți și orașe în noul teritoriu al Dobrogei*, p. 63.

se găsea și la Desa, județul Dolj, aproape de Calafat, unde s'a descoperit o cărămidă cu stampila LEG. XIII G. RAT, adică Legiunea XIII Gemina Ratiaria. După părăsirea Daciei, când legiunea XIII Gemina s'a mutat la Ratiaria din fața Desei, a rămas, în această localitate dela Nordul Dunării, un detașament din această legiune, dela care provine cărămida ce poartă stampila cu inscripția de mai sus ¹⁾.

XIV. DOUĂ NOVELLAE ÎMPĂRĂTEȘTI

Existența Românilor la Nordul Dunării se constată și prin două novellae împărătești, una emanând dela împăratul Justinian (527—565) din secolul al VI-lea, cea de a doua dela împăratul Leon Filosoful (886—912) dela sfârșitul secolului al IX-lea.

1. *Justiniana Prima*. Ca recunoștință pentru localitatea în care Justinian a văzut pentru întâiași dată lumina zilei, a ținut să prefacă această localitate dintr'un sat modest într'o frumoasă cetate, numind-o după numele său, Justiniana Prima. Și nu numai că a împodobit acest oraș, fortificat ca cetate, cu admirabile edificii și monumente publice, de care ne vorbește cu entusiasm Procopius, dar l-a ridicat și la rangul de capitală a regiunii, făcându-l un important centru administrativ și, în același timp, un centru bisericesc.

Reședința prefecturii Iliricului ce fusese mai înainte vreme la Sirmium, precum și reședința arhiepiscopală dela Tesalonic le-a mutat acum la Justiniana Prima, dând astfel acestui oraș o strălucire împărătească. Deci arhiepiscopatul întregului Iliric, precum și vicariatul papei, trec acum în acest oraș împărătesc și rămân aci până în veacul al VII-lea, când arhiepiscopia latină a Iliricului se refugiază din nou, sub presiunea Slavilor, la Tesalonic. Această trecere a centrului administrativ oriental când la Sirmiu, când la Salonic, când la Justiniana, ne arată că nu e vorba de o părăsire și de o

¹⁾ C. I. L. III 14597³. Cf. D. Tudor, *Anuar. Inst. de stud. clas. Cluj*, II, p. 187.

creațiune, ci de neconținută înaintare, retragere, prefacere a frontului militar roman ¹⁾).

Ni s'a păstrat și actul de fundație al acestei cetăți. În novella a XI-a, redactată numai în limba latină, într'o frumoasă scrisoare, împăratul Justinian, adresându-se arhiepiscopului Catellianus, ne spune:

« Multis et variis modis nostram patriam augere cupientes, in qua primo deus praestitit nobis ad hunc mundum, quem ipse condidit, venire et circa sacerdotalem censuram eam volumus maximis incrementis ampliari, ut primae Justinianae patriae nostrae pro tempore sacrosanctus antistes, non solum metropolitanus, sed etiam archiepiscopus fiat, et ceterae provinciae sub eius auctoritate, id est tam ipsa mediterranea Dacia, quam Dacia Ripensis, nec non et Mysia secunda, et Dardania et Praevalitana provincia et secunda Macedonia et pars secundae etiam Pannoniae quae in Bacensi est civitate... » ²⁾.

Și ceva mai jos: « Cum igitur in praesenti deo auctore ita nostra respublica aucta est, ut utraque ripa Danubii iam nostris civitatibus frequentaretur et iam Viminacium quam Recidiva ³⁾ et Litterata, quae trans Danubium sunt, nostrae iterum ditioni subactae sint, necessarium duximus ipsam gloriosissimam praefecturam, quae in Pannonia fuerat constituta, iuxta Pannoniam in nostra felicissima patria collocare, cum nihil quidem magni distat a Dacia Mediterranea secunda Pannonia » ⁴⁾.

Din această scrisoare a împăratului Justinian rezultă că provincia Dacia dela Nordul Dunării ce încăpuse pe mâinile barbarilor de aproape trei sute de ani, n'a fost cu totul năpustită de Romani, ci a fost părăsită numai temporar, în interesul apărării imperiului, că, din când în când, ea reintra din nou în stăpânirea romană și că pe la mijlocul veacului al VI-lea ea se găsea, cel puțin în parte, sub dependența

¹⁾ N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, 2, p. 350.

²⁾ În Bacensi civitate. Acest oraș se identifică de obicei cu Bassiana, despre care ne vorbește și Iordanes în *Getica* 53 și Geogr. Ravennas, *Cosm.*, p. 214-16, localitate între Sava și Dunăre, la extremitatea de apus a împărăției lui Justinian.

³⁾ Unele manuscrise au Recidua.

⁴⁾ Justinianus, *Novella*, XI, *Praefatio*.

imperiumului. Iar dacă, din punct de vedere administrativ și al apărării de dușmani prin legiuni, Dacia lui Traian a putut fi părăsită, din punct de vedere spiritual și bisericesc și din punct de vedere economic și comercial, ea a rămas întotdeauna sub influența împărăției romane și sub protecția acestei împărății.

Cât privește cele două orașe dela Nordul Dunării, despre care scrisoarea împărătească ne spune că au revenit din nou sub stăpânirea romană — *nostrae iterum dicioni redactae sunt* — deși nu cunoaștem data când se va fi petrecut acest fapt, constatăm totuși că ele nu sunt două turnuri de observație, cum ne spune Procopius, cel puțin pentru Lederata — « în fața cetății Novae, pe continentul din față se ridică un turn de mult părăsit, așa numitul Lederata, din care împăratul a ridicat un castel mare și mai ales foarte puternic »¹⁾ — ci sunt două orașe populate cu locuitori creștini, asupra cărora avea să se întindă jurisdicțiunea civilă și bisericească ce se stabilise acum în Prima Justiniana din Dardania.

Cât despre orașul Recidiva sau Recidava, despre care ne vorbește această Novellă a împăratului Justinian, ea nu ne este cunoscută din alte izvoare istorice. După V. Pârvan, Recidiva ori Recidava (și Recidua) n'ar fi decât o formă coruptă a Arcidavei, oraș citat de Geogr. Ravennas între Bersovia și Potula²⁾, pe drumul dela Lederata spre Tibiscum și Sarmizegetusa; Arcidava este satul de astăzi Vărădia.

Se înțelege că o localitate în interiorul Daciei, — observă V. Pârvan — nu putea fi ocupată și întărită de Justinian, dacă Gepizii, stăpânitorii de atunci ai acestor regiuni, nu s'ar fi învoit la aceasta, în schimbul unor avantaje acordate lor de împărat³⁾.

2. Din timpul împăratului Leon Filosoful (886—912), tatăl lui Constantin Profirogenitul, avem o novellă, un decret împărătesc, *τάξις*, prin care se legalizează mitropoliile și epis-

¹⁾ Procopius, *De aedific.*, IV, 6.

²⁾ Geogr. Ravennas, *Cosmogr.*, p. 204, 4.

³⁾ V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului Daco-Roman*, p. 187. Cf. și *Font. Hist. Dacor.*, XV, p. 17.

copiile enumerate într'un catalog al patriarhiei din Constantinopol ¹⁾.

Intre cele 81 de metropolii ce atârnau de această patriarhie întâlnim în rândul al 56-lea mitropolia Celtinei, iar în al 72-lea rând mitropolia Dristei ²⁾.

XV. ARĂTĂRILE LUI THEOPHILACTUS

Cronicarul Theophylactus Simocattes, dela începutul veacului al VII-lea, ne arată în Istoria împăratului Mauricius (583—602) mai multe cuvinte din graiul popular al unei populațiuni băștinașe și ne relatează în același timp și unele fapte care ne dovedesc persistența Românilor în Dacia:

Fiind înlocuit generalul Priscus prin Petrus, un frate al împăratului, acest Petrus a fost trimes la armata care cantona la Marcianopolis, metropola regiunii din Balcani. O mie de soldați plecând de aci, au întâlnit în drumul lor o bandă de 600 Slavini, încărcăți cu prăzi pe care le luaseră jefuind Zaldapa-Bazargicul (probabil), Aqua-Vidrovaț și Scupi-Üsküb. Barbarii, zărind pe Romani și neîndrăsnind să dea lupta cu ei, se baricadară în mijlocul carelor lor, pe care le-au așezat, după obiceiul barbarilor, în formă de cerc. Dar, fiindcă Romanii se temeau să nu le prăpădească mai ales caii, dacă s'ar lupta în jurul baricadei, prefectul Alexandru îi îndemnă în limba lor părintească — τῆ πατρίῳ τῶν Ῥωμαίων φωνῆ. Această limbă este limba autohtonilor romanici din împrejurimile munților Balcani.

De notat mai este și faptul că în acest pasaj al lui Theophylactus, Slaviniii sunt numiți Geți, «căci numele cel vechiu al barbarilor acesta era» — τοῖς Γέταις τοῦτο γὰρ τοῖς βαρβάροις τὸ πρεσβύτερον ὄνομα. Această numire de Geți dată Slaviniilor provine, credem noi, din faptul, fie că ei veneau din Dacia, dela Nordul Dunării, fie că veneau numai din

¹⁾ Semnalăm această Novella împărătească numai în treacăt și fără a-i atribui o prea mare importanță probatorie, deoarece identificările localităților arătate în ea nu sunt de tot sigure.

²⁾ D. Stănescu, *Mitropolia Celtinei cu a Dealurilor și a Tarilor*, p. 9.

Dobrogea, unde i-am întâlnit în Procopius, constituiți în bande, în regiunea cetății Adina-Slava Rusă și Ulmetum-Pantelimonul de Sus și unde, altădată, locuiau populațiunile gete.

În același capitol, Theophylactus ne mai vorbește și de o altă întâmplare, petrecută aceasta în stânga Dunării:

La începutul primăverii — ne spune cronicarul acesta — generalul Priscus a plecat din Bizanț și, după ce a făcut cincisprezece popasuri, a ajuns cu armata sa la Dunăre, pe care trecând-o, a venit în ziua a patra la Nova de Sus-Novas Superiores ¹⁾. Aflând despre aceasta Chaganul a trimis delegați la Priscus ca să se informeze în privința sosirii lui. Priscus îi răspunde că a venit la vânat și la călărit, fiind acele locuri mai potrivite dela natură și bogate în ape. Chaganul îi arată atunci că a pus piciorul într'o regiune străină, că Priscus calcă tratatul și că într'ascuns turbură pacea. Atunci Priscus îi răspunde că «pământul acela este pământ roman»; iar barbarul, că Romanii l-au pierdut prin arme și prin legea războiului *ἔφασκε τοίνυν ὁ Πρίσκος Ῥωμαϊκὸν ὑπεῖναι τὸ ἔδαφος, ὁ δὲ βαρβαρὸς ὄπλοις καὶ νόμοις πολέμων Ῥωμαίους ἀποκτῆσασθαι τοῦτο* ²⁾.

Rezultă din acest pasaj că în conștiința Romanilor teritoriul dela Nordul Dunării era de drept teritoriu roman și că el era lăsat în stăpânirea barbarilor în urma unor tratate pe care Romanii le încheiau din când în când cu noii stăpânitori. Dar, la rândul lor, și barbarii țineau să arate foștilor stăpânitori realitatea lucrurilor.

Că raporturile dintre Romani și barbari nu erau totdeauna rele rezultă și din următorul pasaj al aceluiași cronicar:

Pe când se aflau trupele romane la Tomea, — vechea Tomis, — în Dobrogea, în primăvara unui an, li se isprăviseră Romanilor proviziile și o foamete îi ajunsese tocmai de sărbătorile morții și învierii Mântuitorului. Atunci, fără ca cineva să se

¹⁾ Novae superiores sunt probabil Novele din fața Novelor dela Sud — azi Șistov. Erau de sigur Novae și Transnovae, după cum erau o Laderata și o Translederata, o Marisca și o Transmarisca, etc.

²⁾ Theophylactus, VII, 7, p. 281 ed. Bonn. Cf. și Anastasii, *Chronographia Tripartita*, p. 170.

fi aşteptat, Chaganul, trimiţându-le o solie, i-a întrebat, dacă n'ar voi să fie scăpaţi de acea foamete. Priscus, surprins de nouitatea cererii, nu ştia ce să facă. Urmându-se însă pertrac-tări dintr'o parte şi dintr'alta, s'a făcut un armistiţiu pentru cinci zile şi Chaganul le trimise care încărcate cu provizii pentru cei flămânzi. De aceea — zice Theophylactus — până în ziua de astăzi a rămas de pomină această omenie neaştep-tată din partea unor barbari.

După ce au trecut sărbătorile Paştilor, armatele s'au separat şi atât Romanii cât şi barbarii au trecut în rândurile alor lor ¹⁾.

Din acest pasaj reiese clar că între Romani şi între barbari raporturile nu erau totdeauna duşmănoase şi că, probabil, în rândurile barbarilor vor fi fost şi autohtoni localnici. Altfel nu ne putem explica atenţia barbarilor pentru Paştile creştineşti. În acelaşi timp, ne punem întrebarea, de unde vor fi dispus barbarii de grâne şi în genere de alimente, căci doar ştim că ei nu se ocupau cu agricultura, ci că trăiau din jafuri şi din prădăciuni.

Trebuia ca cineva să se îngrijească de hrana barbarilor şi aceşti cineva de sigur erau autohtonii. Numai ei puteau să se ocupe de agricultură, numai ei puteau să cultive viile care să producă vinul cu care de atâtea ori găsim pe barbari că se îmbătau ²⁾, numai ei puteau să se ocupe cu facerea de bărci, de obicei bărci monoxile, pe cari stăpânitorii vremelnici le aflau gata şi în mare număr spre a le servi de imbarcare pentru trecerea Dunării. Hoardele de barbari veneau din ţări, unde nu se ştia ce este agricultura şi unde nu se cultiva viţa de vie.

XVI. LEGENDA SFÂNTULUI DUMITRU

Pentru poporul român, format pe ambele maluri ale Dunării, acest fluviu n'a fost un zid despărţitor, ci mai de grabă o punte de trecere, atât în împrejurări critice cât şi în vreme de pace. Căci în vremuri de restrişte, apa aceasta putea să

¹⁾ Theophylactus, VII, 13, p. 293 ediţ. Bonn.

²⁾ Idem, p. 259: ἐξοινοί τε γεγονότες λίαν τῶν ἐνυπνίων ἀντείχοντο = noctu barbari somno vinoque sepulti somniis suis detinentur.

scape pe locuitori, oferindu-le scut și refugiu pe malul celălalt, iar în timp de pace, servindu-le aci bune emporii pentru comerț și pentru tot felul de schimburi materiale și spirituale.

O trecere în masă însă peste Dunăre spre regiunea Carpaților se cunoaște o singură dată în decursul istoriei, și anume în jumătatea a doua a veacului al VII-lea. Iată această împrejurare descrisă de Legenda Sfântului Dumitru.

Când Slavii, sub conducerea șefului lor Chatzo au pustiit împreună cu Avarii — în numărul cărora erau socotiți și Bulgarii — aproape întregul Iliric și anume cele două Pannonii, ambele Dacii, (ripensis și mediterranea), Dardania, Mysia, Praevalitana, precum și Rodope și Tracia și au ajuns până sub zidurile Bizanțului, au dus întreaga populație de aci dincolo de Dunăre, în ținutul Pannoniei din fața Sirmiului. Poporul luat ca prizonier, chaganul Avarilor l-a așezat aici ca supus al său ¹⁾.

Amestecându-se cu Bulgarii, cu Avarii și cu alte neamuri și înmulțindu-se, cu timpul, aceștia au ajuns să fie un popor mare și numeros — λαοὺ ἀπείρου καὶ παμπόλλου γεγονότος. — Păstrându-și felul lor de vieață, precum și *moravurile lor romane* — în tocmai ca și Ovreii din Egipt, în timpul Faraonilor — s'au înmulțit în credința ortodoxiei și a sfântului botez, ca popor creștin.

După ce au trecut mai bine de șaiszeci de ani — continuă să ne spună legenda Sfântului Dumitru — de când părinții lor fuseseră supuși pustiirii barbarilor și ajungând cea mai mare parte dintre acești locuitori oameni liberi, ca un popor de sine stătător — ὡς ἴδιον ἔθνος — chaganul Avarilor le-a dat un prinț al lor propriu, cu numele de Kuber (principe bulgar). Acesta a unit la un loc *poporul roman* de bejenari și, în dorul după căminurile lor de odinioară, s'au hotărât, împreună cu alte neamuri să plece în vechia lor țară, de unde veniseră

¹⁾ Acta S. Demetrii, *Miracula*, II, c. 195—196, la Migne, *Patrol. gr.*, CXVI, p. 1362. Cf. Oniciu, *Mitteilungen des Inst. f. österr. Geschichtsforsch.* Erg. II, 2 și *Conv. Lit.*, XIX, p. 596. Actele Sf. Dumitru se datoresc mai multor autori din diferite timpuri. Cf. O. Tafrafi, *Thessalonique*, p. 101 și I, Siadbei, *Ann. de l'Inst. de Phil.* II, a. 1934.

odinioară. Dar, chaganul Avarilor, prinzând de veste, s'a pus pe urma lor; fiind însă biruit, s'a retras în ținuturile dela miazănoapte, iar Kuber, cu poporul său, a trecut Dunărea și mergând înainte s'a stabilit în câmpia Ceramisia — *κεραμήσιος κάμπος* — din Macedonia.

Faptul acesta, istorisit de legendă, s'a petrecut în jumătatea a doua a veacului al VII-lea și este singura știre istorică precisă, privitoare la admigrațiunea Românilor, deși autorul anonim al legendei acesteia, cu reminiscențe biblice, pune pe emigranți ca, după șaizeci de ani și mai bine, să se întoarcă dela Nordul Dunării, în regiunile dela Sudul acestui fluviu și să se stabilească în regiunile Macedoniei.

Evenimentul acesta, confirmat în parte și de Porfirogenitul, coincide cu venirea slavo-bulgară în Sudul Dunării. Porfirogenitul însă, vorbindu-ne despre invazia Slavilor și Avarilor nu ne spune încotro au apucat popoarele dislocate din locuințele lor. Legenda Sfântului Dumitru însă ne spune clar că Romanii din Peninsula Balcanică — cari acum erau Români — au trecut la stânga marelui fluviu, unde s'au amestecat cu Bulgarii și cu alte popoare de același neam cu ei ¹⁾, iar după șaizeci de ani și mai bine s'au întors din nou în vechile lor locuințe.

¹⁾ În două capitole, întâlnim următoarele pasagii, rău interpretate de traducători: *ἐξ ἐκείνου οὖν ἐπιμιγνέτες μετὰ Βουλγάρων καὶ Ἀβάρων καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνικῶν καὶ παιδοποιήσαντων ἀπ' ἀλλήλων καὶ λαοῦ ἀπειροῦ καὶ παμπόλλου γεγονότος. . . . .* iar în capitolul următor: *καὶ ἀνάστατον λαμβάνει τὸν πάντα Ῥωμαίων λαὸν μετὰ καὶ ἐτέρων ἐθνικῶν. . . . .*, adică din acel timp amestecându-se cu Bulgarii și Avarii și cu *celelalte populațiuni* și dând naștere între ei unei generații de copii și prefăcându-se într'un popor mare și numeros... și apoi, în capitolul următor, a luat întregul popor bejenar, *împreună cu alte neamuri*. De traducătorul din grecește în latinește al acestor două pasagii s'a spus: *reliquisque gentilibus fuit commixum*, în primul pasagiu, și în al doilea pasagiu *omnemque populum Romanum extorrem aliosque gentiles*.

Dar vorba *gentiles* numai în sens impropriu însemnează păgân, cum a tradus pe acest *gentiles* Dumitru Onciul, fără să aibă în vedere textul grecesc *ἔθνος* și *ἐθνικός*. Aci traducerea corectă ar fi trebuit să fie de același « neam » sau de alte neamuri, iar nu « cu alți păgâni ».

Aci, în ambele capitole este vorba de Romanicii dela Nordul Dunării, iar nu de păgâni. Căci spune Onciul, *Conv. Lit.*, XIX, p. 595: amestecându-se cu Bulgarii și Avarii și cu *ceilalți păgâni*, și înmulțindu-se prin copii, crescun un popor foarte extins și mare... și mai jos: Acesta cunoscând dorința poporului după țara părintească, luă tot poporul roman expatriat, împreună cu *alți dintre păgâni* și desfăcându-se de chagan, porni să iasă cu ei din țară...

Prin această dislocare a Românilor dela Sudul Dunării s'a slăbit elementul romanic de aci și s'a întărit elementul romanic dela stânga marelui fluviu ¹⁾).

Traducerea greșită a celor două pasaje din *Acta S. Demetrii* — τῶν λοιπῶν ἐθνικῶν și ἐτέρων ἐθνικῶν, prin alți « păgâni », în loc de « alte popoare » — servindu-i drept premisă, a condus pe istoricul Onciul și la o altă concluzie greșită. Căci el socotește că și creștinismul dela Nordul Dunării s'ar fi introdus prin localnicii emigrați din Peninsula Balcanică.

Singura concluzie logică ce se poate trage este anume aceea că la sfârșitul secolului al VII-lea și la începutul celui de al VIII-lea o populație numeroasă, provocată de invazia Slavilor și Bulgarilor, a fost dislocată; o parte din această populație a plecat să-și găsească un refugiu spre Sud, iar alta a fost trecută spre Nord, peste Dunăre. Și faptul că peste o jumătate de secol și mai bine populația dela Nordul Dunării a ajuns să fie un popor mare și numeros — ἀπείρου παλ παμπόλλου — nu se poate explica decât prin aceea că a fuzionat cu neamurile dela Nordul marelui fluviu, cu Slavii, cu Bulgarii și cu Romanicii adică, cu Români găsiți aci. Că unii se vor fi întors în Peninsula Balcanică, aceasta este posibil; dar mulți vor fi rămas în locurile poate mai sigure din regiunea Carpaților..

Evenimentul acesta, relatat de legenda Sfântului Dumitru, s'a petrecut înainte de venirea Ungurilor și el este o dovadă a teoriei intermigrațiunii.

XVII. ARĂTĂRILE LUI THEOPHANES

În afară de un șir întreg de cuvinte latine în graiul popular, τῆ πατρώα φωνῆ, cronicarul bizantin Theophanes, din veacul al VII-lea ne dă și unele informații de ordin istoric, privind populațiunile din stânga Dunării.

Astfel, ne spune acest cronicar: « Impăratul Mauricius a dat ordin fratelui său Petrus să treacă cu armata peste

¹⁾ Tradiția păstrată de cronicarii noștri privitoare la o admigrațiune dela Sud la Nord pare a-și avea originea în acest eveniment istoric. Cf. Onciul, *Conv. Lit.*, XIX, p. 600

Nestor ne vorbește în patru pasaje despre Români, pe cari el îi numește Volochi. Mai importante sunt următoarele date pe care le redăm în rezumat ¹⁾:

Vorbind despre popoarele slave, cronicarul Nestor ne spune: « Mulți ani în urmă, Slavii se stabiliră la Dunăre unde este acum țara Ungurilor și a Bulgarilor... Iar când Volochii atacară pe Slavii dela Dunăre și se stabiliră între ei și-i asupriră, acești Slavi plecară și se stabiliră pe Vistula și se numiră Leși » ²⁾.

Vorbind despre invazia Bulgarilor, Ugrilor și Obrilor, zice: « Pe când poporul slav trăia la Dunăre, veniră din Scitia, anume dela Chazari, popoarele numite Bulgari și se stabiliră la Dunăre și oprimară pe Slavi. În urmă veniră Ugrii cei Albi și luară în stăpânire țara slavă, după ce alungară pe Volochi cari mai înainte ocupaseră țara slavă » ³⁾.

Vorbind despre războaiele lui Oleg cu popoarele vecine ne spune:

« În anul 6406 (898 d. Chr.), Ungurii trecură pe la Kiew, peste muntele care și astăzi se numește Ugorskoje și au ajuns la Nipru și-și întinseră corturile, căci ei erau nomazi, cum sunt și Polovcii. Venind din răsărit, ei mergeau în grabă prin munții cei înalți, cari se chiamă ungurești și începură să se lupte cu Volochii și cu Slavii ce locuiau acolo. Căci mai înainte vreme locuiau acolo Slavii, iar Volochii supuseră țara Slavilor. În urmă însă Ungurii goniră pe Volochi și luară în stăpânire această țară și se așezară cu Slavii împreună, pe cari îi supuseră, și de atunci țara se chiamă Ungaria » ⁴⁾.

Iată părerea marelui istoric Schlözer, privitoare la Volochi: « Acești Volochi nu sunt nici Romani ⁵⁾, nici Bulgari, nici Wälsche, ci Vlachi, urmași ai mării și străvechii seminții de

¹⁾ Deși, după unii istorici români — între cari N. Iorga — pasagiile privitoare la Valachi, atât cele din codicele Laurentin, din 1377, cât și cele din codicele Hypatic, câțiva ani mai în urmă, ar fi interpolate ulterior, totuși, fiindcă scriitorii străini nu le contestă autenticitatea și le reproduc în edițiile lor, le-am reprodus și analizat și noi, în ediția noastră din *F. H. Dacorom.* VII.

²⁾ Nestor, *Povest vremennyh let*, III.

³⁾ Nestor, *ibidem.* VIII.

⁴⁾ Nestor, *ibidem.* XIX.

⁵⁾ Unii istorici au crezut că aci ar fi vorba despre Francii lui Carol cel Mare, părere dovedită în urmă a fi neîntemeiată.

popoare a Tracilor, Dacilor și Geților cari, și acum, își au limba lor proprie și, cu toate asupririle, locuiesc în Valachia, Moldova, Transilvania și Ungaria în număr de milioane. Să admitem, — continuă Schlözer — că sub acest nume nu se vorbește nicăierea de ei în istorie, înainte de veacul al XI-lea. Ei însă au locuit într'un colț de lume care, după ce împăratul Aurelian și-a retras din Dacia pe toți coloniștii romani și a părăsit lumea dela Nordul Dunării, a rămas, în decurs de mai multe secole, o terra incognita. Ca să fi pierit cu totul de atunci acele națiuni de pe suprafața pământului este *a priori* cu totul neprobabil. Vor fi fost, timp îndelungat, apăsați de Goți și apoi de Huni și de alții, de toți însă s'au liberat. Ce s'a petrecut după aceea în marea lor țară primitivă, între secolul al V-lea și al IX-lea, despre aceasta istoria nu știe decât puțin sau nimic... ¹⁾.

Aceste pasaje ale cronicii lui Nestor au dat ocazie la diferite interpretări; dar, oricare ar fi aceste interpretări, de nediscutat rămâne arătarea că Ungurii, la sosirea lor, au avut de purtat, spre a-și asigura stăpânirea, lupte cu Românii pe cari i-au găsit în teritoriile ce le-au cucerit în urmă.

Principate valache se întâlnesc, în tradiția analitică, nu numai în fosta Ungarie, dar și în regiunile nordice ale țării noastre, în Galiția și până la Bugul superior. Și întru cât Vlachi s'au numit de Ruși întotdeauna Volochi, socotim că nu trebuie pusă la îndoială naționalitatea acelor populațiuni valache care se întâlnesc la Nordul Carpaților și nici naționalitatea Volochovenilor. Originea însă a numelui Volocholov, dela Voloch, a dovedit-o mai întâi E. Kaluzniacki prin documente, în care localitatea Bolechov din Galiția este numită *Villa Valachorum dicta*.

O țară a Bolochovenilor, zemlia Bolochovskaia, se găsește menționată în Podolia, încă din anul 1150, iar în izvoarele bizantine se vorbește despre Bolochoveni pe la anul 1164. Și întru cât acești Bolochoveni erau conduși de cneji, pe cari îi întâlnim mai ales în Ungaria, se crede că ei au venit la Nord din părțile ungurești ²⁾.

¹⁾ Schlözer, *Russische Annalen*, III, p. 145.

²⁾ Cf. D. Onciul, *Originea Principatelor*, p. 287.

Volochii ce se găsesc în anul 1070 ca făcând parte din armata lui Iziaslav, principele Kievului, amintit după Dlugosz de Cantemir, nu credem că vor fi fost niște simpli ciobani cari își căutau noi locuri de așezare prin Galiția sau niște mercenari ce-și căutau angajamente în armatele principilor vecini ¹⁾.

În cronica lui Nestor însă întâlnim o dată foarte importantă în ce privește familia Asaneștilor, întemeietorii imperiului româno-bulgar, din veacul al XII-lea. Numele de Osen sau Asen îl întâlnim de două ori în cronică; el e nume de principe cuman.

Între Vlachi și între Cumani, născându-se o comunitate de interese, în timpul celor peste o sută cincizeci de ani de conviețuire în același teritoriu, se vor fi născut, fără îndoială, și legături familiare între conducătorii celor două națiuni și mai ales după încreștinarea Cumanilor — pentru biserica de rit catolic ei au fost atrași numai în preajma marei invazii tătărești din 1241 — și astfel atât numele de Basarab, cât și cel de Asan au putut fi împrumutate dela Cumani cu cari Volochii lui Nestor au trăit în simbioză.

Constatăm deci că studiul cronicii lui Nestor și a celorlalți cronicari din evul mediu dau o desmințire categorică tuturor acelor cari susțin că naționalitatea română s'ar fi încheștat peste Dunăre — deși Dunărea ca și Carpații n'au constituit niciodată hotar de țară — și că de acolo în urmă poporul românesc s'ar fi răspândit în regiunile carpatine.

XIX. ROMÂNII DELA SUDUL DUNĂRII ÎN IZVOARELE BIZANTINE

Cu mult înainte de a fi amintiți în izvoarele istorice Români del Nordul Dunării, sunt amintiți în aceste izvoare Români del Sudul acestui fluviu. Și, Români sunt pomeniți sub numele de Vlah ²⁾, cu însemnarea de păstor, în Peninsula Balcanică și în Carpații nordici, și sub numirea de « rumân », cu însemnarea

¹⁾ D. Cantemir, *Hronicul*, p. 385, ed. Tocilescu. Cf. și Th. Holban, *Arhiva*, a 1930, p. 134.

²⁾ Asupra originii numelui de Vlah, vezi F. H. Dacorom., VII, p. 22.

de agricultor în stare de șerbie, în celelalte regiuni dela Nordul Dunării. Numirea de Vlah, păstor, ca și cea de rumân, șerb, le-a fost dată, mai întâi, de Slavi cari îi supuseseră economiceste și politicește.

Cea dintâi amintire a numelui de Vlah o întâlnim în cuvântul Blachernae, citat în cronică, ca fiind un însemnat cartier din Constantinopol ¹⁾, unde se găsea o prea vestită biserică, închinată în cinstea Maicii Domnului și în care se găsea o mantie făcătoare de minuni a prea Sfintei Fecioare. După istoricul Genesios, contimporan cu Porphyrogenitus și care făcea parte din istoricii dela curtea acestui împărat, numirea de Blachernae, sau mai bine Vlachernae, ar proveni dela Blachernos, un duce scit, omorât la Constantinopol, iar Blachernos ar fi un nume compus din Βλάχ și ἔρνος, vlăstar. Cuvântul Blachernos ar însemna deci vlăstar sau fiu de Vlah, iar Vlachernae ar fi o colonie a populațiunii românești, de lângă Constantinopol, venite dinspre Sciți, dela Nordul Dunării, înainte de mijlocul veacului al V-lea ²⁾.

Amintirea acelorași Vlachi ne-a păstrat-o și Procopius ³⁾, care ne spune că la anul 536 împăratul Justinian a făcut un castel în Asia la poalele muntelui Sinai, împotriva barbarilor Saraceni. Aci împăratul ar fi adus, după legenda ce s'a născut în urmă, o sută de sclavi ai Romei, împreună cu soțiile și copiii lor. Pentru aceștia a zidit lângă mănăstire case, în care să poată locui și să fie de straje pentru mănăstire și pentru călugări. Formându-se în colonie a parte, fără amestec cu alte nații, acești fii ai creștinilor păstrau amintirea venirii lor din țara numită Llah ⁴⁾.

Ca popor, Vlachi ne sunt amintiți mai întâi, la a. 617—619 de Cedrenus care ne vorbește de Vlachorichini — Βλαχορηχῖνοι, —

¹⁾ Genesios, *Regum lib.*, IV, p. 85 ed. Bonn: Βλαχέρναι: ἀπό τινος ἀρχηγού Σκύθου Βλαχέρνου ἀναϊρεθέντος ἐκείσε πεφήμισται.

²⁾ Cf. II. Gherghel, *Câteva contribuțiuni la cuprinsul noțiunii cuvântului « Vlah »* în *Conv. Lit.*, LII, a. 1920.

³⁾ Procopius, *De aedificiis*, V, 8.

⁴⁾ Marcu Beza, *Urme românești în Răsăritul ortodox*, p. 4. Asupra numelui de Llah vezi și G. Brătianu, *Cercetări istorice*, I, p. 369. Vezi și mai sus, p. 35, că Llah este identic cu Vlach rezultă și din Rubrouq, *Itinerarium* în *Recueil de voyage*, p. 275: Et iuxta Piscatir sunt Illac, quod idem est quod Blac, sed B nesciunt Tartari sonare.

adică de Vlachi de lângă râul Richios. Ei pornesc cu războiu, împreună cu Slavii, împotriva Salonicului, numit de Aromâni Saruna. Mai târziu, sub conducerea lui Cuber, chaganul Avarilor, aceiași Vlachorichini iau parte din nou la un atac împotriva aceleiași bogate cetăți. Tot ei, în unire cu alte neamuri de pe ambele maluri ale Dunării, se întâlnesc în secolul al VIII-lea luând parte în luptele dintre iconoclaști și iconoduli »¹⁾).

Aceleași Cedrenus ne vorbește și despre uciderea lui David spre sfârșitul veacului al X-lea între Castoria și Prespa, lângă Stejarii cei Frumoși, de niște Vlachi drumeți — παρά τινων Βλάχων ὀδιτῶν — iar, câțiva ani în urmă, un autor necunoscut ne vorbește despre Vlachi din Elada.

Incepând cu veacul al XI-lea știrile ce le avem despre Vlachi din Sudul Dunării sunt din ce în ce mai numeroase și aproape toți scriitorii cari ne vorbesc despre acest popor, ni-l prezintă, în frunte cu Kekaumenos, ca venind dela Dunăre ²⁾).

XX. ARĂTĂRILE SCRITOAREI ANNA COMNENA

Impărăteasca scriitoare Anna Comnena, descriind în « Alexiada » evenimentele întâmplate în timpul domniei părintelui ei, Alexis Comnenul, numește pe Români — nu știm în stil propriu sau figurat — nomazi, o caracteristică ce li s'a menținut în urmă Românilor și de istoricii moderni, începând cu Thunmann, din secolul al XVIII-lea.

În același pasaj din Alexiada ni se dau două informațiuni: una despre nomadismul Românilor și alta despre limba vulgară, despre graiul localnic al locuitorilor. Căci iată ce ne spune scriitoarea:

Impăratul a trimis îndată pe Cesarul Melissenus să cuprindă regiunea Haemului (Balcanilor) și să strângă cât va putea mai

¹⁾ Aur. Sacerdoțeanu, *Vlachi din Calcidica*, p. 6-9. Vezi și *Considerații asupra Ist. Rom. în evul-mediu*, p. 231.

²⁾ Aur. Sacerdoțeanu, în *Considerații asupra Istoriei Românilor în evul-mediu*, p. 245 sq. ne dă o întreagă serie de amănunte asupra Vlachelor din Sudul Dunării.

mulți soldați, nu dintre bătrâni, pe cari îi orânduise să stea de paza cetăților, ci să adune tineri recruți atât dintre Bulgari cât și dintre aceia ce-și duc viața de nomad (graiul popular îi numește pe aceștia Vlachi) și pe alții din alte părți veniți din toate ținuturile, călări și pedestri — ἀλλὰ κατὰ μέρος νεολέκτους καταλέγων, ὅποσοι τε ἐκ Βουλγάρων καὶ ὅποσοι τὸν νομάδα βίον εἴλοντο (Βλάχους τούτους ἢ κοινῆ καλεῖν οἷδε διάλεκτος), καὶ τοὺς ἄλλοθεν ἐξ ἅπασων χωρῶν ἐρχομένους ἰππέας τε καὶ πεζοὺς¹⁾.

Aceeași scriitoare ne arată, sub anul 1096, pe un oarecare Budilă, bărbat ales, din neamul Vlachimilor, care a dat de veste, în timpul nopții, împăratului Alexis ce se găsea la Anchialos că au trecut Dunărea Cumanii — ei stăpâneau pe vremea aceasta în Muntenia — : νυκτὸς δὲ καταλαβόντος Πουδύλου τινὸς ἐκκρίτου τῶν Βλάχων καὶ τὴν τῶν Κομάνων διὰ τοῦ Δανούβεως διαπεραίωσιν ἀπαγγείλαντος; pe Cumani însă i-a învățat Vlachi să treacă prin cheile clisurilor: τῶν γοῦν Κομάνων παρὰ τῶν Βλάχων τὰς διὰ τῶν κλεισουρῶν ἀτραποὺς μεμαθηκότων²⁾ — Acești Cumani cari, precum știm, trăiseră peste o sută cincizeci de ani în simbioză cu Românii, și sub numele căroră treceau de multe ori și Românii, au învățat dela compatrioții lor români toate obiceiurile și toate deprinderile lor de luptă.

De o însemnătate cu totul deosebită este și următorul pasaj din opera istorică a scriitoarei Anna Comnena:

Vorbindu-ne despre Tzelgu³⁾, comandantul suprem al armatei Sciților, care cu optzeci de mii de Sciți și Sauromați și cu un număr nu mic de Daci — καὶ ἀπὸ τοῦ Δακικοῦ στρατεύματος οὐκ ὀλίγους — al căror conducător era Solomon, a trecut Dunărea, ne spune, « a ajuns până la cetatea Chariopolis pe care a început să o pustiască ».

Cine puteau fi acești Daci, deosebiți și de Sauromați și de Sciți?

¹⁾ Anna Comnena, *Alexiadis lib.*, I, p. 395, ed. Bonn. Cf. și Aur. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 238.

²⁾ Anna Comnena, *Alexiadis lib.* Cf. Aur. Sacerdoțeanu, *ibidem*. p. 239.

³⁾ Anna Comnena, *Alexiadis lib.*, VII, 1, p. 227 ed. Reifferscheid.

Dacă, politicește, ar putea fi vorba, după cum o observă și C. Brătescu ¹⁾, de Ungurii conduși de regele lor Solomon ce se găsea pe acea vreme în războiu cu fratele său Geiza, etnicește, însă acești Daci nu puteau fi decât Românii dela Nordul Dunării și din Carpați.

Constatarea, în atâtea rânduri, a Dacilor dela Nordul Dunării, în *Alexiada* acestei scriitoare, a făcut pe Ed. Sayous să conchidă că, la descălecarea sa în teritoriul Ungariei, Arpad a găsit aci o populațiune în mare parte de limbă latină ²⁾.

XXI. ARĂTĂRILE LUI CINNAMUS

Scriitorul Cinnamus, din secolul la XII-lea, vorbind despre expediția de războiu a împăratului Manuel Comnenul împotriva Ungurilor, pe cari el îi numește Huni, ne dă unele informațiuni care ne sunt o dovadă despre existența Românilor la Nordul Dunării. Faptele s'au petrecut în anul 1161.

Iată un rezumat din pasajul lui Cinnamus:

Împăratul, spre a înșela pe Unguri, a dat ordin generalului său Alexe, care îi era ginere, și pe care îl făcuse protostrator, să se ducă cu armatele la Dunăre, simulând un atac împotriva Ungurilor. În același timp, trimise pe Leon Vatațe cu o armată și mai mare și mai ales cu o mare mulțime de Valachi, de cari se spune că ar fi fost odinioară coloni din Italia — και Βλάχων πολὺν ὄμιλον, οἱ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἀποικοὶ πάλαι εἶναι λέγονται...—ca să facă, din spre Marea Neagră o invazie în Ungaria, pe unde nimenea n'a mai atacat până atunci pe Unguri. Deci, Alexe și restul armatei romane, ajungând la Dunăre a băgat groaza în Unguri, ca și când ar fi voit să treacă îndată peste fluviu. Iar Vatațe, făcând o invazie din locurile din care am spus, a pustiit totul în calea sa, făcând un mare măcel de oameni și robind nu puțini prizonieri; pe lângă aceasta, a luat turme de oi și de cai și alte animale cu care se întoarse la împărat. Acesta, vrând să dea Ungurilor și a treia lovitură, trimise o nouă oștire, dând ordin

¹⁾ C. Brătescu, *Dobrogea în secolul al XII-lea*, p. 12.

²⁾ Ed. Sayous, *Histoire générale des Hongrois*, III, cf. A. A. Mureșanu, *O nouă contribuție*, p. 53.

să-i atace mai din spre Nord, din direcția Tauroscitilor. În fruntea acestei oștiri erau Andronicus Lampadas și Nicefor Petralipha și alții, iar conducerea o avea Ioan Ducas.

Aceștia năvăliră numaidecât prin regiuni neumbrate și prin ținuturi lipsite de oameni. Intrând în Ungaria ajung în sate dese și după ce făcură o mare pradă, omorînd și robind pe oameni, au plecat ridicând o cruce pe care puseră următoarea inscripție:

Aici, cândva, numeroasele neamuri de Pannoni

Le-a nimicit Marte și puternica trupă de Ausoni,

Pe când puterea o avea la Roma divul Manuel

Gloria strălucită a augustei familii a Comnenilor.

Din acest pasaj al lui Cinnamus rezultă că Bizantinii, pe cari autorul îi numește Romani, au atacat pe Unguri cu trei armate: un atac simulat la Dunăre și Sava, un altul la Nord, din spre Taurosciti și al treilea dela Marea Neagră, prin trecătoarea Oituzului.

În armata ce a pornit dela Marea Neagră se găseau și un număr însemnat de Vlachi, cari se spune că ar fi o colonie din Italia. Acești Vlachi, după toate probabilitățile, erau recrutați din ținuturile prin care treceau trupele bizantine și despre cari autorul afla acum că sunt de origine romană, din Italia. Altfel el n'ar fi avut niciun motiv să-i numească în special și să insiste asupra originii lor. Iar dacă ei ar fi fost Vlachi din Peninsula Balcanică, iar nu din regiunile dela Nordul Dunării, n'ar fi fost amintiți numai în armata lui Vatațe, iar nu și în celelalte două armate, în cea dela Dunăre și Sava și în cea care lupta dela Nord, din Galiția ¹⁾).

XXII. BORDONII-BRODNICII ÎN CRONICA LUI NICETAS

La anul 1185, din cauza birurilor prea mari pe cari le-a pus împăratul Isaac Angel pe poporul de jos și în special pe Români din munți Balcani, pentru ca el să facă față enormelor cheltueli ce avea la nunta sa cu fiica regelui Bela al III-lea al Ungariei, doi

¹⁾ Cinnamus, *Epitome*, ediț. Bonn, p. 260. Bibliografia chestiunii în Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 241.

frați, Petru și Asan, pornesc în solie la împărat, la Constantinopol, ca să protesteze împotriva impunerilor ce-i loveau atât de greu. Împăratul nu numai că n'a dat ascultare soliei, dar a primit-o cu palme. Atunci Petru și Asan, întorcându-se acasă, încearcă și izbutesc să provoace o răscoală printre Români și Bulgari. În același timp Asan este proclamat ca rege.

Uniți cu Bulgarii, Românii poartă mai multe lupte cu Bizantinii. Într'una din aceste lupte, fiind biruiți, Petru și Asan se văd nevoiți să treacă Dunărea, pentru ca să ceară ajutor dela popoarele cari, pe acea vreme, stăpâneau teritoriile dela Nordul Dunării.

Cu sprijinul primit de peste Dunăre, Asaneștii înving la anul 1190 armatele bizantine, le pun pe fugă și le pricinuesc un adevărat dezastru.

Scriitorii bizantini cari ne vorbesc despre aceste evenimente ne spun că alături de Cumani au venit în ajutorul Vlachelor și Bulgarilor dela Sudul Dunării și Vlachiei din Nordul acestui fluviu¹⁾. Scriitorul Nicetas Choniates Acominatus într'un pasaj reprodus de noi în original²⁾, ne arată că alături de Cumani se găseau și Brodnicii (Bordoni), adăugând că aceștia sunt o ramură a Taurosciților, că sunt viteji și disprețuitori de moarte³⁾.

Și este de remarcat că atunci când Nicetas ne vorbește despre Bordoni, alătura de Cumani, nu ne pomenește niciun cuvânt despre Vlachiei dela Nordul Dunării; aceasta ar putea să ne servească drept dovadă că, în mintea sa, identificarea între Vlachi și Bordoni era un lucru dela sine înțeles; în același timp, mai rezultă și faptul indiscutabil că Bordonii nu sunt Cumani, dar că locuiau în vecinătatea lor, la stânga Dunării, într'o regiune pe care el nu o determină.

Informația lui Nicetas asupra Românilor-Brodnici (Bordoni) ne este coroborată de izvoarele rusești și de cele ungurești⁴⁾.

¹⁾ Nicetas Choniates, *Hist.*, ed. Bonn, p. 663: Σκύθαι μετὰ μοῖρας Βλάχων τὸν Ἰστρον διαβάαντες.

²⁾ F. H. Dacom., XI, p. 41.

³⁾ Aur. Sacerdoțeanu, *Rev. Ist.*, XXIV, p. 198, și Ilie Minea, într'o conferință ținută la Liga Culturală, nu cred că se poate face o apropiere între Bordoni (Brodoni) și Brodnici.

⁴⁾ Vezi, G. Popa-Lisseanu, *Românii în izv. istor. medievale*, p. 148.

XXIII. ARĂTĂRILE LUI NICETAS CHONIATES

Despre Vlachi din Peninsula Balcanică, cunoscuți cu trei secole înaintea Vlachilor din stânga Dunării, informațiile ce ne dă Nicetas Choniates, scriitor bizantin din secolul al XII-lea și al XIII-lea sunt numeroase. Asupra Vlachilor dela Nordul Dunării însă informațiunea ce ne dă acest cronicar este de o importanță deosebită. Căci, el ne spune că Andronicus Comnenus, fiind prins, fiindcă uneltise o răsccoală împotriva nepotului său, împăratul Manuel Comnen, a fost aruncat în închisoare (a. 1167). Scăpând de aci, a voit să fugă în Galiția. Dar, după ce, ajungând aci, s'a crezut în siguranță, a fost prins de niște Vlachi, cari aflaseră despre el și a fost dus înapoi la împărat. Și pentru a doua oară, păcălind sentinelele, scapă și se refugiază în Galiția ¹⁾.—

Καὶ λαβὼν τὰ ἐφόδια καὶ ἡγεμόνων ὁδοῦ εὐπορήσας τὴν ἐς Γαλίτζαν ἐπορεύετο. Ἄλλ' ὅτε τοῦ δειμαίνειν ἀπέχευεν Ἀνδρόνικος ὡς ἤδη τὰς χεῖρας τῶν διωκόντων λαθῶν καὶ τῶν τῆς Γαλίτζης ὀρίων λαβόμενος, πρὸς ἣν ὡς εἰς σῶζον κρησφύγετον ὄρμητο, τότε θηρευτῶν ἐμπίπτει ταῖς ἄρκυσι. συλληφθεὶς γὰρ παρὰ Βλάχων οἷς ἡ φήμη τὴν αὐτοῦ φθάσασα φυγὴν ὑφηγήσατο ἐς τοῦπίσω πρὸς βασιλέα πάλιν ἀπήγετο... ὁ δὲ παλίμπους γενόμενος δι' ἄλλης εἰς Γαλίτζαν ὤχετο.

Adică: Andronicus, luând dela el (Pupace) merinde și călăuze de drum, plecă în Galiția. Dar, tocmai când începuse să prindă curaj, crezând că scăpase de mâna urmăritorilor săi și tocmai ajunsese la hotarele Galiției, la care tindea ca la un azil de scăpare, tocmai atunci a căzut în lațurile vânătorilor, pentru că niște Vlachi, la cari ajunsese vestea despre fuga lui, au pus mâna pe dânsul și s'au apucat să-l ducă înapoi la împărat.

În acest pasaj al lui Nicetas nu poate fi vorba, după cum a observat-o de mult și Xenopol, de orașul Galați, ci de hotarele țării Galiției—τῶν τῆς Γαλίτζης ὀρίων—țară ce, pe acele vremuri, se vede că se întindea mult mai spre miazăzi.

¹⁾ Nicetas Choniates, *De Manuele Comneno*, IV, p. 171, ed. Bonn.

În același timp, din arătările cronicarului Nicetas rezultă că raporturile dintre Vlachi de la Nordul Dunării și împăratul din Bizanț au trebuit să fie raporturi bune, întru cât acești Vlachi au căutat să îndatoreze pe împărat, dându-i în mână pe răzvrătitul lui unchiu.

XXIV. BRODNICII-ROMÂNI ÎN IZVOARELE MEDIEVALE

În afară de numirea generală de român, pronunțat rumân, cum s'a chemat întotdeauna pe sine Românii și în afară de numirea de Vlach, dată de străini, noi am mai purtat și numiri speciale date mai ales după apele în jurul cărora am trăit: Olteni, Moldoveni, Timoceni, Buzoieni, Mureșeni și Maramureșeni, Pruteni, etc.

Între aceste numiri a fost și cea de Brodnici, numire ce o întâlnim pentru întâiași dată la anul 1147, iar pentru ultima oră la anul 1359, deci într'un răstimp destul de apreciabil, de 212 ani.

Numele Brodnicilor îl găsim în cronicile rusești, în izvoarele bizantine, în acestea sub forma de Bordoni, și în diplomele regilor unguri și în bulele papale.

a) Brodnicii după cronicile rusești iau parte, alături de Cumani, în luptele împotriva Viaticilor la anul 1147, împotriva lui Jaroslav din Susdali, la anul 1216, și împotriva lui Mstislav, la anul 1223, cu care împrejurare voevodul lor Ploscânea, alături de Tătari, călcându-și jurământul, a făcut ca, lângă Calca, Rușii să fie biruiți ¹⁾.

b) Brodnicii, sub numirea de Bordoni, sunt amintiți de scriitorul bizantin Nicetas Choniates Acominatus, ca luând parte, alături de Cumani, în luptele Româno-Bulgarilor împotriva imperiului constantinopolitan, din anul 1190. Că acești Bordoni, despre cari ni se spune că sunt o ramură a Tauroscitilor, locuiau la Nordul Dunării, despre aceasta nu încapă nicio îndoială ²⁾.

¹⁾ F. H. Dacorom., XI p. 3 sq.

²⁾ F. H. Dacorom., XI, p. 5. Vezi și pagina 58 de mai sus.

c) Brodnicii ne sunt amintiți, în izvoarele ungurești, atât în diplomele regale, cât și în bulele papale, cu începere dela anul 1222 și până la anul 1359. Numele lor este identic cu cel al Românilor ¹⁾).

Numele de Brodnic este, după părerea noastră, traducerea în limba slavă a numelui de Prutean, locuitor al regiunii de lângă Prut. Această numire de Prutean pe care o întâlnim în cronică și în documente, găsindu-se, în întrebuintărea sa, în luptă de întrecere cu numirea de Moldovean, sub care nume odinioară erau cunoscuți numai locuitorii de lângă râul Moldova, a fost biruită și ea a cedat locul. Astfel, s'au numit, cu trecerea vremii, Moldoveni nu numai locuitorii din valea Moldovei, ci și cei din valea Siretului, din valea Prutului și din alte văi. Și s'ar putea ca înlăturarea cuvântului Prutean să se fi datorat tocmai faptului că s'a generalizat întrebuintărea cuvântului tradus în limba slavonă: brodnic.

Românii Pruteni, în traducere slavă Brodnici, se întâlnesc pe întreg teritoriul locuit de poporul nostru și în special în Moldova, patria lor de origine. Deci îi găsim, în același timp, după cum o constată documentele, și în Muntenia și în Ardeal ²⁾).

Ei sunt o dovadă despre autohtonă noastră la Nordul Dunării; iar părerea acelor cari susțin că numele de brodnic ar fi numele unei profesii ni se pare lipsită de orișice temei.

XXV. ARĂTĂRILE LUI THOMAS TUSCUS

Vorbind despre expediția de războiu a împăratului Conrad al III-lea, împotriva Turcilor, în cruciata ce acesta a făcut în anul 1140, d. Chr., Thomas Tuscus ne spune:

Tempore Urbani secundi Romani pontificis, procurante Petro heremita, nepote episcopi Meldensis, magna cruce signatorum multitudo de Provincia, Francia, Lotoringia atque

¹⁾ F. H. Dacoroman., XI p. 6 sq.

²⁾ Vezi amănunte în F. H. Dacoroman., XI.

Alamania per Ungariam, Blachiam¹⁾, Pannoniam et per mare venit Constantinopolim, ubi Alexius imperabat et habito consilio per terram iter aggressi per Turchiam cum Turchis multis preliis habitis tandem Antiochiam venerunt eamque recuperaverunt et multas alias civitates²⁾.

Trupele pornite din Provence, din Franța, Lotaringia și Germania au trecut spre Constantinopol prin Ungaria prin Blachia și Pannonia. Ce este această Blachia? Dacă scriitorul ține seama de poziția geografică a țărilor prin care s'au scurs trupele, atunci suntem înclinați să credem că aci este vorba de Vlachie cari se găseau în regiunea numită Pascua Romanorum, din Nordul Pannoniei; dacă însă enumerarea țărilor se face fără considerare la poziția țărilor, atunci prin Blachia înțelegem sau regiunea dintre Carpați și Dunăre sau poate numai regiunea Vlachieilor din Sudul Dunării.

Intru cât însă Thomas Tuscus este considerat ca un scriitor scrupulos, suntem înclinați să credem că aci este vorba de regiunea dela Nordul Pannoniei, unde pe acea vreme mai existau așa numitele «Pascua Romanorum». De altfel, indicația cronicarilor că «et modo Romani pascuntur de bonis Ungariae», este interpretată de unii istorici unguri, ca raportându-se la trecerea trupelor germane prin teritoriul Pannoniei.

Același călugăr Thomas Tuscus ne dă o informație și priuitoare la existența Românilor din stânga Dunării. În lupta sa împotriva regelui Ungariei, regele Boemiei Ottocar al II-lea se bizuia, în anul 1277 pe sprijinul Rutenilor. Aceștia însă, tocmai când erau să pornească în Boemia, au fost atacați de Românii ce veneau în ajutorul Ungurilor și astfel Rutenii nu și-au putut ține făgăduiala dată regelui Boemiei — temptat cum multis nobilibus Alamanie machinari rebellionem, Brutenos et infideles sibi in adiutorium vocat, sed Deo disponente

¹⁾ Despre o *Blachina* ne vorbește și poetul Gottfried din Viterbo, din secolul al XII-lea. Dacă această *Blachina* — sub formă adjectivală dela *Blachia* — este *Blachia* dela sudul Dunării sau țara locuită de Vlachieii dela nordul Dunării, ori chiar *Vlachia* identificată cu *Pascua Romanorum* din Pannonia, versurile clericului din Viterbium nu ne dau nicio lămurire. Cf. *F. H. Dacorom.*, III, p. 7.

²⁾ *Mon. Germ. Hist.*, SS., p. 503, *Gesta Imperatorum et Pontificum*.

Brutenis et Blacis inter se discordantibus suo rex Boemie proposito defraudatur¹⁾).

Acești Bruteni, puși alături de « infideles », adică de necatolici, apoi alături de Blaci, probabil erau Prutenii brodnici, iar nu Rutenii cum îi socotea Aur. Sacerdoțeanu²⁾. N. Iorga e de părere că acești Bruteni nu pot fi Rutenii din Galiția, ci mai mult Brodnicii moldoveni³⁾.

XXVI. ARĂTĂRILE CRONICELOR UNGUREȘTI

Provinciile romane dela Dunărea de jos, pe ale cărei ambe maluri s'a dezvoltat vieța românească, au fost cotoprite — înafară de neamurile germanice ale Goților și Gepizilor cari le-au stăpânit mai ales ca federați și înafară de Slavi — de popoare în special de rasă turanică. Intre aceste popoare turanice, începând cu Hunii și cu Avarii cari tot timpul cât au stat prin regiunile noastre au trăit numai din jaf și din prădăciuni, trei popoare mai ales au avut o influență hotărîtoare asupra destinelor neamului nostru: Bulgarii, Ungurii și Turcii.

Bulgarii, făcându-și apariția din spre răsărit, în anul 679, s'au îndreptat, ca toți ceilalți barbari, spre inima imperiului roman de Răsărit și cucerind ținuturile din Sudul Balcanilor, până în Macedonia, Epir și Tesalia, au întemeiat un imperiu care a durat până la anul 1018, timp de aproape trei secole și jumătate și și-au întins hegemonia și la stînga Dunării, în Dacia ce fusese liberată de Avari.

Slavizându-se în contactul cu Slovenii pe cari i-au supus și cari se așezaseră la Sudul Dunării la începutul veacului al VII-lea, Bulgarii s'au contopit cu ei și au avut o covârșitoare influență asupra neamului românesc ce se găsea peste tot local în Peninsula Balcanică, atât politicește cât și prin biserică.

Ungurii, la rîndul lor, apar din spre miazănoapte tocmai când Bulgarii, după înfrîngerea Avarilor de Carol cel Mare

¹⁾ *Mon. Germ. Hist.*, XXII, p. 525. Cf. *F. H. Dacoroman.*, XI, p. 31.

²⁾ Aur. Sacerdoțeanu, *În jurul unei lupte a Românilor cu Rutenii, în anul 1277*, în *Archivul Olteniei*, XIV, p. 285.

³⁾ N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 150.

la a. 796, în culmea puterii lor, subț țarul Simion (893—927) își întinseseră supremația lor la Nordul Dunării. Noii năvălitori, după ce au biruit pe Slavii și pe Romanicii din Pannonia, și-au întins stăpânirea lor până la Dunărea de jos și subț egida bisericii catolice au influențat pe viitor destinul popoului românesc din Carpați.

Iar, prin înființarea la anul 1186 a noului stat al Asaneștilor, stat poliglot, cu capitala Târnova, având la început ca element preponderent pe Români, iar, în urmă, preponderența trecând asupra Bulgarilor, a fost influențată formarea voevodatelor Țării Românești, în dependență de Ungaria, dar cu organizație bizantino-bulgară, ca stat și biserică.

Influența ungurească a fost în curând înlocuită de influența turcească. Prin apariția *Turcilor*, din spre miazăzi cari, după ce au supus întreaga Peninsulă Balcanică au desființat în în lupta dela Mohaci (1526) regatul ungar, destinele viitoare ale neamului românesc au fost determinate de influența politică covârșitoare a Turcilor.

Revenind la Unguri, aceștia, stabilindu-se, după câteva decenii de vagabondaj, în Europa Centrală, izvoarele istorice medievale sunt firește mai bogate în informațiuni asupra lor din cauza prădăciunilor, decât sunt ele în privința celorlalți barbari de dinaintea lor. Dar, după cum humaniștii de mai târziu au căutat să exagereze și chiar să denatureze firea sălbatică a Hunilor și a celorlalți barbari, tot astfel și Ungurii ne sunt prezentați, de izvoarele istorice ca fiind de o cruzime excepțională și unanim recunoscută. Căci iată ce ne spune cronica lui Regino subț anul 889:

« Neam feroce și mai crud ca orice fiară... Ei trăiesc nu ca oamenii ci ca fiarele: se hrănesc cu cărnuri crude, beau sânge și inima oamenilor prinși în războaie o mănâncă drept leac; ei nu știu ce este mila și niciun sentiment de pietate nu mișcă inima lor »¹⁾.

¹⁾ Reginonis *Chronicon*, a. 889. *Mon. Ger. Hist.*, SS. I, 599—600: Gens Hungarorum ferocissima et omni belua crudelior... Vivunt non hominum sed beluarum more. Carnibus si quidem, ut fama est, crudis vescuntur, sanguinem bibunt, corda hominum quos capiunt particulatim dividentes pro remedio devorant, nulla miseratione flectuntur, nullis pietatis visceribus commoventur.

Despre venirea și așezarea Ungurilor în noua lor patrie ne vorbesc aproape toate izvoarele istorice contemporane, fie ele rusești și bizantine, fie ele orientale sau din Occident. Dar, precum este natural, cele mai bogate în date sunt izvoarele ungurești și anume cronicile de prin veacul al XII-lea și al XIII-lea.

Între aceste cronicile cea mai de seamă este *Cronica notarului anonim al regelui Bela*.

Mai toate aceste izvoare istorice, vorbindu-ne despre Unguri, ne amintesc, în același timp, și despre Români pe cari i-au găsit în țara în care cuceritorii s'au așezat.

Acești Români, când ei trăiesc o simplă viață rurală, fără pretenții de popor organizat, sunt numiți coloni sau păstori; când însă ei sunt numiți cu numele ce li-l dau străinii, de Vlachi, atunci este de a se înțelege că este vorba de un popor cu oarecare organizație, fie politică și socială, fie cu o simplă organizație judecătorească.

După informațiunile ce ni le procură Notarul anonim, Ungurii au aflat în Ardeal, la venirea lor, mai multe voevodate, numite de el « ducate », sub conducerea unor duci, și având ca populație pe Vlachi și pe Slavi.—Vlachii, fiind numiți în primul loc, erau probabil mai numeroși.—Cel dintâi voevodat era cel dela Gilău, din apropierea Clujului, unde se găsea o cetate (castrum) pe Someș. Al doilea voevodat era în Crișana, între Someș și Mureș, cu cetatea Bihor, al cărui duce se găsea în dependență de împăratul din Constantinopol. Al treilea voevodat se găsea în Banat, între Mureș și Dunăre, cu o oștire formată de Bulgari și Vlachi și în legături bisericești și politice cu Bulgarii și cu Bizantinii. Un al patrulea voevodat ni se amintește în timpul regelui Ștefan cel Sfânt, sub conducerea unui duce bulgar, în partea de Sud-Est a Transilvaniei.

Voevodatul dela Gilău era condus, după același Anonymus, de un oarecare Gelou sau Gelu ¹⁾ care căzu în luptă cu Tuhutum, șeful unuia dintre triburile lui Arpad ²⁾. Din faptul

¹⁾ Asupra numelui de Gelu, vezi *F. H. Dacorom.*, XI, p. XXXIII.

²⁾ Anonymus, făcând o operă literară, niște *Geste*, printr'un anacronism, atribuie cucerirea Ardealului, care s'a produs cu cel puțin două secole în urmă, lui Arpad, întâiul duce al Ungariei din noua lor patrie Cf. *F. H. Dacorom.*, p. I. 45.

însă că aceleași cronice ungurești numesc Ardealul Erdely-Zoltan rezultă că această țară n'ar fi fost cucerită întâiași dată, în timpul lui Arpad, ci poate al urmașului său, Zoltan.

Voevodatul de Bihor a fost și el cucerit numai după lupte, și încă după lupte grele, și a fost încorporat la țara cuprinsă de Arpad numai în urma căsătoriei fiicei ducelui Menumorut cu Zoltan, fiul lui Arpad.

De notat este discuția dintre șeful tribului maghiar și ducele Menumorut: La cererea ce i s'a făcut acestuia să cedeze țara pe care Ungurii ar fi avut-o ca moștenire dela strămoșii lor Huni, Menumorut îi răspunse: « Dar Hunii, n'au cuprins țara dela strămoșii mei? ». Aceștia, evident, nu puteau fi decât Romanii. În mod indirect Menumorut ne face dovada ca el era urmaș al Romanilor.

Voevodatul din Banat era condus de Glad-Claudius și a fost și el cucerit numai prin lupte. Acest voevodat, ca și cel al lui Menumorut, recunoscând supremația ungară, s'a menținut mai bine de un secol, până în timpul domniei regelui Ștefan cel Sfânt (995—1038), când a fost desființat. Cel din urmă voevod de aci se numea Achtum care stăpânea țara dela Criș și până la Dunăre și era creștin ortodox, botezat la Vidin. În capitala sa, Morisena ¹⁾, numită mai târziu Csanad, făcuse și o mănăstire de călugări greci și atârna, ca și Menumorut, și de sigur și Gelou, de împăratul din Constantinopol.

De altfel chiar și Ungurii înainte de Sf. Ștefan primiseră ortodoxismul, iar ducele lor Gyla, care stăpânea în Ardeal, fusese botezat la Constantinopol de împăratul Constantin Porfirogenitul, ca ortodox și numit « patriciu » roman ²⁾.

În « locurile cele mai tari » ale Ardealului, adică în partea Sud-Estică a țării întâlnim încă un voevodat, în timpul regelui Ștefan cel Sfânt, un voevodat condus de Kean, sau Khan, principe ³⁾, titlu întrebuițat de Bulgari și în dependență de statul bulgar.

¹⁾ Numele de Morisena, nume românesc — iuxta Morisium — a fost înlocuit cu numele unui general, Csenad-Cenadinus.

²⁾ Cu ocazia botezului lui Gyla la Constantinopol, a fost numit ca episcop în părțile ardeleni Ieroteu, primul episcop ce întâlnim aci.

³⁾ Cf. D. O n c i u l, *Români și Ungurii în trecut*, p. 17.

Pe lângă aceste patru vevodate românești, Ungurii au mai întâlnit la venirea lor, în anul 896, în Pannonia pe Sclavi, Bulgari, Vlachi și păstori ai Romanilor (Sclavi, Bulgari et Blachi ac pastores Romanorum) ¹⁾. După lupte îndârjite date împotriva Romanilor din Pannonia, aceștia, pierzându-și fortăreața lor Vesprém, au fost siliți să fugă unii spre apus, iar alții să se adapteze împrejurărilor, maghiarizându-se.

Arătările lui Anonymus sunt confirmate, în parte, și completate de cronica lui Simon de Keza, autorul așa numitelor *Gesta Hungarorum*, după care geste s'au călăuzit toate celelalte cronice ungurești de mai târziu ²⁾ cronica actuală a lui Simon de Keza fiind numai un rezumat al marei sale opere care s'a pierdut ³⁾.

De o însemnătate deosebită este următorul pasaj, privind pe Secuții ce trăiau în mijlocul Românilor.

Vorbind despre urmașii Hunilor în Europa, cronica ne spune: Remanserant quoque de Hunis virorum tria milia ex prelio Crimildino erepti per fuge interfugium, qui timentes occidentis nationes, in campo Csigle usque Arpad permarserunt, qui se ibi non Hunos sed Zaculos vocaverunt. Isti enim Zaculi Hunorum sunt residui, qui dum Hungaros in Pannoniam iterato cognoverant remeasse, redeuntibus in Ruthenie finibus occurrerunt, insimulque Pannonia conquestrata, partem in ea sunt adepti, non tamen in plano Pannonie, sed cum Blackis in montibus confinii sortem habuerunt. Unde Blackis commixti litteris ipsorum uti perhibentur ⁴⁾.

Din acest pasaj vedem că Secuții-Zaculi locuiau nu numai în munții Bihorului — însuși Simon de Keza era un bihorean — ci și în munții Ardealului, împreună cu Românii, ducând aceeași soartă cu ei și dela cari au împrumutat și alfabetul ⁵⁾.

¹⁾ Urmele acestor Români se constată de Drăgan, *Românii în veacurile IX—XII*. Cf. și G. Popa Lisseanu, *Maghiarizarea Românilor*, p. 12 sq.

²⁾ Hóman BáI, *Revue des études hongroises*, a. 1925, p. 138.

³⁾ Marczali, *Ungarns Geschichtsquellen*, p. 49.

⁴⁾ Simon de Keza, *Gesta Hungarorum*, IV s. b. Cf. F. H. Dacorom., IV, p. 15.

⁵⁾ Asupra alfabetului secuiesc a se vedea *Excursus* din vol. IV al F. H. Dacorom. p. 116 sq. Cf. și P. P. Panaitescu, *Despre răboj*, în *Rev. Ist. Rom.*, VIII, p. 28.

XXVII. ROMÂNII ÎN DESCRIPTIO EVROPAE ORIENTALIS

Geograful anonim, un călugăr francez, ne vorbește în două pasaje din lucrarea sa, compusă în 1308 « *Descriptio Europae Orientalis* », despre Români din Macedonia, pe cari el îi numește Blazi, și despre originea lor. Iată aceste două pasaje:

Notandum est hic quod inter Machedoniam, Achayam et Thessalonicam est quidam populus valde magnus et spaciosus qui vocantur Blazi, qui et olim fuerunt Romanorum pastores, ac in Ungaria, ubi erant pascua Romanorum, propter nimiam terre viriditatem et fertilitatem olim morabantur. Sed tandem ab Ungaris inde expulsi, ad partes illas fugierunt, habundat enim caseis optimis, lacte et carnibus super omnes nationes. Terram enim horum Blachorum que est magna et opulenta ¹⁾...

Et est notandum quod regnum Ungarie olim non dicebatur Ungaria, sed Messia et Pannonia. Messia quidem dicebatur a messium proventu, habundat enim multum in messibus, Pannonia dicebatur etiam a panis habundantia; et ista consequenter se habent, ex habundantia enim messium sequitur habundantia panis. Pannoni autem, qui inhabitabant tunc Pannoniam, omnes erant pastores Romanorum et habebant super se decem reges potentes in tota Messia et Pannonia; deficiente autem imperio Romanorum egressi sunt Ungari de Sycia provincia et regno magno... et pugnaverunt... cum x regibus dictis et obtinuerunt eos ²⁾...

Informațiunea Anonimului geograf, în ce privește pe Vlăchii din Peninsula Balcanică, concordă cu teoria lui Hașdeu asupra originii Aromânilor, teorie, în general, neadmisă de istoriografia românească. Hașdeu ³⁾, fără să fi cunoscut « *Descriptio Europae Orientalis* », apărută după moartea sa, susține că Români din Peninsula Balcanică ar fi urmașii acelor

¹⁾ Anonymi, *Descriptio Europae Orientalis*, p. 7.

²⁾ Anonymi, *Descriptio Europae Orientalis*, p. 17.

³⁾ Hașdeu, *Strat și Substrat. Genealogia popoarelor balcanice*, în *An. Ac. Rom.*, 1892. Cf. și I. Nistor, *Emigrările de peste munți*, în *An. Ac. Rom.*, XXXVIII, s. II, p. 221.

« pastores Romanorum », pe cari i-ar fi gonit Ungurii, la venirea lor în Pannonia. O parte dintre acești păstori romani, despre cari, de altfel, ne vorbesc mai multe cronice, s'ar fi dus spre Nord și s'ar fi slavizat în Moravia, alții ar fi trecut în spre apus și ar fi ajuns în Istria, iar o altă parte, mai numeroasă, ar fi fost împinși spre miazăzi, și ar fi cuprins mai multe regiuni din Peninsula Balcanică, dând naștere populațiilor aromâne.

O mare parte din rămășițele acestor păstori romani din Pannonia se vor fi maghiarizat, de sigur, în masa mai numeroasă a Ungurilor. Urmele lor le-am semnalat și noi în două articole apărute în ziarul *Universul* sub titlul *Urme de sate românești lângă locul Balaton și Vechi sate românești în Pannonia* ¹⁾, și au fost studiate într'o lucrare mai vastă a lui N. Drăganu ²⁾. În timpul Notarului anonim al regelui Bela, îi constată și scriitorul ungar Pais Dezső care, în harta sa, semnalează pe *Az Olákok* în regiunea dela Sudul lacului Balaton ³⁾.

Dintre cele două grupuri de cronice, stabilite de Hóman B. ⁴⁾, fac parte din primul arhetip, cronicile mai mult sau mai puțin străine, a lui Odo de Deogilo, din 1147, a lui Goddefrid din Viterbo, din 1185, Raportul lui Ricardus, din 1237, Cronica lui Thomas din Spalato, din 1266, a lui Albericus Triumfontium, din 1233 și a însuși Notarului anonim, de dinainte de 1200; iar din grupa a doua fac parte, între altele, cronica lui Simon de Keza, *Chronicon pictum Vindobonense*, din 1358, *Chronicon Budense*, din 1473, *Chronicon Posoniense*, *Chronicon Dubnicense* și *Chronicon Monacense*.

Atât cronicile de prima grupă, cât și cele din grupa a doua, ne vorbesc, aproape toate, cu mai multe sau mai puține amănunte, despre *pastores Romanorum* și despre *pascua Romanorum*.

Acești păstori romani, numiți uneori și « Vlachi » sau numai *coloni* ai Hunilor, trăiau în Pannonia, la venirea Maghiarilor,

¹⁾ *Universul* din 27.X.1930 a. 24, XII, 1932 cf. și *Date privitoare la maghiarizarea Românilor*, p. 12.

²⁾ N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV, pe baza toponimiei și onomastice*, 1923.

³⁾ Pais Dezső, *Magyar Anonymus*, Budapesta, 1926.

⁴⁾ Hóman Bálint, *A szent László-kori Gesta Ungarorum*, Budapesta 1925.

constituiți, probabil, nu în regate, în sensul de astăzi al cuvântului, dar având șefii lor ce se vor fi numit uneori *regi*¹⁾, în sensul etimologic (*regere*, a conduce), ori *principi* ori *duci*, sau numai *voevozi* ori *cneji*.

Iată diferitele pasaje din cronicarii unguri și străini cari constată existența acestor păstori în Pannonia. Și cităm anume și pe scriitorii străini, fiindcă istoricii unguri susțin că numai izvoarele naționale ungurești ne-ar vorbi despre acești păstori romani²⁾.

1. Notarul anonim care, deși face parte din prima grupă de cronicari, admite totuși, ca și cronicarii din grupa a II-a, teoria hunică, ne spune:

a) Rex Athila... de terra scithica descendens cum valida manu in terram Pannonie venit, et fugatis Romanis, regnum obtinuit (c. 1).

b) Quam terram (Pannoniam) habitarent Sclavi, Bulgarii et Blachii ac pastores Romanorum. Quia post mortem Athile regis terram Pannonie Romani dicebant pascua esse, eo quod greges eorum in terra Pannonie pascebantur. Et iure terra Pannonie pascua Romanorum esse dicebatur, nam et modo Romani pascentur de bonis Ungarie (c. 9).

c) Dicebant enim eis sic, quod terra illa (Pannonia) nimis bona esset, et ibi confluerent nobilissimi fontes, quorum nomina hec essent, ut supra diximus: Danubius, Tyscia, Wag, Morisius, Crisius, Temus et ceteri, que etiam primo fuisset terra Athile regis. Et mortuo illo preoccupassent Romani principes terram Pannonie usque ad Danubium, ubi collocassent pastores suos (c. 11).

2. Odo din Deuil, cronicar francez ne spune: Terra hec (Ungaria) in tantum pabulosa est, ut dicantur in ea pabula Julii Caesaris extitisse³⁾.

¹⁾ Almus însuși este numit uneori rege, *rex*, deși cronicile îl designează cu numele de duce, *dux*.

²⁾ Cf. Ios. De ér, *Ungarn in der Descriptio Europae Orientalis in Mitteilungen des Oesterreich. Instit. f. Geschichtsforsch.*, XLV, 1931.

³⁾ Oto de Deogilo — (Deuil, aproape de Paris) — *Liber de via Sancti Sepulchri*, p. 60. Schünemann crede a fi o confuzie între Cereris și Caesaris, *Ung. Jahrbuch*, 1926.

3. Thomas din Spalato, din Dalmația, afirmă:

Haec regio dicitur antiquitus fuisse pascua Romanorum ¹⁾.

4. Richardus, călugăr din Ordinul praedicatorilor, scrie într'un raport al său:

Inventum fuit in Gestis Ungarorum Christianorum quod esset alia Ungaria maior... de qua septem duces... venerunt in terram que nunc Ungaria dicitur, tum vero dicebatur pascua Romanorum, quam inhabitandam pre terris ceteris elegerunt, subiectis sibi populis, qui tunc habitabant ibidem ²⁾.

5. Simon de Keza, în două pasaje ale cronicei sale, ne spune:

a) Pannonie, Pamfilie, Macedonie, Dalmacie et Frigie civitates que crebris spoliis et obsidionibus per Hunos erant fatigate, natali solo derelicto, in Apuliam per mare Adriaticum de Ethela licentia impetrata transierunt, Blackis, qui ipsorum fuere pastores et coloni remanentibus sponte in Pannonia ³⁾.

b. Postquam autem filii Ethele in prelio Crumhelt cum gente scithica fere quasi deperissent, Pannonia, extitit X annis sine rege, Sclavis tantummodo, Grecis, Teutonicis, Messianis et Ulahis advenis remanentibus, in eadem qui vivente Ethela populari servicio sibi serviebant ⁴⁾.

Aceste două pasaje ale cronicei lui Simon de Keza le întâlnim cu mici variante, și în *Chronicon pictum Vindobonense*⁵⁾, în *Chronicon Poseniense*⁶⁾ și în *Chronicon Dubnicense*⁷⁾. Evident, toate aceste cronice s'au inspirat din același izvor comun.

Inafară de aceste cronice, mai întâlnim pe păstorii Românilor, după cum am văzut mai sus, și în Anonimul geograf al Descrierii Europei orientale care însă nu cunoștea pe Vlăchii din Ardeal. Că numirea de Vlach a ajuns cu timpul un apelativ, însemnând «păstor», aceasta este adevărat, însă numai

¹⁾ Thomas Spalatensis, *Historia Salonitana*, la Schwandtner, *Scrip. rer. Hung.*, III, p. 549.

²⁾ Richardus, *De facto Ungaria Magne*, la Endlicher, *Rer. Hung. monum. Arpadiana*, p. 248.

³⁾ Magistri Simonis de Keza, *Gesta Hungarorum* în *F. H. Dacorom.*, IV, 32.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 37.

⁵⁾ *F. H. Dacorom.*, XI, p. XXIX.

⁶⁾ Florianus, *Chronica minora*, IV, pp. 15 și 21.

⁷⁾ Florianus, *Chronic. Dubricense*, III, pp. 17 și 23.

ni-o arată Cancelaria regelui Ottocar al II-lea al Boemiei, și României — innumeram multitudinem Cumanorum, Ungarorum et diversorum Sclavorum, Siculorumque et Valachorum. — Nici acești Vlachi nu puteau să fie păstori nomazi.

În rezumat, *Descriptio Europae Orientalis* a Geografului anonim vine să ne confirme, încăodată mai mult, spusele cronicilor ungurești în privința Vlachilor ce se găseau peste tot locul în fosta Ungarie, la venirea Maghiarilor.

XXVIII. ROMÂNII ÎN CÂNTECELE MEDIEVALE

Trecând sub tăcere datele ce ni le procură izvoarele istorice privitoare la existența Românilor din Peninsula Balcanică¹⁾, vom enumera aci numai informațiunile ce ni le dau izvoarele asupra Românilor dela Nordul Dunării²⁾.

În primul rând, printre aceste izvoare, întâlnim cântecele medievale.

1. Cea dintâi amintire despre Români, în poezia medievală o găsim la clericul Godefridus din Viterbium, născut pe la anul 1120 care ne descrie în opera sa, compusă în versuri, *Gesta Henrici*, războaiele care s'au deslănțuit asupra Romanității. Între țările din Romanitate ne este enumerată și *Blachina* :

Mars, Bellona Tusciam turbat, Lombardiam,
Apulos et Siculos, Iadera, Solontinam
Ungaros et Bulgaros, Ysdros et Blachinam
Grecos, Sardos, Siros et totam Romaniam³⁾.

În acest pasaj al lui Godefridus este vorba despre Blachii din Peninsula Balcanică, veniți însă dela Nord, din țara Sciților⁴⁾.

¹⁾ Cf. Aur. Sacerdoțeanu, *România în evul mediu*, care ne citează cronologiceste aceste izvoare.

²⁾ În ce privește izvoarele persane, nu destul de sigure, a se vedea *România în izv. ist. medievale*, p. 167. Cf. A. Decei, *Asupra unui pasajiu din geograful persan Gardizi* în volumul de omagiu al *Fraților A. și I. Lapedatu*, p. 881.

³⁾ *Mon. Germ. Hist.*, SS. XXII, p. 334, ediția Waitz. Acesta crede că sub Blachina avem să înțelegem sau *terra Wlachorum* sau *Blacherna-palatium Constantinopolitanum*.

⁴⁾ Cf. *F. H. Dacorom.*, III, p. 7 și II. Gherghel, *Conv. Lit.*, 1920, p. 335.

2. Cea mai de seamă poemă medievală este, fără îndoială, cântecul *Nibelungilor*, compus între anii 1140—1160, și care se bazează pe o lucrare mai veche din secolul al X-lea.

În aventura XXII, — poema este compusă în 38 capitole, numite aventuri — întâlnim pasajul privitor la Vlachi și la Voievodul lor, herțogul Ramunc.

Erau popoare alese — e vorba de nunta lui Attila — și neamuri mari, vorbind tot felul de limbi. Între acestea, în primul rând, se vede ducele Ramunc, însoțit de 700 voinici, cari, ca și pasările, își gonesc căii:

Vers. 1340. Von Riuzen und von Kriechen
den Poelänen und den Vlâchen

Vers. 1344. Der herzoge Ramunc
mit siben hundert mannen

reit dâ manic man.
sach man swinde gân...
ûzer Vlachen lant
kom er für si gerant

Faptul că întâlnim în acest poem personaje istorice care au trăit în epoce deosebite, ne îndreptățește să credem că acest Ramunc, în care recunoaștem pentru întâiași dată pe un Român ¹⁾ — pronunțat potrivit fonetismului german, cu un c sau g final — a trăit nu în timpul lui Attila, ci mai de grabă în veacul al XI-lea sau al XII-lea.

De altfel, precum au observat-o și criticii unguri, în cântecul *Nibelungilor*, se constată o identitate desăvârșită între Attila și Ștefan cel Sfânt al Ungariei, pe de o parte, și între Kriemhilda și Gizela de Bavaria, soția primului rege creștin al Ungurilor, pe de altă parte.

Poetul care va fi avut de sigur înaintea sa *Gesta Ungarorum* n'a ținut seama de cronologie și a fixat în secolul al V-lea evenimente, petrecute cu câteva veacuri mai târziu.

Se înțelege dela sine că argumentul pe care îl scoteau, din acest pasaj al cântecului *Nibelungilor*, istoricii noștri din secolul trecut, în favoarea persistenței elementului roman în timpul lui Attila, nu mai poate rezista criticei. Pasajul poate să servească cel mult ca o dovadă că, prin veacul al XI-lea

¹⁾ N. Iorga crede, în *Rev. Ist.*, XIX a. 1933, că aci este vorba de regele Roman din Galiția din sec. al XIII-lea. Dar, Vlachi sunt amintiți de două ori în acest pasagiu și deci suntem îndrituiți să admitem că nu poate fi vorba de Galiția. Și apoi este absurd să admitem că un cântec din secolul al XII-lea putea să se refere la un rege din secolul al XIII-lea.

și al XII-lea, poporul român era constituit ca organizațiune teritorială de sine stătătoare, cu o conducere românească și cu legături, poate și de rudenie, cu vecinii lor Poloni, Ruși și Greci.

3. Dacă Vlachi, amintiți de două ori în cântecul Nibelungilor, ar putea să fie identificați, după cum o fac unii, cu Vlachi de peste Dunăre, constatați aci de atâtea alte izvoare istorice, Vlachi, amintiți în *Weltchronik* a lui Rudolf din Ems, nu pot fi decât Românii dela Nordul Dunării și din Ardeal.

Autorul care scrie pe la anul 1250 după ce enumeră în versurile sale diferitele țări așezate la Dunăre, ajunge și la Ungaria. Referitor la acesastă țară ne spune în versurile 2560—2564:

In vromdin sundir sprachin
Valwen und wilde Vlachin
jensit des sneberges hant
sint lant du si begant ¹⁾

Din versurile lui Rudolf din Ems se pot scoate, între altele, următoarele constatări:

Că Ungurii trăiau pe la anul 1250 într'un teritoriu împreună cu alte popoare care vorbeau diferite limbi. Intre aceste popoare erau și Valwii, adică poporul Cumanilor, și Vlachi.

Și că acești Valwi și acești Vlachi locuiau dincolo de munți de zăpadă — *ultra Alpes nivium* — adică de Carpați.

Insemnătatea acestei informațiuni pentru dovedirea stăruinței elementului românesc în Dacia nu trebuie pierdută din vedere, cu atât mai vârtos cu cât același pasaj al poetului Rudolf ne vorbește despre popoare pe care le-au găsit Ungurii la venirea lor în patria cea nouă.

Iar dacă, din cântecul Nibelungilor, nu rezultă că Vlachi ar fi fost numai decât dela Nordul Dunării, că ar fi putut fi Vlachi de peste Dunăre, din cântecul lui Rudolf din Ems se constată neîndoios că este vorba de Vlachi dela Nordul Dunării, iar nu de cei dela Sudul acestui fluviu ²⁾.

¹⁾ *F. H. Dacorom.*, III, p. 12 reproduce textul întreg și dă amănunte asupra acestui text.

²⁾ Asupra însemnării epitetului de *wilde*, a se vedea *F. H. Dacorom.*, III, p. 15.

4. Mențiune despre Români se face apoi în marea operă a vienezului Jansen Enikel, în *Weltchronik* a sa, compusă cam în același timp cu cea a lui Rudolf din Ems.

Poetul, printr'un anacronism, admis în poezie, identifică pe Avarii cari stăpâneau în secolul al IX-lea peste popoarele din Ungaria cu Maghiarii cari, de fapt, au cucerit Pannonia numai pe la sfârșitul acestui veac. Scopul de căpetenie al lui Carol cel Mare, după concepția de pe atunci, nu putea fi altul decât încreștinarea popoarelor ce avea să cucerească.

Faptele se petreceau pe la anul 800 după Cristos.

Între popoarele cucerite de Carol cel Mare erau, în primul rând, Ungurii, adică Avarii. Viteazul rege « wigant König », pleacă în Ungaria și începe să încreștineze pe Unguri, până la Valachi, *unz in Walachen*, și-și așează acolo armatele sale:

Dâ mit fuor der wigant
hin zu Ungern in daz lant
und begund si Kristen machen
die Ungarn unz in Walachen ¹⁾

Poetul descrie evenimentele petrecute pe la anul 800, deși el își scrie opera în anul 1277. La această dată, după izvoarele istorice ce Jansen Enikel avea la îndemână, existența Românilor, ca națiune constituită, nu mai putea fi pusă la îndoială.

Dar, chiar dacă am admite ipoteza că Jansen Enikel fixează, în vremuri trecute, evenimentele despre a căror existență aflase numai în timpul său, totuși se pare că pe atunci era credința că în vremea cuceririlor lui Carol cel Mare, Valachii ocupau partea de răsărit a Ungariei, ale cărei limite orientale, evident, nu se pot stabili, Carpații nefiind în acele timpuri o frontieră de țară.

Totdeodată, din pasajul citat mai sus, pare că rezultă în mod indirect, că Valachii erau creștini și că se făceau acum eforturi ca să fie aduși la creștinism și Avarii.

5. Robia lui Otto de Bavaria, competitor la tronul Ungariei, împreună cu Venceslav din Boemia și Carol Robert din Neapole, precum și peripețiile vieții sale la Deva, capitala

¹⁾ F. H. Dacorom., p. 16 și *Mon. Germ. Hist. Deutsche Chroniken*, III, p. 501.

Ardealului și la Hațeg, reședința voevodului român, sunt descrise amănunțit în frumoasa poemă a lui Ottocar din Stiria, scrisă între anii 1285—1309 și intitulată *Oesterreichische Reimchronik*.

Mai importantă decât legenda versificată, privind pe regele Otto în robia domnului român, este mențiunea ce se face în cronică despre Români, ca unii cari constituiesc o unitate etnică aparte și sunt amintiți, alături de alte popoare și mai ales de Secui, cu cari trăiau împreună pe acele vremuri. În nu mai puțin de opt strofe sunt amintiți: Zókel (Siculi) und Walachen ¹⁾.

6. Fără să fie anume amintiți Românii, îi întâlnim totuși, sub aspectul lor de schismatici și pseudo-creștini — căci astfel erau ei considerați de catolicii bisericii din Apus — într'un cântec de consolare, adresat Ungurilor de un autor necunoscut, în urma invaziei celei mari a Tătarilor. Cântecele poartă titlul de *Carmina de regno Ungariae destructo per Tartaros* și se păstrează între manuscrisele provenite dela arhiepiscopia din Salsburg.

Românii, a căror țară o fost cotropită de Tătari, au luat parte alături de aceștia, împreună cu celelalte popoare ortodoxe, la devastările făcute în Ungaria, la anul 1241. Cităm numai următoarele versuri:

Quam plurimi continuis	congressibus se cedunt
Incendiis et spoliis	in vicem se ledunt
Heretici apercius	securius incedunt
Schismatici apostate	iudicium non credunt ²⁾ .

7. Țara noastră și locuitorii țării noastre sunt pomeniți, fără să se vorbească anume despre Români, într'o scrisoare în versuri a călugărului Ermericus din Elwange, german de origine — *Ermericus Alamannus natu, Elwagensis monachus* — de pe când se găsea în mănăstirea dela Fulda. Scrisoarea lui Ermericus, fost predicator la Bulgari, a fost scrisă pe la anul 860.

¹⁾ *Mon. Germ. Hist. Deutsche Chroniken* V, V, 1, 2 Cf. *F. H. Dacorom.* III. p. 18.

²⁾ *Mon. Germ. Hist. SS. XXIX*, p. 600, ed. Holder-Egger. Cf. *F. H. Dacorom.*, III, p. 21.

Vorbind despre Istru care își varsă apele în Marea Neagră și la Nordul căreia se află o țară barbară — *barbara tellus* — și nenumărate popoare — *gentes innumeras* — Ermericus ne spune în versuri hexametre:

Sunt hic Germanique truces et Sarmata bellax
Atque Gete nec non Bastarne semina gentis
Dacorumque manus et Martia pectora Alani ¹⁾

În secolul al IX-lea, înainte deci de venirea Ungurilor, sub denumirea de cetele de Daci — *manus Dacorum* — alături de Geți, Germani și Bastarni, credem că nu putea fi vorba de altcineva decât de Români, plămădiți din populațiunile daco-romane.

8. Nu rareori, întâlnim amintită țara noastră sau locuitorii țării noastre în poemele populare italiene și franceze din evul mediu. Numirea țării și a poporului nostru ne apare însă aci mai adeseori sub forma de Dacia și Daci, fie că numele era o reminiscență a studiilor clasice, fie că aceste cuvinte erau bine cunoscute pe atunci și erau, deci, mai mult sau mai puțin curente în gura cărturarilor din acele vremuri. Numirea de Valachia și cea de Valachi o întâlnim mai rar.

Astfel de mențiuni găsim în poema *Le Laude* a franciscanului Iacopone din Todi, din secolul al XIII-lea, în poema didactică *Il Dittamondo* a lui Fazio degli Uberti, din secolul al XIV-lea, în poema geografică *La Sfera* a lui Stagio Dati, din secolul al XIV-lea și în alte cântece de mai târziu ²⁾, precum și în poema lui Philippe Musket, *Historia regum Francorum*, din secolul al XIII-lea ³⁾.

Informațiile ce ne dau toate aceste poeme ne duc la constatarea că, înainte de organizarea istorică a primelor state românești, neamul nostru se găsea la stânga Dunării ca popor încheșat, deși supus de multe ori unor dominațiuni străine.

¹⁾ *Mon. Germ. Hist. Epist.*, V, p. 576. Cf. *F. H. Dacorum.*, III, p. 21.

²⁾ Cf. A. I. Marcu, *Reflessi di storia rumena in opere italiane* și Claudiu Ionescu, *Notizie intorno ai Romeni nella Letteratura Italiana* și *F. H. Dacorum.*, III, 22 sq.

³⁾ Vezi amănunte în *F. H. Dacorum.*, III, p. 26 sq.

XXIX. ORGANIZAREA ROMÂNILOR ÎN CNEZATE ȘI VOEVODATE

Persistența Românilor în Dacia ne este atestată și de organizația lor în cnezate și voevodate.

Fiind supuși de Unguri, Românii autohtoni din părțile Pannoniei au fost copleșiți de numărul cel mare al cuceritorilor, mai bine înarmați decât ei și, după cuprinderea cetății Vesprém, au fost o parte alungați spre Vest, iar altă parte asimilată lăsând doar de abia câteva urme după ei.

Românii autohtoni din părțile răsăritene însă, din stânga Tisei — în evul mediu Pannonia se întindea până la Tisa — fiind și mai numeroși și mai bine organizați, s'au menținut, păstrându-și așezămintele lor, cu toate încercările ungurești de a le desființa. Nu numai atât, dar au silit chiar și pe stăpânitorii lor să le adopte organizațiile.

Documentele ungurești păstrate, începând din secolul al XIII-lea ne fac dovada că Românii erau organizați în districte autonome cu drepturi românești — *antiqua lex districtuum valachicalium* — sub conducători naționali numiți cneji și voevozi.

Cnezatul era o veche instituție românească, de dinainte de cucerirea Ungurilor și ea se constată numai în regiunile locuite de Români. Vechea lor numire era de *iudecia* (dela iudex, iudico) cunoscuți ca *judices vel Kenezii*. Originea acestei iudecia provine de sigur din organizația coloniilor și municipiilor romane, conduse de iudeci (*duumviri iuredicundo*), organizație ce se va fi păstrat și sub stăpânirile străine ce s'au succedat. Subt influența slavă, vechia numire de iudeci a fost înlocuită cu cea de cnezi, menținându-se în urmă și subt dominațiunea maghiară, până târziu ¹⁾. Jurisdicția unui cnez se găsea atât în satele dependente de castelele regale cât și în satele nobililor. Cnezii aveau să strângă și dările și în special *quinquagesima*. Pentru faptele lor vitejești în războaie cnejii primeau adeseori, ca recompensă, proprietăți, devenind astfel nobili — nobiles Olahi. — Deveneau de asemenea nobili și cnejii ce

¹⁾ D. Onciul, *Români și Ungurii în trecut*, p. 18.

treceau la catolicism și cari, prin aceasta, se contopeau cu nobilimea ungurească ¹⁾).

Voevodatul este și el o veche instituție românească. Cercețările făcute mai ales de I. Bogdan, D. Onciul și I. Lupaș ne sunt dovadă că organizația administrativă a Ardealului prezintă aceleași note caracteristice ca și voevodatul Țării Românești și al Moldovei, că, adică, spre deosebire de voevozii popoarelor slave, unde ei erau numai conducători de oaste, voevozii români, atât cei de dincoace de Carpați cât și cei din Ardeal aveau atribuțiuni și administrative și judecătorești, pe lângă cele militare.

Acest voevodat s'a impus și stăpânirilor ungurești cari au fost nevoite să-l adopte pentru partea de răsărit a țării, adică pentru Ardeal ²⁾. În Muntenia însă și în Moldova, pe lângă numirea de voevod (slav. voievoda, conducător de oaste *belli dux*), împrumutată dela Slavi, s'a mai păstrat în limba poporului și numirea de *domn*.

Atât instituția cneazului cât și cea a voevodatului, fiind legate de viața națională a poporului român s'au păstrat până târziu sub stăpânirea ungurească ca organizații specifice românești ³⁾.

Textele latinești din evul mediu traduc termenul de voevod prin *dux* sau *duca*. Astfel Anonymus, în cap. XIII, ne vorbește despre comitele fortăreții Hung, numit Loborcy care, în limba localnicilor, se numește *duca* ⁴⁾ — qui in lingua eorum *duca* vocabatur, — iar în cap. XLIV, vorbindu-se despre luptele Ungurilor împotriva voevodului Glad, ajutat de Cumanii, Bulgarii și Valachii, ne spune că au pierit în luptă doi duci de ai Cumanilor și trei cneji de ai Bulgarilor și însuși

¹⁾ Cf. F. H. Dacorom., V. p. 15 sq. Cf. și Dinu C. Arion, *Cnejii Români, contribuții la studiul lor*.

²⁾ Cf. I. Bogdan, *Originea voevodatului la Români în An. Ac. Rom., 1901—1902*; D. Onciul, *op. cit.*, p. 20; I. Lupaș, *Voievodatul Transilvaniei în secolul XII și XIII, An. Ac. Rom., 1936 și Realități în voievodatul ardelean în Anuar. Inst. de Ist. Naț. VII p. 50, vezi și Aur. Decei, tot aci, VII, p. 526*.

³⁾ Cf. Mihály, *Diplome maramureșene din secolul XIV*, 63 sq.

⁴⁾ *Duca*. Acest cuvânt este întrebuințat și ca nume propriu de persoană și ca nume apelativ, cu sensul de duce, voevod. Cum însă Anonymus ne spune că vorba se găsește în graiul localnicilor, pare evident că acești localnici erau Români. Cf. N. Drăgan, *op. cit.*, p. 357.

Glad a scăpat numai cu fuga — in eodem bello mortui sunt duo duces Cumanorum et tres kenezzy Bulgarorum et ipse Glad dux eorum fuga lapsus evasit ¹⁾.

In documentele din diferitele vremuri se întâlnesc o sumedenie de cneji și de voievozi români. Toți aceștia, ca cei mai aleși fii ai neamului nostru, au primit, într'un stat clerical catolic, religia catolică și prin aceasta s'au pierdut în masa stăpânitorilor. Cnezatul ca și voevodatul a fost mormântul nobilimii române.

XXX. ARĂTĂRILE LUI ROGERIUS

Călugărul italian Rogerius care sosise într'o misiune la episcopia din Oradea, a căzut cu prilejul marei invazii a Tătarilor, din anul 1241, în mâinile acestora, cei mai cruzi barbari din câți s'au abătut până atunci asupra Europei. Suferințele sale din timpul celor doi ani de captivitate obiditul călugăr le descrie pe un ton plin de jale — maestos modos — într'o carte a sa intitulată *Carmen Miserabile*, în care ne dă prețioase informațiuni despre stările din Ungaria din acea epocă.

Astfel Rogerius ne vorbește între altele despre Rudana — Rodna, cetate ce avea o colonie de Germani, bogată pentru minele sale de argint și în care Tătarii au găsit mai mulți ostași pe cari i-au luat împreună cu ei.

A cunoscut apoi « de visu » situația nenorocită dela Alba Iulia, unde n'a găsit decât oase și capete de morți și zidurile bisericii catedrale dărâmate și stropite de sânge.

A cunoscut în urmă, tot « de visu », pe sărmanii locuitori din satul ce se numește Frata, pe limba poporului — que Frata dicitur in vulgari — sat astăzi cu o populație covârșitoare românească, — deși poartă numele de Magyar Frata, și unde țaranii, cu cari de sigur Rogerius nu se va fi înțeles în ungurește, ci în limba românească — altfel nu i-ar fi spus numele in vulgari — l-au îmbiat cu pâine neagră, coaptă din

¹⁾ Anonymus, *Gesta Hungarorum*, pp. 35 și 58 în *F. H. Dacorom.*, I. p. 57.

făină și din coajă de stejar măcinată — *nigrum panem de farina et contritis corticibus quercuum pistum*.

În cap. XXXV din « *Carmen Meserabile* » Rogerius ¹⁾ ne dă unele informațiuni care sunt cu atât mai prețioase cu cât ele rezultă din ceea ce observă un străin și ne arată cum un străin judecă stările din Ungaria dintr'o anumită epocă.

Rogerius ne vorbește adecă despre cnezatul românesc din județul Bihor. Acest cnezat este același cu cnezatul din celelalte părți ale țării, căci precum istoria bisericii noastre constată o unitate religioasă a Românilor de pretutindenea și precum studiul lingvisticii găsește o unitate a limbii pe întregul teritoriu ocupat de poporul nostru nord-dunărean, tot astfel istoria dreptului românesc descopere de asemenea o unitate a organizațiilor noastre administrative, politice și judecătorești.

Rogerius ne spune limpede că Tătarii au instituit cneji sau balivi cari să facă dreptate și să le procure animale, arme, veșminte etc.; că stăpânul său — el era captiv — era unul dintre acești cneji și avea sub conducerea sa o mie de case, cnejii fiind în total o sută la număr; că prin instituirea cnejilor s'a intronat pacea, s'au slobozit târgurile și s'a înscăunat dreptatea; că acești cneji se strângeau odată pe fiecare săptămână; că el se ducea, împreună cu cneazul său, la aceste adunări, pentru ca să observe vieașa lor, să cunoască pe cei mari și să vadă dacă nu cumva ar putea găsi un mijloc de răscumpărare; că a preferit, când s'a dat ordin să se strângă la un loc tot poporul, să se ducă cu cneazul său la armată; că unii Unguri s'au pus în serviciul Tătarilor; și că după ce s'a strâns recolta, Tătarii au omorât pe toți oamenii într'o vale.

Instituțiunea cnezatului este o instituțiune curat românească. Ea nu se găsește nici la Unguri nici la Nemții din Ardeal. Ea n'a putut fi adusă nici de Tătari din Rusia, de pe unde au venit, fiindcă acolo, deși există numirea de Cneaz, ea are altă accepțiune. La popoarele slave cneaz este un titlu și însemnează principe, duce sau rege. Cneazul n'a putut fi adus deci din Rusia, după cum susține Hunfalvy, fiindcă instituția cnezatului, ca instituție, nu o găsim acolo.

¹⁾ Rogerius, *Carmen Miserabile*, în *F. H. Dacorom.*, V, p. 13.

Ardealul, fiind o țară ceva mai ferită de invaziuni, din cauza munților ce o împrejmuiau din toate părțile și în orice caz mai scutită de atacuri neașteptate, decât teritoriile de dincoace de Carpați, locuitorii autohtoni au putut să trăiască, după retragerea legiunilor romane, într'o relativ mai mare liniște și siguranță și să-și păstreze mai multă vreme rudimentarele lor organizații moștenite. Iar, după venirea Ungurilor și după ce aceștia s'au hotărât să-și părăsească traiul lor de jaf și vagabondaj, acești locuitori autohtoni, sub condițiunea de a se acomoda nouălor împrejurări, vor fi fost mai ocrotiți în existența lor, decât locuitorii de dincoace de munți. Același lucru se va fi petrecut de sigur și cu Românii din câmpia Tisei și cu cei din Pannonia. Ei vor fi fost mai la adăpost decât Românii dintre Carpați, Dunăre și Nistru, fiind mai departe de drumul pe care se scurgeau cotropitorii și întru câtva mai protejați și de forța ce se încheaga dincolo de Tisa.

Oricât de grele vor fi fost împrejurările în care se vor fi găsit Românii în evul mediu, ei și-au putut păstra totuși instituțiile lor cele vechi, cnezatul și voevodatul — în timpuri turburi mai mult ca o amintire, în vremuri mai liniștite ca rudimente de organizație. Ambele aceste numiri, deși sunt de origine slavă, instituțiile în sine însă sunt de origine romană, reprezentând prima, așa numitele *judecia* (iudico, iudex) și, a doua, *ducatul* (dux) sau principatul (princeps).

Voevodatul avea atribuția principală de a organiza apărarea teritoriului, iar cnezatul de a împărți, în special, dreptatea printre oameni. Voevodatul își exercita jurisdicțiunea asupra unui teritoriu mai întins, numit terra (țară), pe care erau așezate mai multe unități teritoriale; cnezatul era o unitate teritorială mai restrânsă, condusă de un cneaz ¹⁾, care avea ca principală îndatorire distribuirea dreptății, *iustitia* ²⁾.

¹⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, I, p. 250 ne vorbește de cnezatele dăruite de Bela IV cavalerilor Joaniți și confirmarea lor prin bula Papei Inocentiu al IV-lea din anul 1251 și ne arată pe cneazul Lytivoi ajungând voievod.

²⁾ Cele mai vechi cnezate le găsim dincolo de Carpați; totuși cnezatul s'a dezvoltat mai mult în Ardeal decât în teritoriul vechiului Regat. Aci cnezatul a fost înlocuit prin *boieronat*. Așa se explică de ce în Țara Făgărașului, bunăoară, nu întâlnim cneji ci numai boieri (fem. boreasă). Fiind un feud dat domnilor români de regii Ungariei,

Această dreptate se împărțea în scaune de judecată, lat. *sedes*, ung. *székek*, germ. *Stühle*. Scaunele erau unități teritoriale, uneori mai mici — în Treiscaune (Harom-szék) erau trei — alteori mai mari, cât un județ. Nici Ungurii nici Germanii n'au cunoscut organizarea distribuirii dreptății pe scaune ¹⁾).

Este interesant de a constata că primele voevodate sau ducate amintite de cronicile ungurești se găsesc la marginea de Vest a teritoriului românesc și că Ungurii, după ce au cucerit, mai târziu, Ardealul, n'au adus aci, ca guvernatori ai țării, pe comiți, n'au organizat țara, după modelul adoptat dela Germani de Ștefan cel Sfânt, în comitate, ci au păstrat voevodatele pe care le-au găsit în țară.

Existența voevozilor ne este atestată de nenumărate documente și toți voevozii, ca și toți cnejii, se găsesc funcționând mai numai în regiunile locuite de Români.

După retragerea legiunilor romane și a funcționarilor romani, destrămându-se provincia Dacia, era natural să se fi format stăpâniri minuscule, un fel de *republici minuscule*, conduse și administrate de o căpetenie a lor, de un funcționar ce ele și-l vor fi ales. Acesta va fi avut în mâinile sale conducerea satului și pronunțarea judecății între împricinați.

« Funcționarul acesta apărea în fața popoarelor slave care nu cunoșteau structura juridică a micilor republici, ca un suveran și stăpânitor, ca un egal al princepelui lor, și l-au numit cneaz » ²⁾).

Imprumutând acest cuvânt, ca și pe cel de voevod și pe cel de boier, dela Slavi, Românii n'au renunțat la termenul latin de *jude* și în relațiile dintre ei vor fi întrebuițat mai mult vorba străveche. Dacă însă s'a menținut și cuvântul de cneaz — și el se mai întrebuițează și astăzi în Banat, indicând pe primar — aceasta se datorește împrejurării că în cancelarii

Țara Făgărașului a dat o mai mare dezvoltare, întocmai ca și Țara Românească și Moldova, instituției boierimii. Tot din această cauză boierii Făgărașului n'au devenit nobili-nemeși, și nu s'au prefăcut Unguri. Cf. G. Popa-Lisseanu, *Sicules et Roumains*, p. 35.

¹⁾ Cf. Ios. Schiopul, *Diploma Andreiană din 1224*. Vezi și F. H. Dacorom., V, p. 16.

²⁾ Baltariu, *Vechile Instituțiuni juridice din Transilvania* (Manuscris), p. 149.

nu se găseau Români, ci străini, pentru cari era indiferent dacă se întrebuița o vorbă slavă sau o vorbă latină ¹⁾).

Numele de cneaz îl întâlnim în două pasaje din « Misera-bile Carmen », în cap. XXIII cu atribuțiunea de militar, conducător de trupă — *Canesio id est maior* — și în cap. XXXV cu atribuțiunea de șef administrativ, având și putere judecătorească — *canesios, qui iustitiam facerent et eis animalia, arma procurarent* —.

Locuitorii băștinași din Bihor, împrăștiați prin păduri de frica Tătarilor, când aceștia au instituit pe cneji ca să organizeze strângerea recoltei, s'au întors pe la vetrele lor, nu fiindcă s'ar fi încrezut în Tătari, ci fiindcă aveau toată încrederea în autoritatea cnejilor lor. S'au lăsat deci să fie ademeniți nu de Tătari, ci de trecerea și de garanția ce le ofereau conducătorii lor firești, cari erau cneji.

Cneji nu erau oameni de rând. Ei erau șefi cu autoritate pe cari Rogerius, el însuși bărbat cu o vastă cultură și viitor arhiepiscop, îi numește *isti domini* ²⁾). Cneazul, om liber, spre deosebire de cneazul de mai târziu, reprezentant al regelui, era un ales al poporului, un om cu mare vază și trecere, după cum rezultă din chiar vorbele lui Rogerius, că prin ei s'a restabilit pacea și s'a întronat dreptatea — *pacem habebamus et fora, iustaque unicuique iustitia servabatur*.

Cnezatul primitiv, cu legile sale proprii și poate și cu procedura proprie, dispare încetul cu încetul, și în locul său se introduce cnezatul feudal, ca o funcție civilă și militară, acordată de rege și în care cnezat s'a înmormântat nobilimea românească.

Dar, ar putea cineva să întrebe: cum se înțelegea călugărul italian Rogerius cu cneji și mai târziu cu poporul în mijlocul căruia era obligat să mănânce ceapă, usturoiu și câteodată și pită neagră? El venea numai în misie în Ungaria și numai

¹⁾ Instituția purtând două numiri, una curat românească și alta de origine slavă, faptul că s'a păstrat în limbă cuvântul de origine latină și că a dispărut aproape cu totul cel de origine slavă, cu toată puternica influență slavă, ne dovedește că Românii au întrebuițat între ei mai mult cuvântul latin.

²⁾ Notarul anonim, Cap. XLIV, ne spune că în lupta Ungurilor împotriva ducelui Glad, din apropierea Timișului, luptă la care au luat parte Cumanii, Bulgarii și Blacii, au pierit doi din cumani și trei cneji bulgari. Acești cneji sunt ofițeri, conducători de oaste.

pentru scurtă vreme și nu avea de unde să știe ungurește. Din arătările sale rezultă că el se ducea adeseori — saepius — la adunările cnejilor, iar, după retragerea Tătarilor, a petrecut mai multă vreme în mijlocul populațiilor din Ardeal. O singură explicație este posibilă: el vorbea limba indigenilor, înrudită cu limba latină și cu limba italiană.

Din arătările călugărului italian Rogerius rezultă că la anul 1241, deci înainte de constituirea Principatelor române, se găseau în Ardeal câteva cetăți ca Alba-Iulia și Rodna care au fost pustiite de Tătari și sate ca Frata și că pentru administrația rurală existau instituții pe cari documentele ni le arată, ca fiind instituții specific românești.

XXXI. DOVEZI SCOASE DIN STUDIUL LIMBII

Deslegarea problemelor istorice este, fără îndoială, mult ușurată de rezultatele la care a ajuns studiul limbii, această fiind, cel puțin pentru începuturile unei națiuni, auxiliarul cel mai de seamă al istoriei. Căci, de sigur, esențiala caracteristică a oricărui popor este limba sa. Dacă se constată, spre pildă, că o limbă s'a format în cutare localitate și sub cutare influențe, urmează firește ca și poporul ce vorbește acea limbă să se fi născut în aceeași localitate și sub aceleași influențe.

Dar, admitând că poporul românesc s'ar fi născut în Peninsula Balcanică, după cum susțin unii, ne punem atunci întrebarea pe care și-au pus-o și alți istorici ai noștri, cum se face că el întorcându-se din Moesia în fosta Dacie nord-dunăreană, să ocupe tocmai aceleași ținuturi pe care le ocupase înainte, în timpul cuceririi romane, și să coincidă aceasta cu cel mai romanizat ținut? Căci, este evident că dacă n'ar fi existat un element local care să țină vie limba, n'ar fi fost cu puțință această coincidență și nici n'ar fi avut loc fenomenele caracteristice limbii daco-romane.

Avându-se în vedere mutismul documentelor istorice, argumentul principal al adversarilor persistenței noastre la Nordul Dunării este scos mai ales din structura limbii noastre precum și din toponimie și onomastică.

În adevăr, limba noastră prezintă unele caractere ce le găsim în limba albaneză și în celelalte graiuri balcanice. Și cum limba albaneză, fiică a limbii ilirice, o întâlnim astăzi numai la Sudul Dunării, a trebuit ca și limba română, ca și poporul român, — susțin adversarii continuității noastre — să se fi format numai în regiunea Peninsulei Balcanice, de unde apoi să fi venit la Nordul Dunării.

Limba română, după constatările mai nouă ale lingviștilor, nu este o limbă nouă, și nici nu este o limbă născută din latina vulgară, cum s'a susținut până acum, ci este însăși limba latină în evoluția ei actuală ¹⁾. După o fericită comparație a lui Sext. Pușcariu, ea este ca pielea de pe corpul omului, piele cu care ne-am născut, având aceeași culoare și aceleași semne și alunițe, ca în pruncie, deși toate celulele ei s'au împospătat în curgerea timpului ²⁾.

Limba română s'a format sub influența limbii Ilirilor.

Dar, acești Iliri n'au trăit numai în Albania de astăzi. Ei, în epoca de formațiune a limbii române trăiau pe un teritoriu cu mult mai extins, trăiau în Pannonia, în Moesia Superioară și în Dalmația. Procopius care își scrie lucrarea sa, « De aedificiis » în anul 551, ne spune precis că Ilirii se întindeau în Răsărit până la burgul Lucernaria, pe Dunăre, o localitate neidentificată până astăzi, dar care era în apropiere de Securisca-Gura Belii ³⁾. Acești Iliri, în cea mai mare parte romanizați erau separați de populațiunile traco-daco-gete, de asemenea romanizate, de o linie, să-i zicem ideală, care trecea prin munții Apuseni ai Transilvaniei, prin Carpații Olteniei și râurile Morava și Vardar dela Sudul Dunării ⁴⁾.

Care vor fi fost caracterele limbii traco-dace, ca, de altfel, și cele ale limbii ilirice, înrudite, nu putem ști și tot ceea ce cunoaștem în această privință constă numai din deducții. Până astăzi tracismul din limba română n'a fost îndeajuns de studiat și multe elemente din limba noastră sunt puse de scriitori în socoteala slavismelor. Ceea ce însă este sigur e

¹⁾ G. Popa-Lisseanu, *Limba română în izvoarele istorice medievale*, p. 3 în *An. Ac. Rom.*, 1940.

²⁾ Sext. Pușcariu, *Limba Română*, I, p. 183.

³⁾ F. H. Dacorom., XV, p. 33.

⁴⁾ Aur. Sacerdoțeanu, *Considerații asupra Istoriei Românilor*, p. 205.

faptul că limba română era formată, când se ivește influența Slavilor în secolul al VI—VII-lea.

Influența limbii slave asupra limbii noastre, mai accentuată decât alte influențe de mai târziu, și care ne-a lăsat importante și numeroase urme, mai ales în lexic, a trebuit să se producă mai mult în regiunea nord-dunăreană decât la Sudul acestui fluviu, căci în această parte Slavii apar mai târziu și la început de sigur în număr mai mic. De asemenea elementele românești constatate în paleoslavă au trebuit să se fi introdus tot în timpul vecinătății slavo-romane în Dacia ¹⁾.

Și după cum poporul nostru, ori unde s'ar găsi el, se numește de străini Vlachi și formează o unitate desăvârșită, tot astfel și limba noastră are, în toate dialectele sale, aceleași trăsături caracteristice, ori unde ar fi ea. Aceasta este o dovadă că în epoca de formațiune a limbii române, strămoșii noștri încă nu erau despărțiți unii de alții și că între cei ce vorbeau românește exista o comunitate geografică; era o epocă pe care filologii o numesc străromână ²⁾.

Studiul limbii ne procură un argument decisiv pentru dovedirea continuității elementului romanic în Dacia. Este constatarea ce ni-o dă Atlasul lingvistic al limbii române. El ne arată că vorbe de origine latină ca *nea* (din *nix*, *nivis*), în loc de zăpadă și omăt, acestea împrumutate din limba slavă, *moare de curechi* (din *muria* și *cauliculus*), în loc de zeamă de varză, acesta din urmă de asemenea din latinescul *viridia*, *cute* (din *cos*, *cotis*), în loc de slavul *gresie*, *sânt* (din *sanctus*, Sânpetru, Sânnicoară), în loc de slavul *sfânt*, *păcurar* (din *pecorarius*), în loc de cioban etc., s'au păstrat mai ales în părțile de Nord și Vest ale țării, unde latinitatea a fost odinioară mai intensă. Aceste cuvinte n'au fost aduse în teritoriul românesc din altă parte, și cu atât mai mult de peste Dunăre, ci au rămas pe loc din epoca romană și, în luptă cu echivalentele lor de origine străină, ele au biruit și s'au menținut în limba noastră ³⁾. Iar dacă Românii din România de azi ar

¹⁾ Capidan, *Raport. ling. slavo-române*, p. 141. Cf. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 206.

²⁾ Cf. Sext. Pușcariu, *Limba Română*, I, p. 244.

³⁾ În *Vicleimul Secuilor*, după cum am arătat-o în *Grăiul Românesc* a. 1933, cuvântul *păcurar* se întâlnește chiar sub forma străveche de « *pecular* ».

fi venit din Peninsula Balcanică, în evul mediu, cum pretind unii, s'ar putea oare ca ei să fi adus cu sine aceste cuvinte de origine latină, — din care o parte lipsesc cu totul în Sudul Dunării — și să se fi așezat cu ele din întâmplare, tocmai în ținuturile în care odinioară populația romană era mai deasă?¹⁾

Interesantă este și o altă concluziune ce se poate trage din Atlasul lingvistic, privitor la continuitatea Românilor. Este harta în care se însemnează repartitia cuvintelor *nea*, *zăpadă* și *omăt*. În Transilvania de miazăzi se spune *zăpadă*, ca în Muntenia; în Transilvania de miazănoapte se spune *omăt* ca și în Moldova, Bucovina și Basarabia; în Transilvania de Apus se spune *nea*, ca în Banat și Crișana. Această hartă a Atlasului lingvistic român, ca și alte hărți, confirmă constatarea, făcută întâi de Gust. Weigand, că munții n'au împiedecat pe Români să comunice unii cu alții, deși pe crestele lor înalte trecea granița care despărțea în curs de veacuri pe Transilvăneni de Munteni, Moldoveni, Bănățeni și Ungureni. Cu turmele lor păstorii transilvăneni coborau pentru iernat pe șesurile de dincoace de Carpați, prin ale căror numeroase trecători frații de același sânge se căutau neconținut. Carpații n'au despărțit pe Români, ci au format în toate vremurile șira spinării neamului nostru²⁾.

Și, cu toate că Transilvania, centrul țării, este înconjurată din toate părțile, ca într'un cerc de munții Carpați, nu s'a produs nicio inovație importantă de limbă aci și numai aci, nu s'a produs un dialect transilvan. S'a produs însă în schimb de aci o scurgere a surplusului de populație spre Moldova și Muntenia care aveau o populație românească mai rărită din pricina deselor invazii de străini. Această scurgere de populație de peste munți s'a făcut până târziu în evul mediu, iar în Bărăgan chiar până spre mijlocul secolului al XIX-lea.

Structura particulară a limbii române care este una și aceeași pentru toate dialectele, precum și așa numitele balcanisme, sau mai bine zis traco-ilirismele ce se întâlnesc în ea, spre

¹⁾ Sext. Pușcariu, *Limba Română*, I, p. 339.

²⁾ Sext. Pușcariu, *Limba Română*, I, p. 216.

deosebire de celelalte limbi romanice, precum și, în sfârșit, caracterele fiecărui dialect în parte și anume ungurismele și germanismele în daco-româna, grecismele în aromâna, bulgarismele în dialectul meglenit și elementele croate în istro-româna, ne fac dovada că limba noastră se formase înainte de a se fi produs aceste influențe și înainte de venirea Slavilor cari ne-au separat, împingându-ne pe unii spre miazănoapte, pe alții spre miazăzi și pe alții în sfârșit spre apus.

Acești Slavi n'au venit unul câte unul, înfiltrându-se pe nesimțite în mijlocul Românilor, după cum susțin cei mai mulți istorici de ai noștri, ci, precum ni-o dovedește, între alții, cronicarul rus Nestor, ei au venit ca hoardă și au purtat războaie crâncene cu autohtonii¹⁾, alături de cari s'au așezat, după ce i-au biruit și le-au influențat în urmă felul de traiu și limba și, în special, vocabularul.

După constatările filologilor noștri cari ne arată o serie întregă de cuvinte slave împrumutate în străromâna — adică în limba românească de dinainte de separarea Românilor și de crearea dialectelor — cuvinte împrumutate care nu iau parte la cele mai caracteristice inovații de limbă, a existat o epocă a conviețuirii împreună cu Slavii. Deci nu prima năvălire a Slavilor a împrăștiat pe Români în grupele actuale și, prin urmare, influența limbii slave asupra celei românești nu datează din timpuri prea îndepărtate. Numai după ce Slavii din Nordul Peninsulei Balcanice, s'au înmulțit și numai după ce puterea lor s'a consolidat în stare națională, numai atunci au putut să înghită pe Românii rămași în mijlocul lor, despărțindu-i de cei ce se depărtaseră cu turmele lor spre Sud și Vest²⁾.

Asemănările mari între cele patru dialecte române, zice Sext. Pușcariu, au făcut pe mulți să creadă că limba românească era unitară, iar această presupusă unitate i-a făcut să admită o patrie primitivă redusă ca întindere, din care poporul român ar fi roit apoi în toate părțile, ca albinele dintr'un stup³⁾. Patria Străromânilor trebuie căutată pe ambele maluri

¹⁾ F. H. *Dacoroman.*, VII, p. 38. Cf. C. C. Giurescu, *Ist. Rom.*, I, p. 218.

²⁾ Sext. Pușcariu, *Limba Română*, I, p. 248.

³⁾ Sext. Pușcariu, *Limba Română*, I, p. 251.

ale Dunării și a afluenților ei, între Marea Adriatică și Marea Neagră, între Marea Egee și Carpații Nordici.

Din cauza unor întâmplătoare coincidențe ce se întâlnesc în limba noastră și în cea a Albanezilor și a vechilor Iliri, precum și în cea a Sârbilor și Bulgarilor — articolul postpus, deși noi avem și pe cel prepus, formarea zecimilor la numerele și câteva fenomene de fonologie etc. — unii învățați, mai ales străini, au tras concluzia că leagănul Românilor ar fi în Peninsula Balcanică, la Nordul ei, când la Răsărit când la Apus. Unii își închipue că acest leagăn ar fi fost vechea Dardanie sau Dacia lui Aurelian dintre cele două Moesii, deși tocmai această regiune nu ne arată un singur topic în care să se fi păstrat fonetismul caracteristic limbii române.

Dar, dacă leagănul românismului ar fi fost la Scupi, din Dardania, Justiniana Prima de mai târziu, atunci n'am purta numele vag, nelegat de nicio noțiune geografică, cum a observat aceasta V. Pârvan¹⁾, numele de Români, ci ne-am fi numit cu un cuvânt derivat din cuvântul de Moesia, Dacia (Aureliana) sau Dardania, precum frații noștri din Apus se numesc Italieni, Spanioli sau Francezi.

Și faptul că dintre toate popoarele romanice numai noi ni-am păstrat numirea străveche generică de Romani și că străinii ne numesc pe toți Români cu aceeași numire generică de Vlachi este o dovadă despre autohtonitatea noastră, că noi singuri suntem baștinași în aceste regiuni și că numai noi reprezentăm romanitatea străveche orientală.

Este locul aci să observăm și contrazicerea între învățații unguri și învățații bulgari. Pornind și unii și alții din considerații de ordin politic, cei dintâi ne contestă continuitatea noastră în Dacia, prezentându-ne că am fi venit din Peninsula Balcanică, după așezarea Ungurilor în Ardeal, pe motivul că toponimia ardeleană n'ar păstra numele vechi cu fonetismul românesc. La rândul lor, Bulgarii, cari nu vor să știe că noi am avea drepturi istorice asupra țării de peste Dunăre, socotesc că n'ar fi putut să trăiască în Moesia, după secolul al VII-lea, o populațiune romanică fără să lase urmele lor.

¹⁾ V. Pârvan, *Contribuțiuni epigrafice*, p. 92, cf. Sext. Pușcariu, *ibidem*, p. 251.

Dar, dacă Românii n'au fost nici în România de astăzi, cum cred Ungurii, nici în Peninsula Balcanică, cum cred Bulgarii, se întreabă G. Brătianu, de unde au venit ei în veacul de mijloc?. Ori este un caz de generație spontană¹⁾?

Patria primitivă a Românilor a fost pe un teritoriu foarte extins, și în dreapta și în stânga Dunării, Românii fiind împărțiți, după cum se constată din studiul dialectelor, în două grupe. O grupă a Românilor răsăriteni din care derivă Aromânii și Meglenoromânii și a doua grupă a Românilor apuseni din care derivă Daco-românii și Istroromânii, iar albanismele adecă balcanismele din limba noastră se explică prin contactul ce l-am avut cu Albanezii cari, ei înșiși, sunt urmași fie ai Ilirilor fie ai Tracilor ilirizați.

În afară de influența Ilirilor, s'a mai produs asupra limbii străromâne, influența limbii germane a Goților și Gepizilor. Câteva cuvinte ca nasture, strugure și a. sau câteva topice ca muntele și păraul Gotului, Gotești și Gotea ne fac să credem că limba noastră nu este lipsită cu totul de urmele ce a trebuit să lase conviețuirea cu noi a Goților și a Gepizilor²⁾. Acest fapt este o dovadă evidentă a continuității noastre în Dacia.

Cohabitarea Romanilor cu Germanii era generală în secolul al IV-lea și al V-lea, nu numai în Dacia, ci în întreg imperiul roman. Căci Germanii nu numai că n'au fost distrugătorii civilizației romane, cum se susține de obicei, ci au fost continuatorii acestei civilizații pe care au modificat-o și transformat-o după nouăle lor concepții de viață.

Pe Germani îi găsim în acest timp în toate ramurile de activitate: în armată, comerț, administrație, gospodărie etc.

Există chiar o *modă* germană, fapt care a determinat pe împăratul Honorius 395—423 să ia măsuri prin trei edicte ale sale în contra exagerării modei germane. El a oprit să se

¹⁾ G. Brătianu, *Une énigme et un miracle historique*, p. 34.

²⁾ C. Diclescu, *Altgermanische Bestandteile*, în *Zeitschr. f. rom. Philol.*, XLIX ne enumeră vr'o treizeci de cuvinte comune germane vechi constatate în l. rom. Cf. și Ernst Gamillscheg, *Über die Herkunft der Rumänen*, p. 5.

poarte la Roma haine colorate, pantaloni largi, și părul lung, în felul « Barbarilor »¹⁾.

Dar, se înțelege, cea mai puternică influență asupra limbii noastre a fost influența limbii slave.

Slavii, invadându-ne țara și impunându-ni-se cu timpul, ne-au obligat, în virtutea dreptului lor de biruitori și de cuceritori, să le primim și limba, în biserică și în administrație și au izbutit chiar, cu trecerea vremii, să-și asimileze și o parte din clasa conducătoare. Acești Slavi, fiind în Peninsula Balcanică, asupra căreia s'au revărsat, mai numeroși, au putut să asimileze cu timpul pe Bulgari cari, la început, nu au fost, pe cât știm, prea mulți și să le impună și limba. La Nordul Dunării însă, populațiunea românească fiind mai deasă, acești Slavi au fost românizați și această românizare a Slavilor era un fapt împlinit la venirea Ungurilor.

Influența limbii slave asupra limbii române, s'a produs în două rânduri, în două epoci deosebite. În prima epocă a fost influența slavo-bulgară sau paleoslavă și, într'o mai mică măsură, și influența sârbească sau paleosârbă; ea s'a produs înainte de veacul al X-lea²⁾, când dialectele române încă nu se formaseră. A doua epocă a influenței slave a avut loc după secolul al X-lea, când limba română s'a despărțit în cele patru dialecte.

După ce însă Slavii au cuprins regiunile din Balcani și după ce au slavizat pe Bulgari, liturghia a început să se slujească în limba slavă, accentuându-se aceasta cu timpul din ce în ce mai mult sub înrăurirea bisericii din Ochrida.

Iar adoptarea de toți Românii a liturghiei slave a trebuit să se petreacă înainte de cucerirea Ardealului de Unguri și « ea datează dintr'o epocă când Românii trăiau în mici principate libere, slavo-române, căci această mare reformă religioasă nu s'ar fi putut produce sub egida coroanei apostolice a Sfântului Ștefan »³⁾.

¹⁾ A. Dopsch, *Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der europäischen Kultur-entwicklung*, I, p. 105.

²⁾ Cf. Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân*, în *Mem. lit. ale Ac. Rom.*, III, I, II, a. 1925; Ilie Bărbulescu, *Arhiva*, XXX, p. 19, susține că influența paleoslavă s'a produs după secolul al X-lea.

³⁾ P. P. Panaitescu, *La littérature slavo-roumaine*, p. 2.

XXXII. DOVEZI SCOASE DIN TOPONIMIE ȘI ONOMASTICĂ

Numele de râuri ca Dunărea, Tisa, Mureșul, Oltul, Crișul și altele, precum și numirile de localități ca Zârna, Cerna, Carpați, Turda, Deva, Gotești, etc., ne dau și ele dovezi sigure despre continuitatea noastră în Dacia. Dar, chiar dacă, cum prea bine observă Friedwagner ¹⁾, un nume vechiu nu s'ar păstra, ci ar fi înlocuit cu un nume nou ²⁾, aceasta nu însemnează că poporul n'ar fi continuat să trăiască în același loc. Căci, dacă, în locul Lutetiei, avem astăzi Parisul și în loc de Ticinum avem Pavia, aceasta nu însemnează că populația acestor orașe s'a schimbat. Chiar râurile își modifică adeseori numele cum ne arată aceasta Allia și Rubiconul.

Dăm numai câteva exemple de toponimie păstrate din antichitate și până astăzi:

1. *Crișul*. Conform legilor fonologice ale limbii române, numele de Criș ³⁾ s'a dezvoltat din Crisius, căci s'urmat de *i* se preface în limba română în *ș*.

2. *Oltul*. Numele Oltului nu poate fi explicat, zice Sext. Pușcariu pe baza legilor noastre fonologice din vechiul Alutum, care în limbile slave putea da însă foarte bine Olütü. De aci s'a dedus că Românii n'au continuat să locuiască lângă acest râu, ci că ei s'au întors, după părăsirea Daciei, în ținuturile străbătute de acest râu, unde au găsit pe Slavi. Dar, N. Drăganu a arătat ⁴⁾ că cea mai veche atestare a acestei ape este de fapt *Alt*. Ea se găsește în documentele emantate din cancelaria

¹⁾ Friedwagner, *Über die Sprache und Heimat der Rumänen*, în *Zeitschr. f. rom. Phil.*, LIV, p. 665. Cf. și Sext. Pușcariu, *loc. cit.*, p. 323.

²⁾ Este o impietate ce s'a făcut în timpul din urmă la noi de a se înlocui nume vechi istorice prin numiri noi, numiri mai ales de persoane. Căci, în vreme ce nume ca Besimbacul, dela Făgăraș bunăoară, ne amintește pe Bissenii-Besenyö (Pecenegii) de odinioară, constatați de documente la începutul secolului al XIII-lea, nume ca Oltețul nu ne evoca nimica în minte.

³⁾ Vezi discuția asupra numelui de Criș la N. Drăgan, *Românii în veacurile IX—XIV*, p. 313. Drăgan ajunge la concluzia: « Fără a putea preciza cu siguranță etymonul lui Criș, pot să spun că, fie el latin ori barbar (iliric ori traco-dac și chiar slav), nu Ungurii au fost cei ce ni l-au dat, căci forma românească este mai veche decât cea ungurească.

⁴⁾ N. Drăgan, *Românii în veacurile IX—XIV*, p. 537.

regelui Andrei, din anii 1211, 1222 și 1223 și se repetă într'un act al unui voevod român, din 1372. Numai din forma Alt se explică numirea de Alt pe care o dau Sașii până în ziua de astăzi Oltului și tot din Alt s'a dezvoltat în mod normal și ungurescul Olt. A trebuit prin urmare ca la venirea Sașilor în Ardeal să fi existat o populație mai veche dela care ei să primească forma Alt, formă care corespunde legilor fonologice românești (căci Alutum, accentuat pe prima silabă și-a pierdut prin sincopare foarte de vreme pe u din silaba ce urma celei accentuate). Se pare, deci, susține Sext. Pușcariu, că până în secolul al XIII-lea României au păstrat această formă veche, pentru a primi mai târziu forma Olt, devenită între timp oficială, sub stăpânirea unguerească ¹⁾.

3. *Târnavă*. Numirea de Târnavă ne dovedește că Ungurii, și mai târziu Sașii, au aflat la venirea lor în Ardeal o populație românească care avusese aci, — și nu în Peninsula Balcanică — o lungă conviețuire cu Slavii. Târnavă este un derivat din trună, spin, împrumutat de noi dela Slavi, înainte de venirea Pecenegilor și a Cumanilor, cari au tradus în limba lor, probabil, pe trună în kukel. Ungurii la rându-le au împrumutat, pare-se, din limba pecenegă sau cumană pe al lor Kükülö, din care derivă săsescul Kokel.

În ce privește pe Români, ei n'au putut să ia cuvântul dela Unguri, căci atunci ar fi primit cuvântul unguresc de Kükülö, întocmai ca și Sașii. Ei se găseau prin urmare, pe Târnavă, la venirea Ungurilor în Ardeal, fie singuri, Slavii fiind acum desnaționalizați, fie împreună cu aceștia, în cazul că Slavii nu vor fi fost cu totul românizați. Iar, dacă ar fi fost Ungurii pe Târnavă înainte de Români și dacă aceștia nu ar fi putut primi în limba lor asprul cuvânt unguresc de Kükülö, ar fi tradus acest cuvânt în Spinoasa sau apa spinului, ori apa ghimpelui. Prioritatea Românilor între popoarele de azi din regiunea Târnavelor, nu poate fi deci pusă la îndoială ²⁾.

¹⁾ Sext. Pușcariu, *Limba Română*, I, p. 307.

²⁾ Cf. G. Popa-Lisseanu, *Date privitoare la maghiarizarea Românilor*, p. 70.

4. *Bistrița*. Cele mai multe numiri de râuri și de localități au fost primite în limba română prin mijlocirea Slavilor și având fonetism slav. Căci Slavii, după cum am spus-o și altădată, după ce au cucerit țara prin lupte, ni s'au impus ca stăpânitori. În această calitate a lor, numirile ce le-au găsit la autohtoni le-au tradus în limba lor și, astfel traduse sau numai modificate după legile fonologice ale graiului lor, au fost reprimite de băștinașii pământului. Și, în felul acesta, numirea râului Bistrița este, foarte probabil, o numire slavă și are însemnarea de apă repede. Numirea aceasta însă, de Bistrița, este o traducere a vorbeii latine *Repedele* și era la început numele râului pe tot parcursul lui, iar Slavii l-au tradus pe limba lor, numindu-l Bistrița. Unul dintre afluenții râului Bistrița, în regiunea muntoasă dela izvoarele lui, se numește încă și astăzi *Repedele*¹⁾. Același lucru se constată și în numirea satului din Dobrogea, Camena, (în slavul Kamenŭ, piatră). O inscripție găsită în aceeași localitate ne arată că pe vremea Romanilor satul se numea Petra²⁾. E sigur că este o continuitate între numirea latină transmisă de Romani Slavilor și între traducerea ei slavă. Câteodată numirea slavă înlocuiește cu totul numirea veche românească. Astfel Cozia (din slav. koza, capră), a înlocuit vechiul nostru nume de Nucet, atestat în 1388³⁾.

5. *Bârza*. Țara Bârsei, ar fi în legătură, după Sext. Pușcariu⁴⁾ cu verbul «lăbarța», prin disimilare «răbarța». Fiind de origine traco-ilirică, el a fost moștenit de Români și întrebuințat încă din vechime ca topic și nume comun. Subt diferite variante el ne este atestat de documentele din veacul al XII-lea. În toponimia geto-dacă se găsește radicalul bârs, bârz⁵⁾.

6. *Cerna*. Deși «cerna» însemnează în limba slavă «negru», apa Cernei este o apă limpede și curgătoare. Numirea ne este

¹⁾ Sext. Pușcariu, *ibidem*, p. 305.

²⁾ T. Săveanu, *Analele Dobrogei*, XV, p. 93.

³⁾ Sext. Pușcariu, *ibidem*, p. 305.

⁴⁾ Sext. Pușcariu, *Dacoromania*, II, p. 318.

⁵⁾ Aur. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 215.

atestată în izvoarele antice sub formele Tsernensis, Dierna, Διέρνα, Zernensium, Tserna, Ζέρνης. Forma românească este de sigur Tierna antică și a fost influențată de fonetismul slav al lui cerna ¹).

7. *Bârzava*. Râul Bârzava, pe care se găsea localitatea Berzovia, Bersovia, nu provine, după cum socotesc unii din slav. Brzŭ, « repede », căci acest râu nu curge repede, ci liniștit și domol. El este mai de grabă de origine traco-getă, din radicalul bere sau ber(e)z, alb și sufixul bis; vis ²).

8. *Turda*. Originea acestei numiri pare a fi Turri-dava. Numirea ar fi deci formată din « Turris », turn și din des întrebuințatul « dava », ce însemnează în limba geto-dacă, cetate așezată pe o înălțime. Originea cuvântului este cu atât mai probabilă cu cât se găsește în apropiere un sat și un pârâu ce poartă numirea de Tur. Căderea lui v intervocalic din dava este frecventă, ca și în elementele latine ³).

9. *Abrud*. Numele provine din latinescul Abruttum, Abritum care la origine a însemnat « aur », ca și Zlatna din apropiere. Numele n'a putut intra în limba română nici prin mijlocirea slavă nici prin cea ungurească sau turco-tătară ⁴).

Nu mai cităm numirile de râuri și localități preromane ca Dunărea, Tisa, Mureșul, Prutul, Tâmpa, Deva și alte multe.

XXXIII. ARĂTĂRILE DOCUMENTELOR

(DIPLOME REGALE ȘI BULE PAPALE)

Incepând din veacul al XI-lea, deodată cu apariția primelor documente ungurești, ies la iveală și Români, atât cei din Răsăritul țării, cât și cei din Pannonia. Aceștia din urmă,

¹) Aur. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 215. Asupra toponimicelor din limba română formate din radicalele trace *bor*, *gor* și *vis*, a se vedea și *Introducerea* la vol. IX din *F. H. Dacorom.*, p. 16 sq. Asupra lui Jupiter Cernenus a se vedea și *Tablele cerate* p. 141.

²) V. Pârvan, *Getica*, pp. 228—245. Cf. și Sacerdoțeanu, *loc. cit.*, p. 213.

³) Cf. Sext. Pușcariu, *Limba Română*, p. 176. Se înțelege că L. Tamás-Trem, *op. cit.*, p. 194 contestă această origine a cuvântului Turda.

⁴) Cf. Ernst. Gamillscheg, *loc. cit.*, p. 15.

nefiind pe atunci încă pe deplin asimilați de cuceritori, ne-au lăsat doar urme, cari sunt neîndoielnice, despre existența lor.

1. Cel mai vechiu document este cel emanat dela regele ungar Andrei I. Este actul de fundație a mănăstirii Tihany din anul 1055, din regiunea Lacului Balaton. În acest document ni se vorbește despre localitatea Petra și ni se amintesc și alte câteva localități românești, nu destul de sigure ¹⁾.

2. Prin documentul din 1075 al cancelariei regelui Geza li se acordă călugărilor benedictini din Gran, între altele muntele Plesznicze-Plesnița, piscina Rotunda, Kusticza-Coștița, Sorul-Surul și ni se amintește de castrul Turda și de râul Crys-Criș.

3. Documentul din 1211 ne arată că regele Ungariei Andrei al II-lea a dăruit cavalerilor teutoni țara Bârsei ²⁾.

4. În anul următor, 1222, același rege, Andrei al II-lea, scutește printr'o diplomă nouă pe cavalerii Teutoni de a plăti vamă — tributum — când vor trece prin țara Securilor sau prin țara Românilor — cum transierint per terram Sicularum et per terram Blacorum — iar Papa Honoriu al III-lea le întărește acest privilegiu ³⁾.

5. Prin documentul din 1223, regele Andrei al II-lea dăruiește mănăstirii cistercense dela Cârța, Făgăraș, teritoriul luat dela Români — terram exemptam de Blaccis ⁴⁾.

6. Cel mai important document este cel din anul 1224, emanat dela Andrei al II-lea așa numitul « Andreanum », diplomă ce oferă Sașilor, între altele, dreptul de a se folosi împreună cu Români și cu Pecenegii de pădurea Românilor și a Pecenegilor — hospites nostri Theutonici... silvam Blacorum et Bissenorum cum aquis usus communes exercendo cum predictis scilicet Blacis et Bissenis ⁵⁾.

¹⁾ Fejér, *Codex diplomaticus*, I, 388.

²⁾ Autenticitatea acestui document, împreună cu a tuturor celorlalte documente privitoare la cavalerii Teutoni, a fost contestată în timpul din urmă de Jos. Schiopul, *Dacia Istorică*, I, p. 5.

³⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, I, 74.

⁴⁾ Cf. F. H. Dacovom., XII. Cf. Au. Decei, *La situation de Roumains*, în *Rev. de Transylv.*, VI, 2, p. 202. Exemptam de Blaccis pare a însemna că teritoriul amintit a fost scos de sub jurisdicțiunea Românilor cari s'ar fi bucurat pe acea vreme de oarecare autonomie în Țara Oltului. După A. I. Dobos și *Dacia Istorică*, II, p. 13, documentul acesta ar fi în întregime falsificat.

⁵⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, I, p. 83.

7. În anul 1234 Papa Grigore al IX-lea într'o scrisoare adresată regelui Bela al IV-lea spune că în episcopatul Cumanilor se găsesc niște neamuri, numite Vlachi, cari, deși sunt creștini, au niște pseudoepiscopi de rit grecesc — quidam populi qui Walati vocantur, qui etsi censeantur nomine Christiano... a quibusdam pseudoepiscopis Graecorum ritum tenentibus...¹⁾.

8. Documentul din anul 1247, al regelui Bela al IV-lea conferă cavalerilor Ioaniți toată țara Severinului cu munții ce se țin de ea, apoi cnezatele lui Farcaș și al lui Joan până la Olt, în afară de cnezatul voevodului Litovoi, iar din țara lui Litovoi le acordă numai anumite venituri, exceptând țara lui Seneslau²⁾.

9. În anul 1256, același rege, Bela al IV-lea, dă arhiepiscopului din Gran dreptul să perceapă a zecea parte din veniturile regale dela Secui și dela Români, nu însă și dela Sași, dar dela Români orice — in decimis percipiendis regalium proventuum ex parte Sicularum et Olacorum, in pecudibus, pecoribus et animalibus quibuslibet, exceptis terragiis Saxonum, sed ex parte Olacorum etiam ubique et a quocumque provenientium³⁾.

10. În documentul din anul 1259 al lui Bela al IV-lea, ni se amintește că Joachim, comitele Sibiului, cu o armată de Sași, Vlachi, Secui și Pecenegi — associatis sibi Saxonibus, Vlachis, Siculis et Bissenis — a pornit cu războiu, la anul 1210 împotriva lui Ascenus Burul — Borilă Assan — dela Vidin⁴⁾.

11. În anul 1260, regele Boemiei Ottocar al II-lea se plânge către Papă că regele Ungariei Bela al IV-lea a venit împotriva sa cu o mulțime nenumărată de ostași; între aceștia erau și Români — imnumeram multitudinem Cumanorum, Ungarorum et diversorum Sclavorum Sicularunaque et Valachorum⁵⁾.

¹⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, I, p. 132.

²⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, I, p. 249.

³⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, I, p. 276.

⁴⁾ Szazadok, a. 1912, p. 292.

⁵⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, I, p. 287. Vezi mai sus, p. 74.

Toate aceste documente sunt dintr'o epocă în care Principatele române încă nu se constituiseră ca state organizate.

12. Din anul 1291 ni s'a păstrat cel mai important document, a cărui autenticitate n'a fost de nimeni pusă la îndoială și care privește situația juridică a Românilor în timpul dinastiei regilor arpadieni. Acest document constituie în aceeași vreme și o dovadă sigură că Românii nu s'au infiltrat în Ardeal ca păstori nomazi, ci că ei erau aici autohtoni din epocile cele mai îndepărtate.

În anul acesta, regele Andrei al III-lea, ultimul rege al Ungariei din dinastia lui Arpad, a convocat și a prezidat, timp de o săptămână, o dietă a țării, la Alba Iulia, o congregatio generalis, cea dintâi dietă prezidată în Ardeal de rege și cu prilejul căreia magistrul Ugrinus își redobândește moșiile sale dela Făgăraș și dela Sâmbăta, moșii care fuseseră mai înainte proprietatea sa și a părinților săi.

Iată termenii convocării acestei Adunări: Quod cum nos universis nobilibus Saxonibus, Syculis et Olachis in partibus Transylvanis apud Albam Jule pro reformatione status eorundem cum iisdem fecissemus de consilio omnium prelatorum et baronum regni nostri, eo tempore nobis assistentibus, magister Ugrinus, dilectus et fidelis noster quasdam possessiones suas Fugros et Zumbothely vocatas iuxta fluvium Olth existentes...¹⁾

Din acest document se constată, în mod clar, drepturile politice ale Românilor, egale cu ale celorlalte naționalități, drepturi pe cari ei le-au pierdut cu timpul, atât prin *Unio trium nationum*, adică prin unirea celor trei clase privilegiate, din anul 1437, cât și prin neomenoasele legiuiri ale lui Verböczy din 1516, codificate în urma înnăbușirii în sânge a revoluției secuiului George Doja, revoluție la care au luat o mare parte și populațiunile române ale Ardealului²⁾.

Oprindu-ne aci cu enumerarea documentelor privitoare la existența Românilor în regiunea Carpaților, nu putem să nu constatăm că aceste documente ne vorbesc chiar dela început,

¹⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, p. 510.

²⁾ Cf. Ioachim Crăciun, *Les classes sociales*, în *Revue de Transylvanie*, V, 4, p. 448.

de când apar ele, de Români, nu ca indivizi singuratici, ci de Români ca un popor încheșat de agricultori și de gospodari.

Înainte de a încheia această expunere, vom aminti vorbele unui scriitor român: « Dacă istoricii și cronicarii nu pomenesc de Români, nici la Nord nici la Sud de Dunăre, veacuri multe, e fiindcă unele izvoare nu văd starea, ci mișcarea, fiindcă existența Românilor în aceste regiuni, unde se găseau din vechime, era ceva firesc, ce nu trebuia relevat. Tot astfel nu se pomeneste până târziu nici despre Albanezi, băștinași în regiunile locuite de ei. În cronici se notau evenimentele, nu curgerea uniformă a vremii; invaziile popoarelor nouă, nu stăruirea celor autohtone; războaiele, nu vieța pașnică; organizațiile de stat nouă, nu lipsa de organizație a celor cucerite. Întâile știri despre Români apar abia când încep și ei să se miște, când se răscoală, iau parte la expediții războinice, sau au oarecare legătură cu anumite personalități istorice »¹⁾.

---

¹⁾ Sext. Pușcariu, *Limba Română*, I, 325.

XXXIV. INCHEIERI

Din cele expuse până aci și în baza probelor oarecum materiale ce am adus se desprind, după părerea noastră, următoarele concluziuni ce nu mai pot fi contestate:

1. Poporul român a rezultat din fuziunea elementelor romane colonizate în Dacia cu elementele găsite în această țară, cohabitarea daco-romană fiind dovedită de descoperirile arheologice.

2. Romanizarea Daciei a început înainte de cucerirea acestei țări de împăratul Traian și ea s'a făcut în mod intens sub dominațiunea romană.

3. Romanizarea aceasta intensă a fost favorizată și de firea poporului dac, popor de pastori și de agricultori, intim legați de pământul pe care s'au găsit fixați.

4. Părăsirea Daciei în timpul lui Aurelian de legiuni și de funcționarii administrativi s'a făcut numai vremelnic, populațiunea fiind lăsată sub ocrotirea Goților, federați ai Romanilor.

5. Intre Goți, ca primii stăpânitori ai Daciei, după părăsirea țării, și elementele dace băștinașe, se constată o conviețuire pașnică.

6. Cele două împărății romane, cea din Apus și cea din Răsărit, nu s'au desinteresat de provincia Dacia dela Nordul Dunării și, în politica lor de basculă, ele s'au folosit de barbarii din aceste regiuni, făcându-și-i de aliați ai lor.

7. Împărății mai capabili și mai viteji au considerat Dacia tot ca teritoriu roman, de drept public, întărind cetățile dela Nordul Dunării, unde vieța din orășenească s'a prefăcut în vieță rurală.

8. Limba latină ce se întâlnește la Nordul Dunării, și în care se propovăduia evanghelia lui Cristos, era vorbită de populația romanizată a Dacilor. Acești Daci, în veacul al VI-lea erau Români, limba lor fiind la această dată formată, fie că ea se numea limbă latină, fie că se numea limbă ausonă.

9. Legăturile culturale și spirituale, ca și legăturile comerciale, n'au încetat să existe între locuitorii celor două maluri ale Dunării, acest fluviu nefiind o barieră, ci mai de grabă o punte de trecere. Justiniana Prima este în această privință o dovadă de netăgăduit.

10. Intre Sudul Dunării și Nordul Dunării n'a fost o admigrațiune, ci o continuă întermigrațiune, după cum nici munții Carpați n'au constituit niciodată o frontieră, ci au format șira spinării a neamului românesc.

11. Scriitorii bizantini cari ne vorbesc, în chip firesc, întâi despre Vlachii suddunăreni, nu sunt cu totul muți, când este vorba de cei norddunăreni.

12. Cronicile ungurești ne vorbesc, toate, despre Vlachi și unele ne indică și numele voevozilor ce au găsit Ungurii la venirea lor în Pannonia și în regiunea Carpaților.

13. Populațiunile romanice pe cari le-au găsit Ungurii la venirea în noua lor patrie le-au cucerit; pe cele din Pannonia le-au nimicit sau le-au asimilat; pe cele din stânga Tisei, le-au subjugat mai târziu, menținându-le însă cu instituțiunile proprii ce ele aveau.

14. Izvoarele istorice din Apus, cele mai multe dintre ele, vorbindu-ne despre Unguri, ne vorbesc și despre Români; printre aceste izvoare locul de frunte îl țin cântecele medievale.

15. Români din Ardeal, când apar în izvoarele istorice, apar cu organizațiunile lor proprii: boieronatul, cnezatul și voevodatul. Acestea s'au păstrat multă vreme și ne fac dovada că Români s'au bucurat la început de drepturi constituționale, dar pe cari le-au pierdut la anul 1437 și mai ales prin Tripartitul Verbötzian din 1516, ajungând o « misera plebs contribuens glebae adstricta ». Înainte de pierderea acestor drepturi constituționale, Români își pierduseră prin maghiarizare și catolicizare întreaga lor nobilime.

16. Persistența Românilor în Dacia ni-o dovedește și studiul limbii și în special Atlasul lingvistic al limbii române.

17. Când apar primele documente ne apar și Români, nu însă ca indivizi singuratici, ci ca popor constituit, putând să poarte războaie.

INDICELE NUMELOR PROPRII

A

Abrud 18, 98
 Abrittum 98
 Abruttum 98
 Achaia 68
 Achtum 66
 Adina 43
 Adrianopol 12
 Adriatica (mare) 71, 92
 Aelius 18
 Aelius Hadrianus 18
 Africa 23
 Ahua 30
 Alamania 62
 Alani 79
 Alba Iulia 24, 82, 87, 101
 Albanezi 7, 92, 93, 102
 Albania 88
 Albericus Triumphontium 69
 Alexandru cel Mare 15, 42
 Alexe 56
 Alexiada 54, 56
 Alexis 55
 Alexius 62
 Alföldi 17
 Allia 95
 Almus 70
 Alpar 12
 Alt 95, 96
 Aluha 31
 Aluta 30
 Alutum 95, 96
 Alutus 30
 Analele Fuldense 12
 Anastasius 43
 Andreanum 99
 Andrei 96, 99
 Andrei II 99
 Andrei III 101
 Andronicus Comnenus 59
 Andronicus Lampadas 57
 Anonimul geograf 71
 Anonymus 49, 65, 67, 81, 82
 Anti 34, 37
 Antiochia 62
 Apahida 20, 24

Apulia 71
 Apuli 74
 Apuseni (munți) 88
 Aqua 42
 Arcidava 36, 41
 Ardeal 2, 7, 13, 15, 19, 24, 29, 30, 61,
 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 76, 81, 83,
 84, 85, 87, 92, 101, 104
 Argeș 23, 26, 38
 Arion Dinu 81
 Arnulf 10, 11
 Aromânii 54, 68, 93
 Arpad 11, 10, 12, 56, 65, 66, 67, 101
 Arrianus 15
 Asan 52, 58
 Asanești 52, 58, 64
 Ascenus Burul 72, 100
 Asia 3, 8, 35, 53
 Asia Mică 23
 Atel 9
 Atelkuz 9, 10
 Attila 20, 27, 28, 29, 31, 70, 73, 75
 Augustus 16, 32
 Auha 29, 30
 Aurelian 18, 19, 21, 26, 92, 103
 Aurelius Victor 19, 33, 37
 Aurgais 25
 Ausoni 27, 28, 29, 34, 35, 57
 Avari 63, 77

B

Bacensis 40
 Balcani 42, 54, 57, 63, 94
 Balcanica (Peninsula) 6, 15, 34, 46, 47
 48, 52, 57, 59, 63, 64, 68, 69, 73, 74,
 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 96
 Baltariu 85
 Balaton 69, 99
 Banat 24, 27, 32, 35, 36, 65, 66, 85, 90
 Bănățeni 90
 Bandul de Câmpie 24
 Bănescu N. 33
 Bărcăcilă Al. 66
 Bărăgan 90

- Barbari 49, 94
 Barbaricum 28
 Bărbulescu Ilie 94
 Barsa 97, 99
 Băravza 98
 Basarab 52
 Basarabia 9, 18, 90
 Bassiana 40
 Bastarni 79
 Batava 19
 Bazargic 42
 Bela 65, 69
 Bela III 57
 Bela IV 73, 84, 100
 Belgrad 12
 Bellona 74
 Berciu D. 17, 36
 Bersovia 41, 98
 Berzovia 98
 Besenyö 95
 Besimbacul 95
 Beza Marcu 13, 35
 Bihor 65, 66, 67, 83, 86
 Bissen 9, 73, 95, 99, 100
 Bistrița 93
 Bizanț 9, 10, 21, 27, 28, 33, 45, 60
 Bizantini 57, 58, 65
 Blac 53
 Blachernae 53, 74
 Blachernos 53
 Blachi 67, 68, 70, 73, 74
 Blachia 62
 Blachina 62, 74
 Blaci 63, 86, 99
 Blazi 68
 Bodrog 9
 Bodrogeköz 9
 Boemia 62, 63, 74, 77, 100
 Bogdan I. 81
 Boița 32
 Bolochoy 51
 Bolochoveni 51
 Bolochowkaia 51
 Bonfini 3
 Bordoni 58, 60
 Borilă Asan 73, 100
 Borsova 11
 Brașov 5
 Brătescu C. 55, 56
 Brătianu G. 23, 24, 25, 53, 93
 Brețcu 18
 Brnița 35
 Brodnici 57, 59, 60, 61, 63
 Brodoni 58
 Brutoni 62, 63
 Brzu 98
 Bucovina 90
 București 25
 Budenz 8
 Budilă 55
 Bugul Superior 51
 Bulgari 9, 13, 45, 46, 47, 48, 50, 55, 58, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 74, 81, 82, 86, 92, 93, 94
 Bulgaria 10, 12, 36, 37
 Burebista 14
 Burlă 6
 Butae 32
 Buzău 27
 Buzoeni 60
- C
- Cabari 10
 Caesar 70
 Calachioi 25
 Calafat 39
 Calca 60
 Calcidica 54
 Camena 97
 Câmpulung 18
 Cantemir 52
 Capidan Th. 89, 94
 Capidava 25
 Carintia 10, 12
 Carol cel Mare 12, 50, 63, 77
 Carol Robert 77
 Carpați 3, 4, 6, 8, 15, 18, 26, 27, 33, 36, 45, 47, 51, 52, 56, 64, 76, 77, 81, 84, 88, 90, 92, 95, 101, 104
 Carpi 15, 19, 24, 32, 33
 Carpodaci 33
 Cârța 99
 Castoria 54
 Castra 19
 Catellianus 40
 Caucaland 26, 27
 Caucasus 27
 Caucazia 27
 Cedrenus 37, 53, 54
 Cehi 73
 Celei 36, 37
 Celto-Gali 8
 Celti 14, 20
 Celtina 42
 Cenadinus 66
 Ceremisia 46
 Ceres 70
 Cerna 95, 97
 Chaganus 43, 44
 Chariopolis 55
 Chatzo 45
 Chazari 9, 10, 11, 52

Chiojd 20, 27
 Chronicon Paschale 37
 Cinnamus 56, 57
 Cislaitania 4
 Claudia 38
 Claudius 66
 Cloșca 4
 Cluj 2, 18, 65
 Coca 27
 Cocani 27
 Comnena Anna 54, 55
 Comneni 57
 Comnenul Alexis 54
 Conea I. 32
 Conrad III 61
 Constanța 36
 Constantin cel Mare 21, 25, 26, 32, 36
 Constantin Porfirogenitul 66
 Constantinopol 12, 36, 42, 53, 58, 62, 65, 66
 Costița 99
 Cozia 97
 Crăciun Ioachim 101
 Crimildin 67
 Criș 7, 31, 66, 95, 99
 Crișan 4
 Crișana 65, 90
 Crisius 70, 95
 Croația 12
 Crumhelt 71
 Crys 99
 Csanad 30
 Csenad 66
 Csigle 67
 Cuber 54
 Cumani 13, 52, 55, 58, 60, 74, 76, 81, 82, 86, 96, 100

D

Daci 14, 16, 17, 23, 25, 29, 32, 33, 36, 49, 50, 55, 56, 79
 Dacia 2, 3, 7, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 29, 32, 34, 36, 38, 40, 41, 42, 45, 48, 49, 63, 76, 77, 80, 85, 87, 89, 92, 93, 95, 99, 103, 104
 Dacia Aureliana 31
 Dacia Mediterranea 40
 Dacia Ripensă 40
 Dacia Traiană 29
 Daco-Romani 22, 35, 93
 Daco-Romania 30
 Daia 24
 Daicoviciu C. 15, 16, 17, 18, 20, 21, 25, 31
 Dalmația 16, 71, 72, 88
 Dâmăroaia 25
 Danubius 70

Daphne 26, 38
 Dardania 40, 41, 45, 92
 David 54
 Deér Ios 70, 72, 73
 Decebal 14, 32
 Decei Aurel 7, 74
 Deuil 70, 72
 Densușianu Ar. 28
 Desa 39
 Deva 77, 95, 98
 Dezső Pais 69
 Dierna 98
 Diocletian 19
 Diclescu C. 30, 37, 49, 93
 Dio Cassius 16
 Dlugosz 52
 Doboși Al. 99
 Dobrogea 18, 38, 93, 97
 Doja G. 101
 Dolj 39
 Don 9
 Dopsch A. 94
 Drăgan N. 67, 69, 81, 95
 Dragomir Silviu 72
 Drauth Joh. 5
 Drava 12
 Drencon 31
 Drista 42
 Drobota 36
 Drubeta 24, 36
 Du Cange 28
 Ducas Ion 57
 Dumitrescu Vladimir 25
 Durostor 30
 Dunărea, de mai multe ori

E

Eder 6
 Egee (mare) 92
 Egipt 45
 Elada 54
 Elvange 78
 Elveția 5, 24
 Ems 76, 77
 Engel Joh. Christ 6
 Enikel Jansen 77
 Epir 63
 Erdely 66
 Ermericus 78, 79
 Ethela 71
 Europa 3, 8, 9, 12, 13, 64, 67, 68, 70, 71, 72, 74, 82
 Eutropius 17

F

Făgăraș 85, 95, 99, 101
 Faraoni 45

Farcas 100
 Fastida 29
 Fazio degli Uberti 79
 Fejér 99
 Finnii 8, 9
 Finno-Ugro-Vogulici 9
 Flămânda 18
 Flavius Vopiscus 18
 Florescu Gr. 25, 36
 Florianus 71
 Flutausis 31
 Franci, Francia 7, 50, 61, 79
 Franța, Francezi 7, 62, 72, 92
 Frata 82, 87
 Friedwagner 19, 95
 Frigia 71
 Fugros 101
 Fulda 78

G

Galați 59
 Galdi L. 17
 Galerius 23, 24
 Galia 23
 Galiția 51, 52, 57, 59, 63, 75
 Galt 29, 30
 Galtis 29, 30
 Gamillscheg Ernest 93, 98
 Gardizi 74
 Geberich 31
 Geiza 56
 Geiza I 12
 Gelou 65, 66
 Gelu 65
 Gemina (leg) 39
 Genesis 53
 Geograf. anonim 74
 Gepizii 7, 13, 20, 29, 30, 31, 37, 41, 49, 63, 93
 Germani 3, 8, 14, 79, 82, 85, 93
 Germania 62
 Gesta Henrici 74
 Gesta Hungarorum 73, 75, 82
 Geți 16, 29, 55, 42, 48, 79
 Getica 17, 31, 40, 98
 Geto-Daci 15
 Geza 99
 Gherghel II. 49, 53, 74
 Gigen 36, 37
 Gilău 65
 Gilpil 31
 Giurescu C. C. 33, 91
 Gizela de Bavaria 75
 Glad 66, 81, 82, 86
 Godefred sau Gottfried 62, 69, 74
 Gombocz-Melich 9

Got 29, 93
 Gotanul 27
 Gotea 93
 Gotești 93, 95
 Gotesul 27
 Goți 7, 13, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 37, 38, 51, 63, 93, 103
 Gran 100
 Gratian 36
 Greci 14, 71, 74, 75, 76, 100
 Grecia 28
 Greco-Romani 8
 Gregorie VI 100
 Gricia 31
 Gura Belii 88
 Gyla 66

H

Habsburg 4
 Hașdeu 68
 Hațeg 32, 78
 Hierasus 31
 Holban Th. 52
 Holder-Egger 78
 Hóman Bál 67, 69
 Honorius 93
 Honorius III 30, 99
 Horia 4
 Horthy N. 2
 Huber-Dopsch 12
 Hunfalvy 6, 82
 Hung 81
 Huni 7, 13, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 33, 37, 51, 56, 63, 64, 66, 67, 69, 71, 73
 Hurmuzaki 30, 84, 99, 100, 101
 Hypatic (codice) 50

I, J

Iacopone 79
 Iadera 74
 Jaroslav 60
 Jazygi 14
 Iberica (Peninsula) 7
 Jeroteu 66
 Jiul 31
 Ilirii 7, 14, 15, 88, 92, 93
 Iliria 37
 Iliricul maritim 28
 Illiricum 39, 45
 Inocențiu IV 84
 Joachim 73, 100
 Joan 100
 Joaniții 84, 100
 Iordanes 29, 30, 31, 32, 33, 40
 Iorga N. 40, 50, 63, 75

Iosif II 4, 5
 Ipsilanti Vodă (Al.) 5
 Isaac Angel 57
 Isopescu Claudiu 79
 Istria 33, 69
 Istro-Români 93
 Istru 31, 37, 79
 Italia 12, 13, 56, 57
 Italieni 92
 Jugoslavia 35
 Julius Caesar 70
 Jung 19
 Jupiter Cernenus 98
 Justinian 13, 25, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41
 Justiniana Prima 36, 39, 41, 92, 104
 Iziaslav 52

K

Kaluzniacki E. 51
 Kamenu 97
 Kean 66
 Kekaumenos 54
 Kéza (Simon de) 9, 67, 71
 Khan 66
 Kiev 11, 49, 50, 52
 Kokel 96
 Köln 27
 Krimhilda 75
 Kuber 45, 46
 Kükülö 76
 Kusticza 99

L

Lactantius 23, 24
 Ladislau cel Sfânt 12, 13
 Ladislau IV Cumanul 73
 Ladoga 8
 Lambrino Sc. 15
 Lapedatu A. 4, 6, 74
 Lapedatu I. 74
 Lappii 9
 Latini 28, 34, 35
 Latorța 11
 Laurentin (codice) 50
 Lebedias 9
 Lech 12
 Lechința 19, 24
 Lederata 35, 36, 40, 43
 Leitha 12
 Lentia 19
 Leon Filosoful 9, 10, 39, 41
 Leși 50
 Licia 50
 Licinius 36

Linz 19
 Limes Alutanus 18
 Limes Valachicus 18
 Literata 35
 Litovoi 100
 Litterata 40
 Liah 35, 53
 Loborcy 81
 Lombardia 74
 Longobarzi 7
 Lotoringia 61, 62
 Lucernia 88
 Ludovic VII 72
 Lupaș I. 81
 Lutetia 92
 Lytovoi 84

M

Macedonia 40, 46, 63, 68, 71
 Macedonica (leg.) 37
 Maghiarii 8, 10, 11, 13, 49, 69, 74, 77
 Magyar Frata 82
 Maior Petru 6
 Mansuctus 27
 Manuel 56, 57, 59
 Maramureșeni 60
 Marcellin (Ammian) 26, 33
 Marcianopolis 42
 Marcomanii 14
 Marcu Al. 79
 Marczali 10, 67
 Marisca 23, 43
 Mariscus 23, 26, 38, 42
 Marisia 37
 Mauricius 47, 48
 Maximin 24, 27
 Meitzin 10, 11
 Megleno-Români 93
 Meldensis 61
 Melissenus 54
 Menumurut 66
 Merseburg 12
 Messia 68
 Messiani 71
 Michael 28
 Micu Samuel 6
 Mihály 81
 Miliare 31
 Minea Ilie 58
 Moesia 31, 87, 92
 Moesia Inferior 18
 Moesia superioară 88
 Mohaci 64
 Moldova 9, 13, 15, 18, 33, 34, 51, 61,
 81, 85, 90
 Moldovean 60, 61, 90

Mommsen 30
 Moravi 10, 11
 Moravia 10, 33, 69
 Morisena 30, 66
 Morisius 70
 Morlaci 72
 Morava 12, 88
 Muncaci 11
 München 72
 Munteni 61, 90
 Muntenia 13, 15, 18, 21, 55, 81, 90
 Mureş 7, 19, 30, 31, 65, 95, 98
 Mureşanu A. A. 5, 56
 Mureşeni 60
 Müsket Philippe 79
 Mstislav 60
 Mysia 45
 Mysia Secunda 40

N

Neagră (marea) 8, 56, 57, 79, 92
 Neapole 77
 Nemţii 83
 Nestor 8, 11, 50, 51, 52, 48, 49, 91
 Netzhammer 38
 Nibelungii 75, 76
 Nicefor Petralipha 57
 Nicetas 57, 58, 59, 60
 Nocalae (papa) 28
 Nicolaescu Plopşor 18
 Nistor I. 68
 Nistru 9, 32, 50, 84
 Noialt 30
 Noilgiant 30
 Noricum 19
 Notarul anonim 65, 69, 86
 Nova de Sus 43
 Novae 35, 40, 43
 Novae Superiores 43
 Novella 41, 42
 Nucet 97

O

Obrii 50
 Ochrida 94
 Odo 69, 70
 Oescus 36, 37
 Oituz 57
 Olaci 100, 101
 Oláhok 69
 Olahi 80
 Oleg 11, 50
 Olt 7, 10, 18, 30, 32, 36, 95, 96, 100, 101
 Olteni 60
 Oltenia 15, 18, 21, 63, 88

Olteniţa 26, 38
 Olteţ 95
 Olütü 95
 Onciul D. 6, 45, 46, 47, 51, 66, 80, 81
 Oradia 24, 82
 Ordessus 23, 38
 Osen 52
 Ostrogota 29
 Ostrogoţi 29
 Otto de Bavaria 77, 78
 Ottocar II 74, 100
 Ottocar din Stiria 78
 Ovrei 45

P

Pacinaţi 9
 Palanca Nouă 36
 Palatiolum 37
 Palestina 38
 Panaitescu P. P. 67, 94
 Pannoni 45, 57
 Pannonia 10, 12, 40, 45, 62, 64, 67, 68,
 69, 70, 71, 72, 73, 77, 80, 84, 88, 98, 104
 Pantelimonul de Sus 43
 Paris 70, 95
 Părvan V. 17, 36, 38, 41, 92, 98
 Pascua Romanorum 62
 Passau 19
 Patsch 16, 24, 27
 Pavia 93
 Pecenegi 9, 10, 13, 73, 95, 96, 99, 100
 Persia 9
 Petra 97, 99
 Petru 58
 Petrus 42, 47, 61
 Piccolomini 3
 Pietroasa 20, 27
 Piroboridava 18
 Piscatir 13
 Piteşti 18
 Philippopolis 23
 Phocas 48
 Plesniţa 99
 Ploscănea 60
 Plovdiv 23
 Poarta Transilvana 32
 Podolia 51
 Podul lui Traian 36
 Poiana 18
 Polonia 25, 75, 76
 Polovci 11, 50
 Popa-Lisseanu 9, 18, 19, 23, 38, 58, 67,
 85, 88, 96
 Porfirogenitul 4, 10, 53, 34, 41, 46
 Portiile de Fier 32
 Potaissa 23

Potula 41
 Praevalitana 40, 45
 Prespa 54
 Principatele Române 2, 101
 Priscus 20, 27, 28, 29, 31, 34, 42, 43,
 44, 48
 Procopius 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
 43, 53, 88
 Provence 62
 Provincia 61
 Prut 10, 32, 33, 61, 98
 Prutean 61
 Pruteni 60, 63
 Pudilus 55
 Pulpideva 23
 Pupace 59
 Pușcariu Sextil 16, 19, 21, 30, 88, 89,
 90, 91, 92, 95, 96, 97, 98, 102
 Pyretus 23

Q

Quazii 14

R

Raab 12
 Rába 9
 Rábaköz 9
 Râjnov 18
 Rama 35
 Ramunc 75
 Ratiaria 39
 Rausimod 32, 33
 Ravenna 40, 41
 Ravenatul 41
 Râzboeni 32
 Recidava 36, 40, 41
 Recidiva 36, 41
 Recidua 40, 41
 Regensburg 19
 Regino 64
 Reiffenschied 55
 Repedele 97
 Rethy 6
 Ricardus 67, 71, 72
 Richios (râu) 54
 Riuzen 75
 Rodna 82, 87
 Rodope 45
 Rogerius 82, 83, 86, 87
 Roma 4, 13, 21, 35, 53, 57, 94
 Romani, de mai multe ori
 Romania 74
 Romanici 21, 46, 47, 64
 Romanitatea 74
 Români, de mai multe ori

România 25, 38, 89, 93
 Rösler 6
 Roșia Abrudului 16
 Rotunda 99
 Roxolani 14
 Rubicon 95
 Rubrouq 53
 Rudana 82
 Rudolf din Ems 76, 77
 Rusia 34, 83
 Rușii 51, 60, 76
 Ruteni 11, 62, 63
 Ruthenia 67

S

Sacerdoțeanu Aur. 54, 55, 57, 58, 63, 74,
 88, 89, 97, 98
 Salonic 39, 54
 Salzburg 19, 78
 Samaria 8
 Sâmbăta 101
 Sântana 19, 24
 Sântana de Mureș 25
 Sar 9
 Saraceni 35, 53
 Sârbi 48, 92
 Sárköz 9
 Sarmati 14, 16, 20, 27, 32, 33, 38, 79
 Sarmizegetusa 36, 41
 Săruna 54
 Sardi 74
 Sași 4, 5, 8, 29, 30, 39, 73, 96, 100
 Sauromati 55
 Sava 40, 57
 Săveanu 1, 97
 Saxoni 73, 100, 101
 Sajo 11
 Sayous Ed. 56
 Scheiner Walter 30
 Schiopul Jos 85, 99
 Schlözer 50, 51
 Schünemann 70, 73
 Sciri 33
 Sciți 13, 20, 55, 74
 Sciția 31, 50
 Sclavi 67, 70, 71, 74, 100
 Sclavoni 37, 42, 48
 Scupi 42, 92
 Secui 8, 10, 30, 67, 73, 74, 78, 85, 89,
 99, 100
 Securisca 88
 Septimiu Sever 18
 Serbli 34, 35
 Serri (munți) 26, 27, 33
 Severin 100
 Sf. Dionisiu 72

Sf. Dumitru 44, 45, 46, 47
 Sf. Scaun 13
 Siadbei I. 45
 Sibiu 73, 100
 Siculi 78, 99, 100, 101
 Simion 10, 11, 12, 64
 Şimlăul Silvaniei 20, 24
 Sinai 35, 53
 Şincai G. 6
 Siret 31, 61
 Siri 74
 Siria 38
 Sirmium 39, 45
 Şiştov 43
 Slava Rusă 43
 Slavi, de mai multe ori
 Slavini 34
 Slavoni 63
 Solomon 55, 56
 Solontina 74
 Someş 65
 Sorul 99
 Spalato 69, 71, 72
 Spania 23
 Spanioli 92
 Spaňov 38
 Spinoasa 96
 Stagio Dati 79
 Stănescu D. 42
 Ştefan cel Sfânt 12, 65, 66, 75, 85, 94
 St. Emmerau (mănăstire) 19
 Stejarii cei Frumoşi 54
 St. Peter 19
 Sucidava 32, 36
 Sucidiva 36
 Suatopluc 10
 Sulzer 5, 6
 Surul 99
 Susdali 60
 Suebi 6
 Sycia 68
 Sycidava 37

T

Tafrafi O. 45
 Taksony 12
 Tamas-Tremml L. 48, 98
 Tâmpa 98
 Tapae 32
 Ţara Bârsei 5
 Ţara Făgăraşului 84, 85
 Ţara Oltului 99
 Ţara Românească 5, 30, 64, 81, 85
 Tg. Mureş 19

Târnava 64, 96
 Târnava Mare 30
 Tartari 53
 Tatari 7, 60, 78, 82, 83, 86, 87
 Tauroscîți 57, 58, 60
 Teiuş 25
 Temus 70
 Tesalia 63
 Tesalonic 39
 Teutonii 99
 Teutonicii 71, 99
 Theodora 36
 Theodosie 33
 Theodosie II 32
 Theophanes 47, 48
 Theophylactus 42, 43, 44, 48
 Thessalonic 45
 Thessalonica 68
 Thomas 69, 71, 72
 Thomas Tuscus 61, 62
 Thunmann 54
 Tibiscum 41
 Ticinum 95
 Tierna 98
 Tifisas 31
 Tigas 31
 Tihany 99
 Timiş 86
 Timişoara 24
 Timocenii 60
 Tisa 7, 8, 11, 12, 31, 80, 84, 85, 98, 104
 Tocilescu Gr. 38, 52
 Todi 79
 Tokai 11
 Tomea 43
 Tomis 43
 Traci 14, 15, 28, 51, 93
 Tracia 23, 45
 Traian 2, 3, 16, 17, 25, 32, 37, 36, 41, 103
 Transilvania 4, 5, 7, 8, 15, 16, 23, 25,
 30, 51, 65, 72, 81, 85, 88, 90, 101
 Transilvănenii 90
 Translaitania 4
 Translederata 35, 43
 Transmarisca 26, 38, 43
 Transnovae 43
 Treiscaune 85
 Trianon 3
 Tripartitul 4
 Tserna 98
 Tsernensis 98
 Tudor D. 21, 37
 Tuhutum 65
 Tur 98
 Turci 4, 9, 61, 63, 64
 Turchi 62
 Turchia 62

Turda 23, 24, 95, 98, 99
 Turidava 23
 T. Măgurele 37
 T. Severin 24, 36
 Turridava 98
 Turris 37, 98
 Turris Traiani 37
 Turtucaia 23, 24, 38
 Tuscia 74
 Tzelgu 55
 Tyscia 70

U

Ugra 29, 30
 Ugri 8, 50
 Ugri (munți) 11
 Ugrinus 101
 Ugocea 11
 Ugorskoje 50
 Ulahi 71
 Ulfila 21, 24
 Ulmeni 38
 Ulmetum 43
 Ungaria, de mai multe ori
 Ungra 29, 30
 Ungureni 90
 Unguri, de mai multe ori
 Ungvar 11
 Universul 69
 Urali 9, 11
 Ūsküb 42
 Uzi 9

V

Valachi 56, 72, 74, 77, 79, 81
 Valachia 51, 79
 Valens 26, 36
 Valwii 76
 Vambery 8
 Vandali 20, 31
 Vărădia 36, 41
 Vardar 88
 Vatafe Leon 56, 57
 Venceslav 77
 Verböczy 4, 101
 Vesprém 67, 80
 Viatici 60

Viena 4, 5, 72
 Vidin 66, 73, 100
 Vidrovaț 42
 Villa Valachorum 51
 Viminacium 40
 Vindelicia 19
 Vistula 50
 Viterbium 62, 69, 74
 Vizigoți 7, 29
 Vlachernae 53
 Vlachi, de mai multe ori
 Vlachorichini 53, 54
 Vlah 53
 Volga 8, 9
 Volochi 11, 48, 50, 51, 52
 Volocholov 51
 Volochoveni 51
 Vulpe R. 18

W

Wag 70
 Waitz 74
 Walachi 78
 Walati 100
 Wälsche 50
 Weigand Gust. 90
 Wlachi 74
 Wogul (regiunea) 9

X

Xenopol Al. 6, 59, 72

Z

Zaculi 67
 Zaldapa 42, 66
 Zărna 95
 Zeiller 19
 Zemlia Vlașca 30
 Zercon 28
 Zernensis 98
 Zimmermann-Werner 30
 Zlatna 98
 Zökel 78
 Zoltan 12, 66
 Zosimus 32, 33
 Zumbohely 101
 Zwonimir 12

Sf. Dumitru
Sf. Scaur
Siadbe
Sif
S

CUPRINSUL

	Pag.
I. Introducere	3
II. Geneza problemei	3
III. Cum motivează străinii neautohtonii Românilor	6
IV. Originea Ungurilor și cucerirea Ardealului	8
V. Originea poporului român și a limbii române	13
VI. Dacia înainte de Romani și sub Romani	14
VII. Dacia după părăsirea ei oficială	18
VIII. Arătările arheologice	22
IX. Arătările lui Ammian Marcellin	26
X. Arătările lui Priscus	27
XI. Arătările lui Jordanes	29
XII. Arătările lui Zosimus	32
XIII. Arătările lui Procopius	34
XIV. Două novellae împărătești	39
XV. Arătările lui Theophylactus	42
XVI. Legenda Sfântului Dumitru	44
XVII. Arătările lui Theophanes	47
XVIII. Arătările cronicarului rus Nestor	49
XIX. Vlachii aromâni în izvoarele bizantine	52
XX. Arătările Annei Comnena	54
XXI. Arătările lui Cinnamus	56
XXII. Bordonii în cronică lui Nicetas	57
XXIII. Arătările lui Nicetas Choniates	59
XXIV. Brodnicii în izvoarele medievale	60
XXV. Arătările lui Thomas Tuscus	61
XXVI. Arătările cronicilor ungurești	63
XXVII. Arătările geografului anonim	68
XXVIII. Românii în cântecul medieval	74
XXIX. Organizația Românilor în cnezate și voievodate	80
XXX. Arătările lui Rogerius	82
XXXI. Dovezi scoase din studiul limbii	87
XXXII. Dovezi scoase din toponimie	95
XXXIII. Arătările documentelor (diplome regale și bule papale)	98
XXXIV. Incheieri	103
Indicele numelor proprii	105

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
1987

TOMUL XXI (1938—39):

ANDREI RĂDULESCU. Romanitatea din	
N. IORGA. 1. «Calicii» lui Mihai Viteazul	
Dimitrie Cantemir despre lupta între Car	
G-ral R. ROSETTI. Călărașii din valea Siretului	
CONST. MOISIL. Stemele primelor monete românești	
ION I. NISTOR. Migrațiunea românească în Polonia în secolul	
ALEX. LĂPĂDATU. Mărturii și precizări nouă cu privire la	
lui Barbu Catargiu (8 Iunie 1862)	
I. LUPAȘ. Un vlădică român năpăstuit la anul 1638. Cine putea fi	
P. ANTONESCU. Pentru o renaștere a arhitecturii românești	
CONST. KARADJA. Ziare contemporane despre bătălia dela Guruslău	
N. IORGA. Contribuții la legăturile literare românești cu Rușii și Ungurii	5.—
ION I. NISTOR. Vechimea așezărilor românești dincolo de Nistru	12.—
S. MEHEDINȚI. Trilogia științei	70.—
ION I. NISTOR. Restaurarea Daciei în sintezele diplomației europene	10.—
S. MANUILA. Considerațiuni asupra prezentării grafice a etnografiei	
României	10.—
P. P. PANAITESCU. Pribegia lui Constantin Șerban Basarab și a lui Ștefan	
Petriceicu și testamentele lor	30.—
ED. I. GĂVĂNESCU. Ioan Monorai, Scurtă cunoștință a lucrurilor Daciei.	25.—
SILVIU DRAGOMIR. Mormântul lui Mihai Viteazul și vechea catedrală	
dela Alba-Iulia	12.—
MIRCEA DJUVARA. Analiza ideii de convenție în drept	35.—
VICTOR SLĂVESCU. Vieța și opera lui Petre Mavrogheni	100.—
I. LUPAȘ. Doctorul Ioan Piuariu-Molnar (1749—1815)	30.—
N. IORGA. Cugetători români de acum o sută de ani	25.—

TOMUL XXII (1939—40):

	400.—
N. IORGA. — 1. O descoperire privitoare la biserica Sfântul Nicolae din	
Șcheii Brașovului. — 2. Încă o formațiune romanică: Luxemburgul	15.—
ION I. NISTOR. Primele încercări de restaurare a oștirilor pământene	15.—
G. G. MIRONEȘCU. Contribuțiune la biografia lui Constantin Negri. (Din	
correspondența dintre C. Negri și Mihail Kogălniceanu)	6.—
ALEX. LĂPĂDATU. Un aventurier ungar în Principatele române, în	
epoca unirii lor (Gh. Rogáthy)	60.—
ION. I. NISTOR. Un proiect de organizare a oștirilor pământene din 1812	8.—
N. BĂNESCU. Maurocastrum — Mo(n)castro — Cetatea-Albă	10.—
G-ral R. ROSETTI. Ambulanța doamnelor din Iași în 1877—1878	15.—
HANS PETRI. O scrisoare necunoscută a domnitorului Constantin Ma-	
vrocordat din anul 1740	15.—
N. IORGA. Eminescu în și din cea mai nouă ediție	15.—
CONST. MOISIL. Probleme de numismatică românească	12.—
ANDREI RĂDULESCU. Note asupra justiției din Țara-Românească	
la 1840	8.—
I. LUPAȘ. Descendența transilvană a lui Gheorghe Magheru și relațiunile	
lui cu țărani sălișteni, în deosebi cu familia lui Dumitru Răuciu	55.—
N. IORGA. Cărți neașteptate	15.—
G-ral RADU ROSETTI. Un nou studiu asupra artei militare la Români	15.—
I. IONESCU-DOLJ. Contribuțiuni la istoria luptei duse de Domnitorii	
Români în contra introducerii și aplicării regimului capitulațiunilor în	
Principate. Raportul lui Coronini	30.—
V. MIHORDEA. Biblioteca Domnească a Mavrocordaților	45.—
N. IORGA. Două pagini din Istoria Fanarioșilor	12.—
R. V. BOSSY. Vechi năzuințe federaliste în Sud-Estul European	12.—
ION RĂDUCANU. Adam Smith	30.—
N. IORGA. Încercări austriece de anexiune a țărilor noastre	15.—
DIMITRIE GUSTI. Problema sociologiei. Sistem și metodă. Trei comu-	
nicări	60.—
CONSTANTIN I. KARADJA. Cea mai veche mențiune a Daciei în tipar	15.—
ION I. NISTOR. Tudor Vladimirescu și Sfânta Alianță	20.—